

“दिगो विकास र सामाजिक न्यायका लागि गरीबी विरुद्धको अभियान”

वार्षिक प्रगति प्रतिवेदन

आ.व. २०८१/०८२

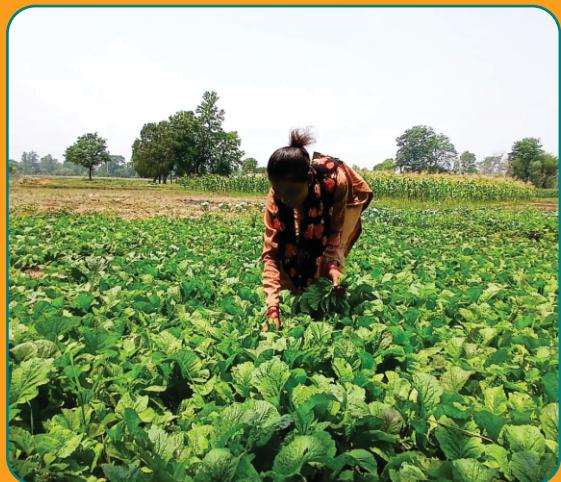
धनगढी, कैलाली

फोन नं. ०११-५२४०८७, ५२२६६२, ५२९६८७

Email: yacnepal@yahoo.com

website: <http://www.yacnepal.org.np>

याक नेपालद्वारा सञ्चालित विभिन्न कार्यक्रमहरू

अध्यक्षको कलमबाट

समुदायको सचेतिकरण, स-शक्तिकरण र सहकार्यको माध्यमद्वारा समता/समानताको प्रबद्धन गरी पछाडी पारिएका समुदायको रचनात्मक तथा गुणात्मक परिवर्तन गर्न सघाउ पुऱ्याउने पवित्र उद्देश्य बोकेर २०६१ साल असोज २६ गते जिल्ला प्रशासन कार्यालय कैलालीमा दर्ता भएको यस संस्थाले समुदायको आर्थिक, सामाजिक तथा सांस्कृतिक रूपान्तरणको अभियानका अठार बर्ष पूरा गरेको छ ।

ग्रामिण तथा विपन्न समुदायको आर्थिक सशक्तिकरण तथा दिगो विकासका लागि जनस्तरको सहभागीता र सहकार्यमा बिभिन्न क्रियाकलापहरु संचालन गरी समाजमा व्याप असमानता, विभेद, विकृति, विसंगति र विचलनलाई निरुत्साहित गर्दै उनीहरुको आर्थिक तथा सामाजिक उत्थान गर्न सकिन्छ भन्ने यथार्थतालाई आत्मसात गरी यस संस्थाले विविध कार्यक्रम तथा परियोजनाहरु का माध्यमबाट योगदान दिई आईरहेको छ । आर्थिक, सामाजिक तथा सांस्कृतिक अधिकारहरुलाई नेपालको संविधानले मौलिक हकको रूपमा व्यवस्था गरीसकेको सन्दर्भमा सामाजिक रूपान्तरणको अभियानमा अनेकौं बाधा, चुनौति तथा कठिनाइका बाबजुद पनि सम्पूर्ण सरोकारवालाहरु बीच सौहार्दपूर्ण तवरबाट हातेमालो सृजना गर्न सकियो भने उक्त अभियानलाई अझ दिशा निर्दिष्ट गर्न सके नेपाल सरकारको समृद्ध नेपाल, सुखी नेपालीको नारालाई साकार बनाउन सकिन्छ भन्ने कुरामा याक नेपाल विश्वस्त छ ।

याक नेपालले सुदूरपश्चिम प्रदेशका नौ वटै जिल्लाहरुमा अधिकारमा आधारित विभिन्न कार्यक्रम तथा परियोजनाहरु संचालन गर्दै आइरहेको छ भने यी कार्यक्रम तथा परियोजनाहरु लाई सफलतापूर्वक संचालन गर्न विभिन्न साझेदार संघसंस्था, सरोकारवाला एवं शुभचिन्तकको आर्थिक तथा प्रविधिक सहयोग रहेदै आएको छ ।

याक नेपालको संस्थागत तथा परियोजनात्मक विकासका लागि नेपाल सरकार, जर्मन सरकार, ब्रेड फर द वर्ल्ड जर्मनी, फियान इन्टरनेशनल नेपाल, खाद्य अधिकारका लागि राष्ट्रिय संजाल र लि-वर्ड पोखराले गरेको आर्थिक तथा प्राविधिक सहयोगका लागि हार्दिक कृतज्ञता प्रकट गर्दै धन्यवाद दिन चाहन्छौं । कार्यक्रमको अवधारणागत स्पष्टता, कर्मचारीहरुको क्षमता अभिवृद्धिका साथै अधिकार प्राप्तीको अभियानलाई प्रभावकारी बनाउन मार्गानिर्देशन गर्नुहुने राष्ट्रिय तथा अन्तराष्ट्रिय संघसंस्था तथा व्यक्ति प्रति याक नेपाल सदैव कृतज्ञता प्रकट गर्दछ ।

संस्थाद्वारा संचालित कार्यक्रम तथा परियोजनाहरुमा कार्यरत कर्मचारीहरु, स्वयमसेवकहरु, सरोकारवालाहरु, सरकारी निकाय (स्थानीय, प्रादेशिक र संघिय), राजनीतिक दल, संघ संस्था, नागरिक समाज, संचारकर्मीहरु साथै प्रत्यक्ष तथा परोक्ष रूपमा सहयोग गर्नुहुने व्यक्तित्वहरु लगायत कार्यक्रम संचालनका लागि विशेष सहयोग पुऱ्याउनु हुने सल्लाहकारहरु, कार्य समितिका पदाधिकारीहरु, र संस्थाका साधारण सदस्यहरुलाई विशेष धन्यवाद दिन चाहन्छौं । संस्थाको उद्देश्य परिपूर्तिका लागि आ.व. २०८१/०८२ मा विभिन्न परियोजना अन्तर्गत संचालित क्रियाकलापहरुका आधारमा संस्थाका गतिविधिहरुलाई सरोकारवाला समक्ष पुऱ्याउने उद्देश्यले यो वार्षिक प्रतिवेदन प्रकाशन गरिएको छ । प्रतिवेदन प्रकाशनमा विशेष भुमिका निर्वाह गर्नुहुने कार्यकारी निर्देशक, प्रतिवेदनलाई अन्तिम रूपदिने खाद्य अधिकार सबलिकरण परियोजना संयोजक देबि प्र. खनाल तथा प्रतिवेदन लेखनमा सहयोग गर्नुहुने खाद्य अधिकार सबलिकरण र पोषण परियोजनाका कर्मचारीहरुलाई पनि धन्यबाद दिन चाहन्छौं ।

याक नेपाल यतिन्जेल सम्म यो अवस्थामा आईपुग्नका निम्ती गर्नुभएको योगदान प्रति सम्मान प्रकट गर्दै आगामी दिनहरुमा पनि यहाँहरु सबै बाट निरन्तर सुझाव सल्लाह तथा साथ सहयोगको अपेक्षा गर्दछ ।

बल बहादुर रोकाया
अध्यक्ष

याक नेपाल कार्यसमिति

अध्यक्ष
बल बहादुर रोकाया

उपाध्यक्ष
सत्यदेबी स्नेही

महासचिव
हृदय पुजारा

सचिव
तुलसी शर्मा

कोषाध्यक्ष
बिनिता खाती

सदस्य
मान बहादुर चौहान

सदस्य
मनिषा महतो

सदस्य
अनिता जोशी

सदस्य
महेश कुमार गिरी

वार्षिक प्रगति प्रतिवेदन आ.व. २०८१/०८२

प्रकाशक: याक नेपाल

सर्वाधिकार: याक नेपाल

मुद्रण प्रति: ५०० प्रति

विषयसूची

खण्ड क

संस्थागत संक्षिप्त परिचय

१.	परिचय	१
२.	परिदृष्टि	१
३.	ध्येय	१
४.	लक्ष्य	१
५.	उद्देश्य	१
६.	सिद्धान्त	२
७.	साझेदारी, समन्वय तथा सहकार्य	२
८.	मूल्य/मान्यता	२
९.	विभिन्न सञ्चालहरूमा नेतृत्वदायि भूमिका र प्रतिनिधित्व	३
१०.	अधिवेशन तथा साधारण सभा	३
११.	सामाजिक परीक्षण कार्यक्रम	३
१२.	संचालित परियोजनाको अनुगमन	४
१३.	नीतिहरूका वारेमा अभिमुखिकरण कार्यक्रम	४
१४.	इन्टर्नसीप / ओजेटी	४
१५.	संस्थाको मानवश्रोत विवरण	४
१६.	संस्थाद्वारा सम्पन्न कार्यक्रहरू	५

खण्ड ख

संस्थाद्वारा सञ्चालन गरीएका परियोजनाहरू

क.	सुदूरपश्चिम प्रदेशमा खाद्य अधिकार सबलीकरण परियोजना	७
	Strengthening the Right to Food Project in Sudurpaschim Province	७
१.	परिचय	७
२.	सञ्चालन गरिएका क्रियाकलाप	८
२.१	खाद्य अधिकार हनन् भएका सवालहरू पहिचान र दस्तावेजीकरण	८
क.	सेवा तथा श्रोत माथि पहुँच नभएका कारण खाद्य अधिकार हनन्को सवाल	८
ख.	श्रोत माथि पहुँच नभएका कारण राजी समदायको खाद्य अधिकार हननको सवाल	९
ग.	उत्पादनशिल श्रोतमाथि पहुँच नभएका कारण दलित समुदायको खाद्य अधिकार हनन्को सवाल	९
घ.	खाद्य अधिकार हनन्को सवाल बेदकोट नगरपालिका वडा न २ बसन्तथला कंचनपुर	१०
२.२	क्षमता अभिवृद्धि कार्यक्रम	१०
क.	खाद्य अधिकार अवधारणा सम्बन्धि अभिमुखीकरण	१०
ख.	प्रधानमन्त्री रोजगार कार्यक्रम सम्बन्धि अभिमुखीकरण	११
ग.	महिला समूह गठन, अभिमुखीकरण तथा सहजीकरण	१२
घ.	अनुभव तथा सिकाई आदान प्रदान भ्रमण	१३
ड.	सरकारको बार्षिक नीति तथा कार्यक्रम र प्रक्रियाबारे सचेतीकरण गोष्ठी	१३
च.	स्थानिय योजना तर्जुमा प्रक्रियाका बेरेमा अभिमुखीकरण कार्यक्रम	१४
२.३	पैरवी तथा वकालत	१५
२.३.१	स्थानीय र प्रदेश स्तरमा ज्ञापनपत्र तथा मागपत्र पेश	१५
क.	स्थानीय स्तरमा ज्ञापनपत्र तथा मागपत्र पेश	१५
ख.	प्रदेश स्तरमा ज्ञापनपत्र तथा मागपत्र पेश	१७

२.३.२ पैरवी वैठक	१७
२.३.३ रेडीयो कार्यक्रम	१८
२.३.४ वृत्तचित्र निर्माण	१८
२.४ समन्वय सहकार्य तथा अभियान	१९
२.५ सवाल बहिर्गमन	१९
२.६ अनुगमन तथा मुल्यांकन	१९
क. निरन्तर अनुगमन	१९
ख. दातृ निकायबाट गरीएको मुल्यांकन	१९
ग. बाह्य मुल्यांकन	१९
२.७ मानव श्रोत विकास	२०
२.८ प्रकाशन	२०
३. उपलब्धीहरू	२०
ख. पोषण परियोजना	२३
१. परिचय	२३
२. पोषण परियोजना कार्यक्षेत्र	२३
३.१ नतिजा क्षेत्र १ खाद्य विविधिकरण, उत्पादन र उपभोग	२४
३.१.१ मुख्य क्रियाकलापहरू	२४
३.१.२ क्षेत्र नं. १ का मुख्य उपलब्धीहरू	२५
३.२ नतिजा क्षेत्र: २ गुणस्तरीय तथा समतामूलक स्वास्थ्य प्रणालीमा सुधार	३०
३.२.१ मुख्य क्रियाकलापहरू	३०
३.२.२ क्षेत्र नं. २ का मुख्य उपलब्धीहरू	३१
३.३ नतिजा क्षेत्र ३ पोषण व्यवहारमा सकारात्मक परिवर्तन	३३
३.३.१ मुख्य क्रियाकलापहरू	३३
३.३.२ नतिजा क्षेत्र ३ का उपलब्धीहरू	३४
३.४ नतिजा क्षेत्र ४ खाद्य स्वच्छता र खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता सुधार।	३४
३.४.१ मुख्य क्रियाकलापहरू	३५
३.४.२ क्षेत्र नं. ४ का मुख्य उपलब्धीहरू	३५
३.५ नतिजा क्षेत्र ५ महिलाको घरभित्रको निर्णय प्रकृयामा भूमिका	३७
३.५.१ मुख्य क्रियाकलापहरू	३७
३.५.२ नतिजा क्षेत्र ५ का उपलब्धीहरू	३७
ग. दिगो जिविकोपार्जनका लागि समावेशी बिकास कार्यक्रम	४०
Inclusive Development for Sustainable Livelihood Project -IDSL/LNOB	४०
१) कार्यक्रमको परिचय	४०
२) परियोजनाका उद्देश्यहरू	४१
३) परियोजनाको लक्षित बर्ग	४१
४) संचालन गरिएका प्रमुख क्रियाकलापहरू	४१
५) मुख्य उपलब्धिहरू	४२
६) आयोजित कार्यक्रमका केहि झलकहरू	४३

खण्ड १

संस्थागत संक्षिप्त परिचय

१. परिचय

परिवर्तनका लागि कार्यरत युवा समूह, नेपाल (याक नेपाल) एक गैर राजनीतिक तथा मुनाफारहित सामाजिक विकास संस्था हो । यो संस्था सामाजिक विकासको क्षेत्रमा लामो अनुभव भएका प्रतिबद्ध पेशागत युवाहरूको सक्रियतामा स्थापना भई जिल्ला प्रशासन कार्यालय कैलालीमा दर्ता भएको र समाज कल्याण परिषदमा आवद्ध भएको छ । यस संस्थाले नेपालको सुदूरपश्चिम प्रदेशमा विभिन्न सामाजिक विकासका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरि सिमान्तकृत तथा संकटासन्न अवस्थामा रहेका समुदायहरूको आर्थिक सशक्तिकरण तथा दिगो जिविकोपार्जनका निमित्त श्रोतहरूमा पहुँच अभिवृद्धि गर्न बकालत तथा पैरवी गर्दै आइरहेको छ ।

यो संस्था नेपालमा खाद्य अधिकारको सवाल उठान गर्ने पहिलो संस्थाको रूपमा पहिचान बनाई सुदूरपश्चिम प्रदेशमा यसले खाद्य अधिकारका क्षेत्रमा नेतृत्वदायि भुमिका निर्वाह गर्दै आइरहेको छ । याक नेपालले सुदूरपश्चिम प्रदेशमा खाद्य अधिकार सवलिकरण परियोजना, दिगो जिविकोपार्जनका लागि समावेशी विकास परियोजना र पोषण परियोजना संचालन गरी रहेको छ ।

२. परिदृष्टि

- याक नेपाल विपन्न तथा सीमान्तकृत समुदायहरूले उपलब्ध श्रोत तथा सेवाहरूको समानुपातिक उपयोग गरी सम्मानजनक जीवनयापन गरेको देख्न चाहन्छ ।

३. ध्येय

- सशक्तीकरणका माध्यमबाट विपन्न तथा सीमान्तकृत समुदायको सरकारी तथा गैरसरकारी सेवामा पहुँच अभिवृद्धि गर्ने ।
- लक्षित समुदाय र संस्था स्वयम्भको संस्थागत संरचना सुदृढ एवं प्रबद्धन गर्ने ।
- लक्षित समुदायलाई आफ्ना अधिकार दाबी गर्न सक्ने सीप तथा क्षमताको विकास गर्ने ।
- सेवा प्रदायक निकाय र संस्था स्वयंको जवाफदेहिताको प्रबद्धन गर्ने ।
- जलवायु परिवर्तन अनुकूलनका अभ्यासहरूको प्रबद्धन र प्रकोप तथा जोखिम न्यूनीकरण गर्ने ।
- विभिन्न विकास साझेदारसँगको सहकार्य र साझेदारीको प्रबद्धन गर्ने ।

४. लक्ष्य

- गरीब तथा सीमान्तकृत समुदायको आर्थिक र सामाजिक सशक्तीकरणका माध्यमबाट नेपालको समानुपातिक तथा दिगो विकासमा योगदान पुऱ्याउने ।

५. उद्देश्य

- नेपालमा विद्यमान गरिबी निवारणका लागि आयमुलक कार्यक्रम संचालन गरी निरपेक्ष गरिवीको रेखामुनि रहेका जनसमुदायलाई आत्मनिर्भर बनाउने ।

- संयुक्त राष्ट्र संघको बडापत्र, विश्वव्यापी मानव अधिकार घोषणा पत्र तथा नेपाल अधिराज्यको संविधानले प्रत्याभुत गरेको मानव अधिकारको प्रचार प्रसार, सम्बद्धन तथा संरक्षणका लागि विभिन्न कार्यक्रम संचालन प्रबद्धन गर्ने ।
- राष्ट्रको चौतर्फी विकासका लागि महत्वपूर्ण पक्ष वालवालिका, महिला, दलित तथा विभिन्न वर्गका मानिसहरूको शिक्षा, वातावरण संरक्षण, सार्वजनिक स्वास्थ्य लगायत हरेक क्षेत्रमा उनीहरूको संलग्नता बढाई देश विकासमा सहभागी गराउने ।
- समाजमा विद्यमान लैंगिक र जातिय भेदभाव हटाउन कार्यरत रही लैड्गिक र जातीय समानता सृजना गर्ने अग्रसर रहने ।
- समान उद्देश्य भएका स्थानिय, राष्ट्रिय तथा अन्तराष्ट्रिय संघ संस्था वीच सम्बन्ध विस्तार गरी सहकार्य गर्ने
- समाजमा विद्यमान परम्परागत रुदीवादी, सामाजिक विसंगति र विकृति तथा भेदभावका विरुद्ध स्थानिय तथा राष्ट्रिय सवालहरु पहिचान गरी पैरवी गर्ने ।
- विविध अध्ययन तथा अनुसन्धानमूलक कार्यहरू गर्ने ।

६. सिद्धान्तः

- साझेदारी तथा सहकार्य
- सञ्जालीकरण
- लैड्गिक समानता तथा समाजिक समावेशीकरण
- द्वन्द्व सम्बेदनशीलता तथा हानी नगरौं
- अधिकारमुखि अवधारणा
- दिगो विकास
- स्थानीय स्रोत साधनको परिचालन
- सुशासन प्रवद्धन

७. साझेदारी, समन्वय तथा सहकार्य

- नेपाल सरकार
- लि-वर्ड, पोखरा
- ब्रेड फर द वर्ल्ड, जर्मनी
- अमेरीकी सहयोग नियोग (USAID)
- फियान नेपाल
- फियान ईन्टरनेशनल, जर्मनी
- एशियाली विकास बैंक
- Map International
- राष्ट्रिय मानव अधिकार आयोग
- केयर नेपाल
- आइडिइ नेपाल
- युएनडिपि
- राष्ट्रिय कृषक समुह महासंघ नेपाल
- गैरसरकारी संस्था महासंघ नेपाल

८. मूल्य/मान्यता

- लक्षित वर्गहरूको सहभागिता तथा प्रतिनिधित्व
- खुलापन र सम्मान
- प्रतिवद्धता
- मितव्यय

९. विभिन्न सञ्जालहरूमा नेतृत्वदायि भूमिका र प्रतिनिधित्व

यो संस्था संघ, प्रदेश तथा जिल्ला स्तरका विभिन्न अधिकारमुखि अवधारणामा कार्यरत सञ्जालहरूमा नेतृत्वदायि भूमिका निर्वाह गर्दै आएको छ । हाल खाद्य अधिकारका लागि प्रादेशिक सञ्जाल तथा जलवायु परिवर्तनका लागि गैससहरूको प्रादेशिक सञ्जाल, खाद्यका लागि कृषि अभियानको सचिवालय यस संस्थामा रहेको छ । साथै विपद् जोखिम न्यूनिकरणका क्षेत्रमा कार्यरत नेपाल विपद् उत्थानशिल सञ्जालको प्रदेश सचिवालयको जिम्मेवारीमा पनि याक नेपालमा रहेको छ र गैरसरकारी संस्था महासंघ नेपालमा पनि प्रतिनिधित्व रहेको छ ।

१०. अधिवेशन तथा साधारण सभा

संस्थाको २० औं साधारण सभा संस्थाका अध्यक्ष बल बहादुर रोकायाको अध्यक्षतामा २०८१ पौष १४ गते धनगढीमा सम्पन्न भएको छ । उक्त कार्यक्रमको प्रमुख अतिथि सुदूरपश्चिम प्रदेश सरकारका सामाजिक विकास राज्यमन्त्री माननीय सरस्वती खडका हुनुहुन्थ्यो भने विशिष्ट अतिथि जिल्ला समन्वय समिति प्रमुख टिका चौधरी भुल, धनगढी उप-महानगरपालिका उपप्रमुख कन्दकला राना रहनु भएको थियो । राष्ट्रिय मानव अधिकार आयोग, कृषि ज्ञान केन्द्र, युएनडिपि, राष्ट्रिय दलित गैसस महासंघ, गैरसरकारी संस्था महासंघ नेपाल लगाएतका प्रतिनिधिहरु अतिथि हुनुहुन्थ्यो । याक नेपालका कार्य समिति सचिव तुलसी शर्माले सञ्चालन गर्नु भएको उक्त कार्यक्रममा संस्थाका उपाध्यक्ष सत्यदेबी स्नेहिले स्वागत मन्तव्य द्वारा सहभागीहरूलाई स्वागत गर्नुभएको थियो भने संस्था तथा संस्था द्वारा संचालित परियोजनाहरु मार्फत संचालित गतिविधि र उपलब्धिहरु सहितको बार्षिक प्रगति प्रतिवेदन संस्थाका महासचिव हृदय पुजारा ले प्रस्तुत गर्नु भएको थियो ।

संस्थाको बार्षिक प्रतिवेदन बारे जानकारी गराउदै महासचिव हृदय पुजारा

साथै आर्थिक बर्ष २०८०/०८१ को आर्थिक प्रतिवेदन कोषाध्यक्ष विनिता खातीले प्रस्तुत गर्नु भएको थियो । सो साधारण सभाबाट आर्थिक प्रशासन नियमावली, कार्यालय तथा कर्मचारी प्रशासन नियमावली, कर्मचारी भर्ना सम्बन्धी निर्देशिका, PSEA, GESI policy, Cost sharing policy संशोधन गरीएको थियो ।

उक्त कार्यक्रममा आफ्ना भनाई राख्दै वक्ताहरूले संस्थाहरूले सरकारको सहयोगीको रूपमा काम गरीरहेका र सामाजिक विकासका लागि धैरै काम गरीरहेका छन र समुदायमा आपद विपद पर्दा धैरै सहयोग गरीरहेका छन । याक नेपालले पनि जोखिममा रहेका समुदायको जिविकोपार्जन, सरकारी श्रोतमा पहुँच अभिवृद्धि लगाएतका कार्यक्रम संचालन गरीरहेको र समुदायको उत्थानका लागि कार्य गरीरहेको बारे प्रशंसा गर्नुका साथै यस प्रकारका सामाजिक कार्यलाई निरन्तरता दिन सुझाव दिनु भएको थियो ।

११. सामाजिक परीक्षण कार्यक्रम

याक नेपालले आफ्नो २० औं साधारण सभाको अवसर पारेर मिति २०८१ पौष १४ गते धनगढी कैलालीमा सामाजिक परीक्षण कार्यक्रमको आयोजना गरीएको थियो । उक्त सामाजिक परीक्षण कार्यक्रममा २० औं साधारण सभाका प्रमुख अतिथि, विशिष्ट अतिथि, अतिथिहरुका साथै लक्षित वर्ग, संघर्ष समिति, खाद्य अधिकार सञ्जाल, सामाजिक संस्थाका प्रतिनिधि गरि २१ जना महिला सहित जम्मा ४१

सामाजिक परीक्षण कार्यक्रममा बार्षिक प्रतिवेदन प्रस्तुत गर्दै संस्थाका कार्यकारी निर्देशक डबल बम

जनाको सहभागीता रहेको थियो । सो कार्यक्रममा याक नेपालले संचालन गरीरहेका परियोजना अन्तरगत सम्पन्न गरीएका गतिविधिहरु समेटीको वार्षिक प्रतिवेदन प्रस्तुत गरीएको थियो र अझ लक्षित वर्गको हितका लागि आगामी दिनमा याक नेपाले गर्नु पर्ने कार्यका वारेमा सरोकारवालाहरुको सुझाव संकलन गरीएको थियो । उक्त सामाजिक परिक्षण कार्यक्रममा मन्तव्य मार्फत प्रमुख अतिथी, विशिष्ट अतिथि, खाद्य अधिकार संजालका प्रतिनिधिहरु, सरकारी तथा गैरसरकारी संस्थाका प्रतिनिधिहरु, लक्षित समुदायका प्रतिनिधिहरुले याक नेपाले गरीरहेका कार्य प्रभावकारी रहेकोले यसलाई निरन्तरता दिनु पर्ने बताउनु भएको थियो ।

१२. संचालित परियोजनाको अनुगमन

याक नेपालले संचालन गरीरहेका परियोजनाकोहरुको प्रभावकारीता अध्ययन गर्न तथा आवश्यक थप सुधारका उपाय अवलम्बन गर्न र लक्षित समुदायको प्रतिकृया संकलन गर्न कार्यक्रमको अनुगमन आवश्यक देखीएकोले याक नेपाल कार्यसमितिले मिति २०८२ जेठ २८ र २९ गते अनुगमन कार्यक्रम आयोजना गरीएको थियो । अनुगमन टोलीले २ स्वास्थ्य संस्था, एउटा सामुदायिक सिकाई केन्द्र र २ वटा आमा समुह र ४ वटा समुदायमा अनुगमन कार्य गरीएको थियो । अनुगमनका क्रममा वैठक तथा छलफल, अन्तरक्रिया र अवलोकन विधि अपनाइएको थियो । उक्त अनुगमन कार्यक्रममा याक नेपालका जम्मा १२ जनाको सहभागीता रहेको थियो ।

१३. नीतिहरुका वारेमा अभिमुखिकरण कार्यक्रम

याक नेपालले संस्थामा कार्यरत कर्मचारी, साधारण सदस्यहरुलाई संस्थाको विधान, विद्यमान नीति, निर्देशिका, कार्यविधि आदिका वारेमा जानकारी गराउन आवश्यकता महसुस गरेकोले २०८१ पुस ६ गते अभिमुखिकरण कार्यक्रमको आयोजना गरीएको थियो । उक्त कार्यक्रममा याक नेपालमा कार्यरत कर्मचारी, साधारण सदस्य र कार्यसमितिका गरी १७ महिला सहित ३९ जनाको सहभागीता रहेको थियो । उक्त अभिमुखिकरण कार्यक्रममा याक नेपालका विद्यमान नीति नियमका वारेमा जानकारी गराउनका साथै संशोधन गरीनु पर्ने प्रावधानका बारेमा सुझाव संकलन गरीएको थियो ।

१४. इन्टर्नसीप / ओजेटी

यस संस्थाले समाजमा रहेको विभिन्न खालको ज्ञान, सिप, अनुभवलाई सामाजिक हितका लागी प्रयोग गर्न र समाजलाई आवश्यक पर्ने दक्ष जनशक्ति उत्पादन गर्न विभिन्न वर्ग समुदायलाई सहयोग र सहकार्य गर्दै आईरहेको छ । जस अन्तरगत विभिन्न शैक्षिक संस्थाहरुबाट इन्टर्नसीप/ओजेटीका लागि संस्थामा आएका विद्यार्थीहरुलाई उनीहरुको विषयगत क्षेत्र संग सम्बन्धीत थप ज्ञान दिने गरेको छ । यस आर्थिक वर्षमा स.प. विश्वविधालय दुर्गालक्ष्मी बहुमुखी क्याम्पसका स्नातक तह, मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र संकाय तर्फ विए कार्यक्रमको आठौं सेमेस्टरमा अध्ययरत विकास अध्ययन विषयको प्रयोगात्मक कार्यका लागि ९ छात्रा र १ छात्र सहित जम्मा १० जनाले एक महिना १५ दिन (४५ दिन) सम्म इन्टर्नसीप/ओजेटी गरेका छन । विद्यार्थीहरुले यस संस्थाको कार्यक्षेत्र गोदावरी नगरपालिकामा पोषण परियोजनाका समुदायस्तरका कार्यक्रमहरुमा सहभागी भएर काम गरेका थिए र थप अध्ययन तथा सीप सिकाई गर्ने क्रममा यस संस्थामा कार्यरत अग्रज कर्मचारीहरु बाट सहभागीहरुलाई उनीहरुको विषयगत क्षेत्रमा ब्यवहारिक ज्ञान दिइएको थियो ।

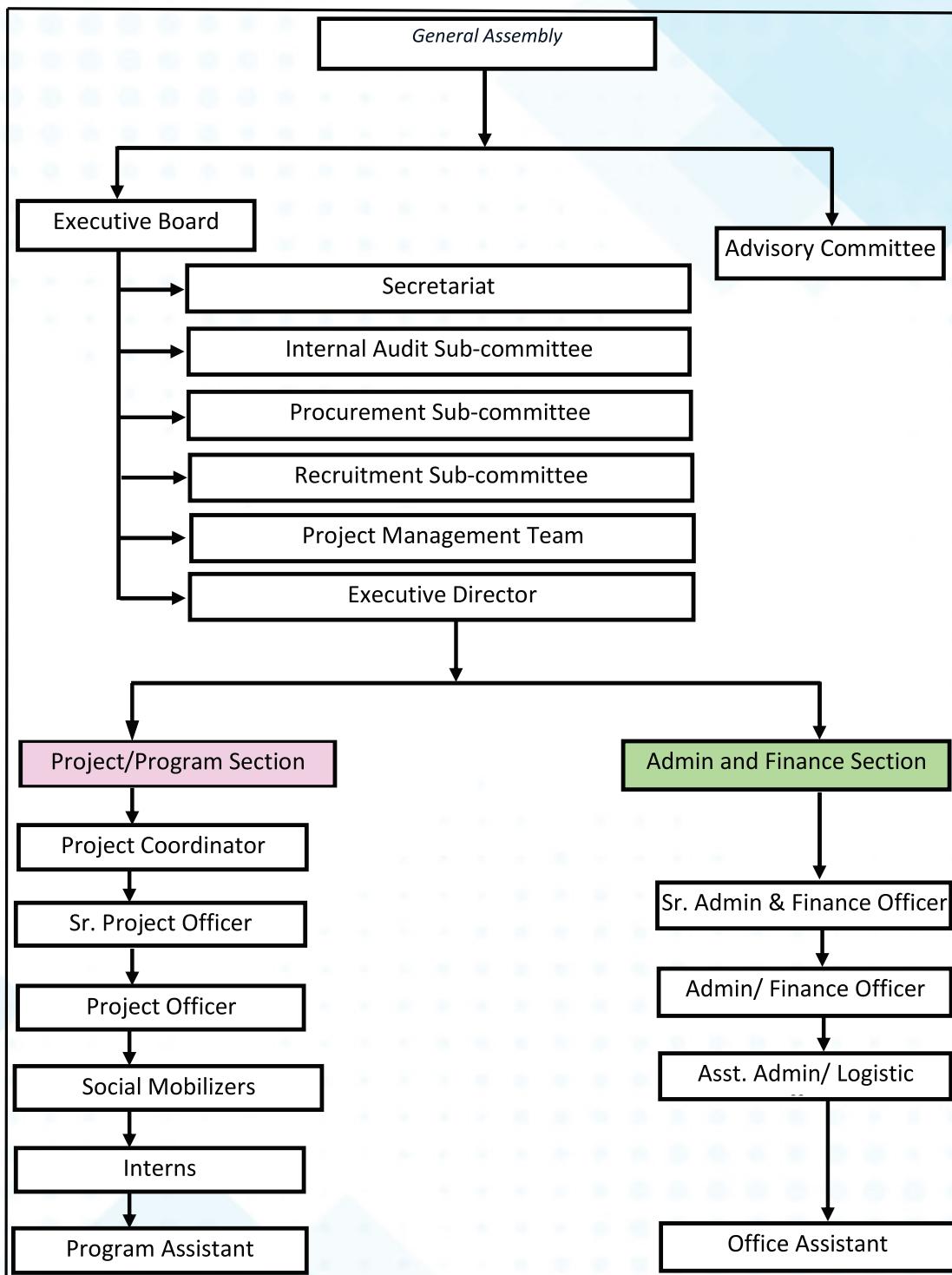
१५. संस्थाको मानव श्रोत विवरण

- कार्य समिति सदस्य: ९ जना (महिला: ५ र पुरुष: ४)
- आजिवन र साधारण सदस्य: ३० जना (महिला: १४ र पुरुष: १६)
- सल्लाहकार समिति: ३ जना (महिला: १ र पुरुष: २)
- कर्मचारी: ३३ जना (महिला: १७ र पुरुष: १६)
- कानुनी सल्लाहकार: १ जना (पुरुष)

१६. संस्थाद्वारा सम्पन्न कार्यक्रमहरू

क्र.सं.	परियोजना	बजेट	समय अवधि	कार्यक्षेत्र	साझेदार संस्था
१	दिर्घकालिन कृषि सहयोग कार्यक्रम	९,३१,७८१	असार २०६२ देखि बैशाख २०६३	बझाङ्ग	APPSP/district livestock office Bajhang
२	समुदायमा आधारित खाने पानी तथा सरसफाई आयोजना	८९,७४,९९०	भाद्र २०६३ देखि साउन २०६६	बझाङ्ग	नेपाल सरकार/ एशियाली विकास वैक
३	स्थानिय शासन तथा समुदायिक विकास कार्यक्रम (LGCDP)	२९,०६,१००	असार २०६७ देखि असार २०७०	बझाङ्ग	नेपाल सरकार
४	दोस्रो सानाशहरी खानेपानीतथा सरसफाई कार्यक्रम (समाजिक परिचालन) शिवनगर धनगढी	६४,८३,४००	माघ २०६७ देखि बैशाख २०७१	धनगढी उपमहानगरपालिका	नेपाल सरकार/एशियाली विकास वैक
५	साझेदारी विकास परियोजना र स्थानीयशासन र युवा परिचालन कार्यक्रम	२,९६,१३,०२२	माघ २०७० देखि २०७५	कैलाली	USAID
६	जलवायु अनुकूलन परियोजना	४२,८९,६५०	साउन २०७१ देखि मंसिर २०७३	भजनी कैलाली	LI -BIRD/NDF
७	स्थानिय शासन तथा समुदायिक विकास कार्यक्रम (LGCDP)	११,५८,२५०	साउन २०७१ देखि मंसिर २०७४	घोडाघोडी न.पा.	नेपाल सरकार
८	डोटी र अछाम जिल्लामा भु—उपयोगको अवस्थाबारे अध्ययन	९,४०,०००	२०७१ भदौ- २०७३ जेठ	डोटी र अछाम	केयर नेपाल
९	घरबगैचा परियोजना	३,९७,१०,६३२	असार २०७२ देखि साउन २०७५	कैलाली, डेल्धुरा, वैतडी, डोटी र अछाम	SDC/ Swiss Embassy
१०	Adaptation at Scale Prize Project	३३,४२,६६५	फागुन २०७३ देखि माघ २०७५	भजनी र घोडाघोडी न.पा. कैलाली	DFID/ Prize Money
११	पारिवारीक खेति सबलिकरण/ प्रबर्द्धन तथा कोभिड १९ प्रभावितहरूको लागि जिविकोपार्जन सुधार कार्यक्रम	९,४९,०५३	२०७७ असोज - २०७८ भाद्र	धनगढी उप— महानगरपालिका	LI-BIRD
१२	मुक्त हलिया, मुक्त कमैया र अपाङ्ग भएका व्यक्तिको अधिकार सुनिश्चित गर्न क्षमता निर्माण र नीतिगत वकालत कार्यक्रम	२,४५,०००	बैशाख - भाद्र २०८०	कञ्चनपुर, डोटी	LI-BIRD

Organogram of YAC Nepal

खण्ड ख
संस्थाद्वारा सञ्चालन गरीएका परियोजनाहरु

याक नेपालले सुदूरपश्चिम प्रदेशमा खाद्य अधिकारका दृष्टिकोणबाट जोखिममा रहेका समुदाय, विपन्न समुदमयका महिला तथा बालबालिकाको खाद्य र पोषणको अधिकार सुनिश्चित गर्ने र जलवायु अनुकूलन जीवनशैलीको अबलम्बनमा सहजिकरण गर्ने उद्देश्यले यस्ता समुदायको शाशक्तीकरण, सेवा प्रदायक निकायको उत्तरदायित्व प्रबद्धन गर्ने र नागरिक समाजको क्षमता विकास एबम् पैरवीका लागि आ.व. २०८१/०८२ मा तपसिल बमोजिमका परियोजनाहरु सञ्चालन गरेको छ ।

क्र.सं.	कार्यक्रम	अवधि	साझेदार निकाय
क.	खाद्य अधिकार सबलीकरण परियोजना	सन् २००८ देखि निरन्तर	Bread for the World, Germany
ख.	पोषण परियोजना	जुलाइ २०२४ देखि निरन्तर	CARE Nepal and iDE
ग.	दिगो जिविकोपार्जनका लागि समावेशी विकास कार्यक्रम	जुन – नोभेम्बर २०२४	UNDP

क. सुदूरपश्चिम प्रदेशमा खाद्य अधिकार सबलीकरण परियोजना

Strengthening the Right to Food Project in Sudurpaschim Province

१. परिचय

याक नेपालले सुदूरपश्चिम प्रदेशमा खाद्य अधिकार हनन् भएका समुदायको खाद्य र पोषणको अधिकार सुनिश्चित गर्न सहजिकरण गर्ने उद्देश्यले खाद्य अधिकारको दृष्टिकोणले जोखिममा रहेका समुदायको शाशक्तीकरण, सेवा प्रदायक निकायको जवाफदेहिता अभिवृद्धि गर्ने र जोखिममा रहेका समुदायको खाद्य अधिकार सुनिश्चितताका लागि सामुहिक वकालत तथा पैरवी गर्ने र नागरिक समाजको क्षमता विकास गर्ने जर्मन सरकार र Bread for the world Germany को वित्तिय सहयोग र फियान इन्टरनेशनलको प्राविधिक सहयोगमा सन् २००८ देखि सुदूरपश्चिम प्रदेशका नौ वटै जिल्लामा खाद्य अधिकार सबलीकरण परियोजना (Strengthening Right to food project) सञ्चालन गर्दै आईरहेको छ ।

लक्ष्य: सुदूरपश्चिम प्रदेशका जोखिममा रहेका समुदायहरूले आफ्नो खाद्य अधिकारको उपभोग गर्ने र उनीहरूको सामाजिक आर्थिक अवस्थालाई बलियो बनाउन योगदान पुऱ्याउने ।

उद्देश्य: सुदूरपश्चिम प्रदेशका खाद्य अधिकारको जोखिममा पेरेका समुदायहरूले सरकारी स्रोत र सेवाहरूमा पहुँच बढाएर खाद्य अधिकार/खाद्य सुरक्षाको अवस्थालाई मजबुत बनाउने ।

कार्यक्रमिक क्षेत्र:

- खाद्य अधिकार हनन् भएका समुदायको सशक्तिकरण
- सेवा प्रदायक निकायको जवाफदेहिता अभिवृद्धि
- सामुहिक वकालत तथा पैरवीका लागि सञ्जालिकरण र सहकार्य

२. सञ्चालन गरिएका क्रियाकलाप

खाद्य अधिकार हनन् भएका समुदायको सवालहरूलाई सम्बोधन गर्न गराउनका लागि सवाल पहिचान र दस्तावेजीकरण तथा खाद्य अधिकार अवधारणा, कानुनी प्रवाधान, राज्यको दायित्व, योजना तर्जूमा प्रक्रिया, सरकारका वार्षिक नीति तथा कार्यक्रम, खाद्य अधिकार तथा खाद्य सम्प्रभूता सम्बन्धी ऐन २०७५ सम्बन्धमा अभिमुखीकरण गरी समुदायको क्षमता अभिवृद्धि गर्न र सेवा प्रवाह गर्ने निकायलाई सवालप्रति उत्तरदायी बनाउन सम्बन्धित सरोकारवाला निकायहरूसंग समन्वय बैठक, सम्वाद, अन्तरक्रिया, डेलिगेसन, पत्रकार सम्मेलन आदि जस्ता क्रियाकलापहरु सञ्चालन गरिएका थिए।

२.१ खाद्य अधिकार हनन् भएका सवालहरु पहिचान र दस्तावेजीकरण

स्थानीय सरकार, खाद्य अधिकार संजालहरूसंगको सहकार्य र विभिन्न पत्रपत्रिकामा प्रकाशित समाचारका आधारमा सुदूरपश्चिम प्रदेशमा खाद्य अधिकारको दृष्टिकोणले जोखिममा रहेका समुदायको सेवा तथा श्रोतमा पहुँच बढाई खाद्य अधिकार सुनिश्चित गराउने उद्देश्यले आ.व. २०८१/०८२ मा निम्नलिखित खाद्य अधिकार हनन् भएका सवालहरु पहिचान गरी दस्तावेजीकरण गर्ने कार्य सम्पन्न गरेको छ।

क. सेवा तथा श्रोत माथि पहुँच नभएका कारण खाद्य अधिकार हनन्को सवाल

कैलाली जिल्लाको भजनी नगरपालिका वडा नं. ५ मोहना नदीको किनारमा चमरौदा दलित (चमार समुदाय) को वसितमा २५ घरपरिवार वसोवास गरीरहेका छन र मोहना नदिले वर्षेनी उनीहरुको जग्गा कटान र डुबान गरीरहेकोछ। त्याहा वसोवास गर्नेहरु अधिकांश संग २ देखि ४ कटठा सम्म आफ्नो जमिन रहेकोले आफ्नो उत्पादनले बढिमा ३ महिना मात्र खान पुग्दछ। वाकि महिनामा नेपाल लगाएत भारतका सीमावर्ति गाउँहरुमा उखु काट्ने ज्यालादारी काम गरी जिविकोपार्जन गरीरहेका छन। अधियामा खेती गरे पनि वर्षेनी वर्षातको समयमा वाढिले धानवाली नष्ट गरीदिने, सरकारी सेवा तथा सुविधाबाट वन्चित भएका सो सिमान्तकृत समुदायको जनजिवन कष्टकर रहेको छ। जिविकोपार्जनलाई सहज बनाउनका लागि स्वरोगार हुन सक्ने मोटरसाइकल मर्मत तथा वाईरिंड्रग जस्ता तालिम, बाख्ता तथा भैसी पालन कार्यक्रम र बाढी प्रभावित क्षेत्र भएकाले राहत प्याकेज उपलब्ध गराईनु पर्ने समुदायका प्रमुख मागहरु रहेका छन।

समुदायको सामाजिक आर्थिक अवस्था बारे सूचना संकलन कार्यक्रम

ख. श्रोत माथि पहुँच नभएका कारण राजी समुदायको खाद्य अधिकार हनन्को सवाल

घोडाघोडी नगरपालिका वडा न. ८ जरहीमा राजी समुदायका १६ परिवारको वासोवास रहेको छ । यो लोपोन्मुख जातिको सुचिमा पर्दछ । परम्परागत पेशाको विस्थापन पछि राजी समुदाय घुमन्ते शैली छोडी एकै स्थानमा वासोवास गर्ने क्रममा जरहीमा वासोवास गरीरहेको छ । त्यहाँ वासोवास गरीरहेका राजी समुदायका अधिकांश परिवार संग १ देखि ७ कट्टा सम्म जग्गा मात्र रहेको छ । ३ परिवार बाहेक उनीहरु आफूले भोगचलन गर्दै आएको जग्गाको उत्पादनले मुस्किलले ३ देखि ६ महिना खान पुग्ने गर्दछ र बाँकी समयको लागि खाद्यन्त तथा दैनिक आवश्यकता पूर्तिका लागि ज्याला मजदुरी तथा कामका लागि सिजनल रूपमा भारत जानु पर्ने वाध्यता रहेको छ । सरकारले मासिक प्रति व्यक्ति चार हजार सामाजिक सुरक्षा भत्ताले केही राहत भएकोछ, तर यो दिगो रूपमा नरहने भएकोले यहाँ बसोबास गर्ने राजी समुदायको खाद्य अधिकारको दृष्टिकोणले जिवन जोखिममा रहेको पाईन्छ । यस समुदायले दिगो जिविकोपार्जनका लागि भोगचलन गरीरहेको जग्गा आफ्नो नाममा दर्ता हुनु पर्ने, खेती गर्नका लागि जग्गा उपलब्ध गराइनु पर्ने, मौसमी तथा वेमौसमी तरकारी खेतीका लागि आवश्यक सहयोग उपलब्ध गराउनु पर्ने र च्याउ खेतिका लागि सहयोग गरीनु पर्ने आदि प्रमुख मागहरु रहेको जानकारी गराएका छन् ।

समुदायको सामाजिक आर्थिक अवस्था बारे सूचना संकलन कार्यक्रम

ग. उत्पादनशिल श्रोतमाथि पहुँच नभएका कारण दलित समुदायको खाद्य अधिकार हनन्को सवाल

कैलारी गाउँपालिका वडा नं. ४ के गाउँ २०३५ साल देखि पुर्ववास कम्पनीबाट बसोवास गराउने क्रममा वसेको दलित समुदायको वस्ती हो । यस वस्तीका चार वटा टोलमा सुदूरपश्चिम प्रदेशका विभिन्न जिल्लाका २२३ घरपरिवार वसोवास गरीरहेका छन् । यहा वासोवास गरीरहेका अधिकाशं परिवार संग दुई कट्टा देखि १० कट्टा सम्म ऐलानी जग्गा रहेको छ जसका कारण उनीहरुको आफ्नो जग्गाको उत्पादनले ३ महिना पनि खान नपुग्ने भए पछि स्थायि स्तरमा ज्याला मजदुरी गर्ने र कामका लागि भारत जाने गर्दछन् । समुदायका मानिसहरु आफ्नो अधिकार तथा राज्यको नीति तथा कार्यक्रमहरुको वारेमा जानकार नरहेका र प्रायजसो भारत मै बसोवास गर्ने भएकाले राज्यको सेवा सुविधाबाट समेत बन्चित रहनु परेको अवस्था छ । भोगचलन गरीरहेको जग्गा आफ्नो नाममा दर्ता हुनु पर्ने, जिविकोपार्जन सुधारका कार्यक्रमहरु जस्तै तरकारी खेती, स्वरोजगार हुने व्यवसायिक तालिम, सिचाई आदिको व्यवस्था गरीनु पर्ने यस समुदायका प्रमुख मागहरु रहेका छन् ।

समुदायको सामाजिक आर्थिक अवस्था बारे सूचना संकलन कार्यक्रम

घ. खाद्य अधिकार हननको सवाल बेदकोट नगरपालिका वडा न २ बसन्तथला कंचनपुर

कन्चनपुर जिल्ला बेदकोट नगरपालिका वडा नं. २ बसन्तथलामा तिन वटा टोलहरू जडेपानी, दलित टोल र पूर्वेली टोलमा वि.स. २०२२ साल देखि विभिन्न ठाउँबाट वसाई सरी आई २०० घरपरिवार बसोवास गरीरहेका छन् । त्यहाँ बसोवास गर्ने घरपरिवार संग न्यूनतम ५ धुर देखी अधिकतम ६ कट्टा सम्म सरकारी ऐलानी र नम्बरी जग्गा रहेको छ । आफ्नो जग्गाको उत्पादनले ३ महिना पनि खान नपुग्ने भएपछि स्थानिय स्तरमा दैनिक ज्याला मजदुरी गर्ने र भारत जानु पर्ने वाद्यता रहेको छ । बस्ति नजिकै रहेको पत्थरीया खोलामा वर्षा याममा आउने बाढीले वर्षेनी जग्गा कटान गरि दिने भएकाले बस्ति तथा जग्गा जोगाउन नै समस्या रहेको छ । उक्त खोलामा समयमै तटबन्ध हुन सकेन भने बस्ति नै जोखममा पर्न सक्ने खतरा प्रवल रहेको छ र त्यहाँ वसोवास गरीरहको घरपरिवार भूमिहिन सुकुम्वासी हुने सम्भावना उत्तिकै रहेको छ । शुद्ध खानेपानीको सुविधा नरहेकोले विकल्पको रूपमा हाते नल्काको पानी प्रयोग गरीरहेका छन् । समुदायको नजिक पत्थरीया नदी रहे पनि सिचाई सुविधा नरेहको कारण अधिया र मातेमा जग्गा लिई कृषि कार्य गर्न अप्ठयारो भएको अवस्था छ । राज्यको नीति तथा कार्यक्रम र प्राप्त गर्ने प्रक्रियाका बारेमा समेत जानकारी नरहेको कारण सरकारी सेवा सुविधाबाट बन्चित रहनु परेको अवस्था छ । भोगचलन गरीरहेको जग्गा आफ्जो नाममा दर्ता हुनु पर्ने, पत्थरीया नदीमा लामीचाड देखी त्रिपुरा मन्दिरसम्म १६ किलोमिटर तटबन्धको व्यवस्था हुनु पर्ने, सिचाईको व्यवस्था गरीनु पर्ने, स्वच्छ खानेपानीको व्यवस्था गरीनु पर्ने र वाल विवाह तथा स्वास्थ्य शिक्षाका बारेमा सचेतना सम्बन्धी कार्यक्रम संचालन गरीनु पर्ने यस समुदायका प्रमुख माग रहेका छन् ।

समुदायको सामाजिक आर्थिक अवस्था बारे सूचना संकलन कार्यक्रम

२.२ क्षमता अभिवृद्धि कार्यक्रम

सामाजिक, साँस्कृतिक तथा आर्थिक दृष्टिकोणले जोखिममा रहेका समुदायको अधिकार सुनिश्चितताका लागि समुदाय, महिला, दलित, खाद्य अधिकार प्रबर्द्धनकर्ताको क्षमता अभिवृद्धि र सेवा प्रदायक निकायको दायित्व अभिवृद्धि गर्नका लागि यस आर्थिक बर्ष २०८१/०८२ मा निम्न बमोजिमका विभिन्न तालीम गोष्ठी, अभिमुखिकरण आदी कार्यक्रम सञ्चालन गरिएका छन् ।

क. खाद्य अधिकार अवधारणा सम्बन्धि अभिमुखीकरण

खाद्य अधिकार हनन भएका समुदाय, संघर्ष समितिका सदस्यहरूलाई खाद्य अधिकारको अवधारणा, मापदण्ड (उपलब्धता, पर्याप्तता, पहुच र निरन्तरता), राज्यको दायित्व (सम्मान, संरक्षण र परिपूर्ति), राष्ट्रिय अन्तराष्ट्रिय कानूनी प्रावधान र खाद्य अधिकार तथा खाद्य सम्प्रभूता सम्बन्धी ऐन २०७५ तथा नेपालको संविधान २०७२ मा व्यवस्था भएका मौलिक हकका बारेमा सचेत गराई अधिकारामाथि दाबी गर्न सक्ने क्षमताको विकास गराउने उद्देश्यले तपसिल बमोजिमका समुदायलाई अभिमुखिकरण कार्यक्रम सञ्चालन गरिएका छन् ।

क्र. सं.	समुदाय	मिति	स्थान	सहभागि	
				पु.	म.
१	जिविकोपार्जनको श्रोत माथि पहुँच नपुगेका कारण खाद्य अधिकार हनन्को सवाल बेदकोट नगरपालिका वडा न. २ बसन्तथला कचनपुर	२०८१ असोज ३१	बेदकोट दैजी कन्चनपुर	४	१९
२	राज्यको सेवा तथा जिविकोपार्जनका श्रोत माथि पहुँच नभएका कारण दलित (चमार) समुदायको खाद्य अधिकार हनन्को सवाल भनजी न.पा. वडा न. ५ चर्चा, कैलाली	२०८१ कार्तिक ६ गते	भजनी न.पा.५ चर्चा, कैलाली	१३	१७
३	सिमान्तकृत समुदायको जिविकोर्जनका श्रोत माथि पहुँच नभएका कारण खाद्य अधिकार हनन्को सवाल, बेदकोट न.पा. वडा न ५ धरमपुर, वडा न ७ गाउँजी र वडा न ९ सुन्दरपुर र वडा नं २ बसन्तथला कंचनपुर	२०८१ पौष २४ गते	बेदकोट न.पा. दैजी, कचनपुर	३	१६
४	राज्यको सेवा सुविधा तथा उत्पादनशिल श्रोत माथि पहुँच नभएका कारण दलित समुदायको खाद्य अधिकार हनन्को सवाल घोडाघोडी न.पा. ४ सिमथरी, कैलाली	२०८१ चैत्र २०	घोडाघोडी न.पा.४ सिमथरी, कैलाली	०	१५
५	उत्पादनशिल श्रोत माथि पहुँच नभएका कारण राजी समुदायको खाद्य अधिकार हनन्को सवाल घोडाघोडी न.पा. वडा न. ८ जरही कैलाली	२०८२ जेठ २४	घोडाघोडी न.पा.१ सुखड, कैलाली	३	१३
	जम्मा १०३			२३	८०

ख. प्रधानमन्त्री रोजगार कार्यक्रम सम्बन्धि अभियुक्तीकरण

खाद्य अधिकार हनन् भएका समुदाय, संघर्ष समितिका सदस्यहरु तथा खाद्य अधिकार सञ्जालका प्रतिनिधिहरुका लागि प्रधानमन्त्री रोजगार कार्यक्रमका बारेमा सचेत गराई रोजगार प्राप्त गर्ने बिधि तथा प्रकृयाका बारेमा क्षमताको विकास गराउने उद्देश्यले तपसिल बमोजिमको अभियुक्तिकरण कार्यक्रम सञ्चालन गरिएका छन् । आ.व. २०८२/२०८३ का लागि कैलालीका १० र कंचनपुरका ९ गरी जम्मा १९ खाद्य अधिकार प्रवद्धकहरुको सहयोगमा समुदायका ४०० व्यक्तिहरुले प्रधानमन्त्री रोजगार फारम भरी स्थानीय तहमा पेश गरेका छन् ।

क्र. सं.	समुदाय	मिति	सहभागि		सहजकर्ता
			पु.	म.	
१	कैलाली जिल्ला घोडाघोडी नगरपालिका (आमखोईया, जरही, सिमथरी र भगड्डी) गौरीगांगा नगरपालिक (अण्डैया, शान्तिटोल, उदासी र पिपलटोल) र मोहन्यालको बसन्तगडा गरी जम्मा ९ वटा खाद्य अधिकार हनन् भएका समुदाय, खाद्य अधिकार सञ्जाल तथा महिला समूहका सदस्यहरु	२०८१ चैत्र २२ गते	२	२०	कैलाश कुमार भट्ट -रोजगार संयोजक घोडाघोडी न.पा., कैलाली

२	कंचनपुर जिल्लाको लालझाडी गाउँपालिकाका वडा नं. ४ सिकलपट्टि, बेदकोट नगरपालिका (बसन्तथला, लिपना, धरमपुर, गाउँजी र सुन्दरपुर) का ६ वटा खाद्य अधिकार हनन् भएका समुदाय, खाद्य अधिकार सञ्जाल तथा महिला समूहका सदस्यहरु	२०८१ चैत्र २२ गते	५	१६	भोजराज अवस्थि- रोजगार संयोजक, बेदकोट न.पा. कंचनपुर
	जम्मा ४३		७	३६	

ग) महिला समूह गठन, अभियानकरण तथा सहजीकरण

आर्थिक दृष्टिकोणले पछाडी पेरेका महिलाहरुको राज्यबाट प्रवाह गरिने सेवा तथा सुविधामाथि पहुँच अभिवृद्धि गराई उनीहरुको आर्थिक सामाजिक अवस्थामा सुधार ल्याउने उद्देश्यले यस आर्थिक बर्ष २०८१/०८२ मा परियोजना कार्य क्षेत्रका समुदायमा ३ वटा महिला समूह, बेदकोट न.पा २ बसन्तथला महिला कृषक समूह, गौरीगांगा नगरपालिका वडा नं. १ मंगलपुरको पशु, फलफूल तथा तरकारी खेति कृषक समूह, गौरीगांगा नगरपालिका वडा नं. ५ को जनजागृति महिला कृषक समूह अण्डैया, घोडाघोडी न.पा. ८ जरही राजी महिला कृषक समूहमा सहजिकरण गरी तपसिल बमोजिमका समूहहरूलाई सरकारका सेवा तथा सुविधामा पहुँच बढ़ि गर्न उद्देश्यले विभिन्न कार्यक्रम आयोजना गरीएको थियो । जसमा ३४ पुरुष सहित जम्मा १८८ जनाको सहभागिता रहेको थियो ।

क्र. सं.	समुदाय	मिति	सहभागि	
			पु.	म.
१	बसन्तथला महिला कृषक समूह- बेदकोट नगरपालिका वडा नं. २ कंचनपुर	२०८१ कार्तिक २८	९	४५
२	राजी महिला कृषक समूह-घोडाघोडी नगरपालिका वडा नं. ८ जरही	२०८२ जेठ २६ गते	१	१४
३	जागृति पशु, फलफूल तथा तरकारी खेति कृषि समूह -गौरीगांगा नगरपालिका वडा नं. १ मंगलपुर कैलाली	२०८२ असार ९	१०	२
४	मणिकाधाम महिला कृषक समूह- शुक्लाफाँटा नगरपालिका वडा न ८ कंचनपुर	२०८१ माघ १२ र १३	१	२१
५	नमूना महिला कृषक समूह - बेदकोट नगरपालिका वडा न ५ धरमपुर, कंचनपुर	२०८१ कार्तिक २३ र मंशिर ६ गते	१२	५१
६	जनजागृति महिला कृषक समूह -गौरीगांगा नगरपालिका वडा नं. ५ अण्डैया, कैलाली	२०८२ जेठ ८	१	२१
	जम्मा १८८		३४	१५४

घ) अनुभव तथा सिकाई आदान प्रदान भ्रमण

याक नेपालको खाद्य अधिकार सबलिकरण परियोजना अन्तर्गतका नयाँ सवालहरु घोडाघोडी ८ को जरहीका राजी समुदाय, वडा नं. ४ सिमथरीका दलित समुदायका, वडा नं. ५ भगड्डी समुदाय र गौरीगंगा वडा नं. ५ अण्डैयाका महिला समूहका प्रतिनिधिहरूलाई सफल समूह तथा सवाल भएका स्थानहरूमा अन्तर समुदाय अनुभव सिकाई आदान प्रदान कार्यक्रम गौरीगंगाको वडा नं १ पिपलटोलको जानजागृति महिला समूहमा र घोडाघोडी १० आमखोईयाको गुँरास तथा नागरीक सचेतना महिला समूहसंग २०८२ बैशाख १५ र १६ मा आयोजना गरीएको थियो । साथै लिवर्डको जलवायू मैत्रि कृषि गाउँ गौरीगंगा ४ चेपकट्टा, वडा नं. ९ मसुरीयाको स्थानिय जातको बाली तथा बीउ बैंक र पोषण परियोजनाको जलवायू मैत्री गाउँ चोंगालीपुर स्थलगत अध्ययन भ्रमणका क्रममा सफल किसानहरूसंगको अन्तरक्रिया तथा जानकारी आदान प्रदान गर्ने कार्य सम्पन्न भएको थियो । उक्त कार्यक्रममा ८० महिला सहित जम्मा ९९ जनाको सहभागिता रहेको थियो ।

ड) सरकारको बार्षिक नीति तथा कार्यक्रम र प्रक्रियाबारे सचेतीकरण गोष्टी

सुदूरपश्चिम प्रदेशका विभिन्न खाद्य अधिकारका दृष्टिकोणले जोखीममा रहेका समुदायका प्रतिनिधिहरूको सेवा प्रदायक निकायसंग सम्बन्ध विस्तार गरी उक्त समुदायको सरकारका सेवा तथा सोतमाथी पहुँच अभिवृद्धि गर्ने उद्देश्यले जिल्ला तथा स्थानीय सरकारको आ.व. २०८१/०८२ को नीति तथा कार्यक्रम, सेवा प्राप्त गर्ने प्रकृया/विधि बारेमा जिल्ला तथा पालिका स्तरीय ६ वटा सचेतीकरण कार्यक्रम सञ्चालन गरिएको थियो । संचालन गरीएका अभिमुखिकरण कार्यक्रममा सुदूरपश्चिम प्रदेशका विभिन्न कारणले खाद्य अधिकार हनन् भएका समुदाय, संघर्ष समिति, महिला समुह र खाद्य अधिकार सञ्चालका ११६ महिला सहित जम्मा १७० जना प्रतिनिधिहरूको सहभागिता रहेको थियो । कैलाली तथा कञ्चनपुर जिल्लाका कृषि ज्ञान केन्द्र र भेटेरीनरी अस्पताल तथा पशु सेवा बिज्ञ केन्द्रका प्रतिनिधिहरूले बार्षिक कार्यक्रम, कार्यान्वयन प्रक्रिया, लक्षितबर्ग कार्यक्रम तथा पहुँच प्रकृयाका बिषयमा सहजीकरण गर्नुभएको थियो । यसैगरी स्थानिय तहको बार्षिक नीति तथा कार्यक्रमहरु सम्बन्धित शाखा प्रमुख तथा प्रतिनिधिज्यूहरूले आ-आफ्नो शाखाको बार्षिक कार्यक्रम, लक्षित बर्ग कार्यक्रम तथा कार्यप्रकृया र प्राप्त गर्नका लागि अपनाउनु पर्ने प्रकृयाका बारेमा सहजीकरण गर्नुभएको थियो । यस कार्यक्रमबाट समुदाय र सेवा प्रदायक निकाय बीचको सम्बन्ध विस्तार भई समुदायले प्रदेश तथा स्थानीय सरकारबाट प्रदान गरीने सेवा तथा सुविधामा पहुँच पुग्ने अपेक्षा गरीएको थियो । यस आर्थिक बर्षमा संचालन गरिएका सचेतीकरण कार्यक्रम तपसिल बमोजिम रहेका छन् ।

क्र. सं.	समुदाय/ कार्यक्रम	मिति	सहभागि	
			पु.	म.
१	गौरीगंगा नगरपालिका वडा नं. १, ५ र १० तीनै वडाका वडाध्यक्ष तथा प्रतिनिधिहरूको आतिथ्यता र तीनै वडाका समुदायका प्रतिनिधिहरूको सहभागीतामा न.पा.को आ.व. २०८१/२०८२ को नीति तथा कार्यक्रमका वारेमा अभिमुखीकरण तथा अन्तरक्रिया	२०८१ कार्तिक १ गते	०	१६
२	चुरे गाउँपालिका वडा न २ बाजुरगढा समुदायलाई योजना तर्जुमा प्रक्रिया वारेमा अभिमुखीकरण तथा अन्तरक्रिया कार्यक्रम	२०८१ जेठ २०	११	११
३	कञ्चनपुर र कैलाली जिल्लाका पालिकाका खाद्य अधिकार सञ्चाल, संघर्ष समिति, समुदायका प्रतिनिधिहरूलाई प्रदेश भूमि व्यवस्था कृषि तथा सहकारी मन्त्रालयको आ.व. २०८१/२०८२ को कार्यक्रम, नीति र यसका प्राप्त गर्ने प्रक्रियाका वारेमा अन्तरक्रिया	२०८१ माघ ५	१२	२१

४	मुक्त कमैया, हलिया तथा कम्लहरीलाई पुनःस्थापना सम्बन्धि कार्यविधि २०८० को प्रावधान वारे समुदायका प्रतिनिधिहरूलाई अभिमुखीकरण	२०८१ माघ ६ गते	११	२२
५	खाद्य अधिकार हनन् भएका समूह तथा समुदायका प्रतिनिधिहरूलाई कृषि ज्ञान केन्द्र र भेटीरीनरी अस्पताल तथा पशु सेवा विज्ञ केन्द्र कैलालीको आ.व. २०८१/२०८२ को वार्षिक नीति तथा कार्यक्रम वारेमा जानकारी आदान प्रदान तथा अन्तरक्रिया	२०८१ कार्तिक २१	११	२३
६	खाद्य अधिकार हनन् भएका समूह तथा समुदायका प्रतिनिधिहरूलाई कृषि ज्ञान केन्द्र र भेटीरीनरी अस्पताल तथा पशु सेवा विज्ञ केन्द्र कन्चनपुरको आ.व. २०८१/२०८२ को वार्षिक नीति तथा कार्यक्रम वारेमा जानकारी आदान प्रदान तथा अन्तरक्रिया	२०८१ कार्तिक २१	९	१३
	जम्मा १७०		५४	११ ६

च) स्थानिय योजना तर्जुमा प्रक्रियाका बारेमा अभिमुखीकरण कार्यक्रम

खाद्य अधिकार हनन् भएका समुह, महिला समूह तथा खाद्य अधिकार सञ्जालका प्रतिनिधिहरूका लागि स्थानीय योजना तर्जुमा प्रकृया, समय तालिका तथा सेवा तथा श्रोतको प्राप्तिका लागि पूरा गर्नुपर्ने विधि/प्रकृयाका बारेमा ५ वटा अभिमुखीकरण कार्यक्रम सञ्चालन गरीएको थियो । उक्त कार्यक्रममा ७ पुरुष सहित जम्मा ८० जनाको सहभागिता रहेको थियो । अभिमुखीकरण पश्चात उक्त खाद्य अधिकारका दृष्टिकोणले जोखीममा रहेका समुदायले स्थानीय सरकारको आ.व. २०८२/०८३ को योजना तर्जुमा प्रकृयामा आफ्ना माग पेश गरेका छन् । यस आर्थिक वर्षमा स्थानिय स्तरमा तपसिल बमोजिमका योजना तर्जुमा प्रकृयाका बारेमा अभिमुखीकरण कार्यक्रम सञ्चालन गरीएको थियो ।

क्र. सं.	सहभागिता	मिति	सहभागि संख्या	
			पु.	म.
१	मोहन्याल गाउँपालिका वडा नं. १ बसन्तगढा र घोडाघोडी नगरपालिका वडा न १० आमखोइया कैलाली	२०८१ कार्तिक २८	३	१३
२	बेदकोट न.पा.२ बसन्तथलाका सघर्ष समिति तथा खाद्य अधिकार सञ्जालका प्रतिनिधि	२०८१ कार्तिक ६	४	१०
३	बेदकोट ५ धरमपुर र वडा नं. ९ सुन्दरपुरका सघर्ष समिति र पालिका खाद्य अधिकार सञ्जालका प्रतिनिधिहरू	२०८२ असार ३ गते	०	१६
४	घोडाघोडी नगरपालिका वडा नं ८ जरहीका राजी समुदायका प्रतिनिधिहरू	२०८२ असार ५ गते	०	१२
५	घोडाघोडी नगरपालिका वडा नं ४ सिमथरीका दलित समुदाय	२०८२ असार ७ गते	०	१२
	जम्मा ७०		७	६३

२.३ पैरवी तथा वकालत

पैरवी तथा वकालत सिमान्तकृत र कमजोर अवस्थाका समुदायहरूको खाद्य अधिकार सुनिश्चित गर्न राज्यलाई उत्तरदायी बनाउने प्रभावकारी माध्यम हो । खाद्य सुरक्षा, पोषण तथा खाद्य पहुँचका क्षेत्रमा राज्यबाट प्रदान गरिने सेवा, सुविधा तथा अवसरबाट वज्चित समुदायहरूको अधिकारका सवालमा नीति निर्माण, कानुनी सुधार तथा त्यसको प्रभावकारी कार्यान्वयनमा दबाव सिर्जना गर्न यो प्रक्रिया आवश्यक छ । यस आर्थिक वर्षमा विभिन्न सरोकारवाला संघसंस्थाहरू, नागरिक समाज, स्थानीय निकायहरू, तथा खाद्य अधिकार सञ्जाल र संघर्ष समितिको सहार्यमा विविध तहमा पैरवी तथा वकालत कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिएका थिए । यी कार्यक्रमहरूले खाद्य अधिकार सम्बन्धी ऐन, नीति तथा कार्यक्रम निर्माणमा राज्यको ध्यानाकर्षण गराउनुका साथै समुदायका मागहरू सम्बोधन गर्न सहयोग पुऱ्याउने उद्देश्यका साथ यस आ.व. मा तपसिल बमोजिमका पैरवि तथा वकालतका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिएका छन् ।

२.३.१. स्थानीय र प्रदेश स्तरमा ज्ञापनपत्र तथा मागपत्र पेश

समुदायको आवाज सम्बन्धित निकायमा पुऱ्याउदै, सवाल समाधानतर्फ राज्यको ध्यानाकर्षण गराउने कार्यमा डेलिगेशन महत्वपूर्ण माध्यम भएको छ । नेपाल सरकारले लागू गरेका ऐन, नीति तथा कानुनको दायराभित्र रही समुदायको नेतृत्वमा याक नेपाल, खाद्य अधिकार सञ्जाल, सरोकारवाला संघसंस्था तथा सञ्चारकर्मी प्रतिनिधिहरूले स्थानीय र प्रदेश तहका निकायहरू समक्ष डेलीगेशन मार्फत तपसिल बमोजिमका ज्ञापनपत्र, मागपत्र, ध्यानाकर्षण पत्र पेश गरेका थिए ।

क) स्थानीय स्तरमा ज्ञापनपत्र तथा मागपत्र पेश

- खाद्य अधिकार संजाल र बसन्तथला संघर्ष समितीको अगुवाईमा वडा कार्यालय तथा बेदकोट नगरपालिकामा खाद्य अधिकार हनन् भएको समुदाय बसन्तथलाको आर्थिक सामाजिक अवस्था वारेमा जानकारी गराउदै उक्त समुदायका प्रमुख सवाल तथा मागहरू विशेष गरी पथरिया नदिमा तटबन्ध, खानेपानी तथा सिचाइको व्यवस्था, सरकारी नीति तथा कार्यक्रमको बारेमा जानकारी, विभिन्न सिपमुलक तालिम तथा जिविकोपार्जनका कार्यक्रमको व्यवस्था सम्बन्धि मागहरू सम्बोधन गराउनका लागि मिति २०८१ असोज ९ गते वडा कार्यालयमा र १० गते बेदकोट नगरपालिकासग अन्तरक्रिया गरी ज्ञापन पत्र बुझाईएको थियो उक्त ज्ञापनपत्र बुझ्दै वडा अध्यक्ष तथा उपप्रमुखले समुदायका समस्या तथा मागहरू प्रति आफु गम्भीर रहेको र प्राथमिकताका आधारमा समाधान गर्दै लैजाने प्रतिबद्धता व्यक्त गर्नु भयो ।
- बेदकोट नगरपालिका वडा न २ बसन्तला समुदाय अन्तर्गत पथरीया खोला तथा पथरी नदिको कटानले खेतियोग्य कृषि भूमिको क्षय सगै बस्ति पनि जोखिममा रहेकोले उक्त खोलामा तटबन्धको निर्माण गर्नुपर्ने माग गर्दै खाद्य अधिकार सजाल तथा याक नेपालको समन्वय तथा सहजीकरणमा मिति मिति २०८१ असोज १० गते का दिन जनताको तटबन्धको कार्यालय भिमदत्त नगरपालिका महेन्द्रनगरमा सवाल वारेमा जानकारी गराई सो सवाल सम्बोधन गराउन ज्ञापन पत्र बुझाएको थियो ।
- घोडाघोडी नगरपालिका ५ भग्नडी कैलाली र बेदकोट न.पा. वडा नं २ बसन्तला वडा नं. ३ लिपना गरी तीन वटा समुदायमा गल्छ तथा खहरे नियन्त्रण योजनाको व्यवस्था गरिदिनु पर्ने, जिबिकोपार्जन सुधारका लागी फलफुल क्षेत्र बिकाश कार्यक्रम लागु गरीनुपर्ने, समुदायमा सिचाई सुबिधाका लागी पोखरी निर्माण कार्यक्रम गरीनुपर्ने र हरीयाली प्रबर्धन, लिप्ना समुदायमा पहिरो तथा भुक्ष्य नियन्त्रणका लागी बृक्षारोपण कार्यक्रम लागु गरीनुपर्ने बमोजिमका प्राथमिकताका क्षेत्र तथा मागहरूलाई सम्बोधन गर्नका लागि २०८१ चैत्र ३ गते तिन वटै समुदायका संघर्ष समितिले राष्ट्रपति चुरे तराई मधेश संरक्षण समिति, कार्यान्वयन इकाई लम्की, कैलालीलाई मागपत्र पेश गरेको छ । उक्त

मागपत्र बुझ्दै इकाई प्रमुखले सो क्षेत्रमा बसोबास गर्ने समुदायमा प्राकृतिक प्रकोप न्यूनिकरण तथा जनताका दैनिक जनजिविका संग जोडिएका सवाललाई संवोधन गर्ने तथा समुदायको आर्थिक उपार्जनका लागी स्थानिय तहसंग समन्वय गरी सक्दो सहयोग गर्ने प्रतिबद्धता व्यक्त गर्नुभएको थियो ।

- शिर्ष पहिरो पिडीतको पुर्नस्थापनका लागि बाँकी रहेका कामहरूको तथा जिविकोपार्जनका अवसरहरूको व्यवस्था गरीदिनका लागी शिर्ष बाढी तथा पहिरो पिडितका आवश्यकता तथा मागहरू सहित परशुराम नगरपालिकाका नगरप्रमुखलाई २०८१ माघ ६ गते ज्ञापनपत्र पेश गरेका थिए । उक्त ज्ञापनपत्र बुझ्दै नगरप्रमुखले शिर्ष पहिरो पिडितको पुर्नस्थापनका लागी स्थानिय सरकारले प्रदेश तथा केन्द्रिय सरकार तथा अन्य सरोकारवाला निकायसंग समन्वय सहकार्य गरेर सहयोग गरी राखेको र बाँकी रहेको काम सहित पुर्ण रूपमा पुर्नस्थापनाको लागी प्राथमिकता राखी निरन्तरता दिने प्रतिबद्धता व्यक्त गर्नुभयो ।

परशुराम नगरपालिकाका नगरप्रमुख तथा उपप्रमुखलाई ज्ञापनपत्र बुझाउदै शिर्ष पहिरो पिडित संघर्ष समितिका संयोजक

- खाद्य अधिकार तथा खाद्य सम्प्रभूता ऐन, २०७५ र सो सम्बन्धी नियमावली, २०८० को प्रभावकारी कार्यान्वयन मार्फत खाद्य अधिकारबाट बजिच्चत व्यक्ति, परिवार तथा समुदायहरूको अधिकार सुनिश्चित गर्नका लागि तीनै तहका सरकारहरू जिम्मेवार छन् । सोही सन्दर्भमा, सुदूरपश्चिम प्रदेशका कञ्चनपुर जिल्लाका शुक्लाफाँटा, बेदकोट, लालझाडी तथा कैलाली जिल्लाका गौरीगांगा, गोदावरी, घोडाघोडी र कैलारी गरी जम्मा

कैलारी गाउँपालिकाका उपाध्यक्ष समक्ष ज्ञापन पत्र बुझाउदै खाद्य अधिकार संजालका प्रतिनिधिहरु

७ वटा पालिकाहरूमा मिति २०८२ साल असार ५ गते याक नेपाल तथा खाद्य अधिकार संजालले संयुक्त रूपमा ज्ञापनपत्र बुझाउने कार्यक्रम सम्पन्न भएको हो । उक्त कार्यक्रममा सम्बन्धित पालिकाका नगरप्रमुख, अध्यक्ष तथा उपाध्यक्षहरूले ज्ञापनपत्र बुझ्दै खाद्य अधिकार तथा सम्प्रभूता सम्बन्धी ऐन र नियमावलीको प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्नु राज्यको दायित्व भएको स्पष्ट रूपमा उल्लेख गर्नुभयो । साथै, उहाँहरूले यी कानूनी प्रावधानहरूलाई पालिकाको प्राथमिकतामा राखी शीघ्र र गम्भीर रूपमा कार्यान्वयन गर्ने प्रतिबद्धता पनि व्यक्त गर्नुभयो । कार्यक्रममा विभिन्न पालिकाबाट प्रतिनिधित्व गर्दै खाद्य अधिकार सञ्जालका ११ महिला सदस्य सहित कुल १५ जनाको सक्रिय सहभागिता रहेको थियो । साथै २०८२ साल असार १७ गते बेलडाडी स्थित २१ परिवार मुक्त हलियाको सुरक्षित पुनःस्थापनाका लागी जिल्ला तथा उच्च अदालत बाट मुक्त हलिया परिवारको पक्षमा भएको फैसलाको कार्यान्वयनका लागी तथा मुक्तहलिया परिवारको नाममा भएको जग्गा भोगचलनका लागी पहल गरीदिनहुनका लागी बेलडाडी गाउँपालिका अध्यक्षलाई ज्ञापनपत्र बुझाएका थिए । उक्त ज्ञापनपत्र बुझ्दै पालिका अध्यक्षले मुक्त हलियाको पुनःस्थापनाका लागी तथा अदालतको फैसला कार्यान्वयनका लागी कानूनविदहरु तथा सम्बन्धित पक्षहरूसँग समन्वयगरी आवश्यक पहल गर्ने कुरा जानकारी गराउनु भयो ।

ख. प्रदेश स्तरमा ज्ञापनपत्र तथा मागपत्र पेश

- याक नेपालको समन्वय तथा सहकार्यमा २०८२ साल बैशाख ८ गते बेलडाडी स्थित मुक्त हलिया समुदायको पुनःस्थापना सम्बन्धी मुद्दा उठान गर्न र सम्बद्ध निकायको ध्यानाकर्षण गराउन अन्तरक्रिया तथा परामर्श बैठकको आयोजना गरिएको थियो। उक्त कार्यक्रम सुदूरपश्चिम प्रदेशको भूमि व्यवस्था तथा कृषि सहकारी मन्त्रालयसँगको सहकार्यमा सम्पन्न भएको थियो। कार्यक्रममा बेलडाडी क्षेत्रका २१ प्रभावित हलिया परिवारहरूले आफुहरूले भोगीरहेका समस्या र मागहरू सम्बन्धित मन्त्रालय समक्ष स्पष्ट रूपमा राखेका थिए। ती मागहरूलाई गम्भीरतापूर्वक ग्रहण गर्दै भूमि व्यवस्था तथा कृषि सहकारी मन्त्री माननीय बीर बहादुर थापाले समस्या समाधानका लागि बेलडाडी गाउँपालिका र जिल्ला प्रशासन कार्यालय कञ्चनपुरसँग समन्वय गर्न आवश्यक रहेको बताउँदै आफ्नो कार्यकाल भित्र उक्त समस्या समाधान गर्न पहल गर्ने प्रतिबद्धता व्यक्त गर्नु भयो।
- २०८२ जेठ २३ गते बेदकोट नगरपालिका बडा नं. ३ स्थित लिपना समुदायले लिपना संघर्ष समितिको अगुवाइमा विभिन्न समस्या समाधानका मागसहित ज्ञापन पत्र बुझाउने कार्य सम्पन्न गरेको थियो। उक्त ज्ञापन पत्र सुदूरपश्चिम प्रदेशको भौतिक पूर्वाधार विकास मन्त्रालय, आर्थिक मामिला मन्त्रालय, तथा खानेपानी तथा सरसफाई डिभिजन कार्यालय, धनगढीमा बुझाइएको थियो। ज्ञापन पत्रमा समरसियल पम्प र सोलार ब्याट्रीको व्यवस्था गरी खानेपानी सेवा सुचारू गर्नुपर्ने, लिपना खोलाबाट लिपना समुदायसम्म लिफ्ट सिँचाइ योजना निर्माण गर्नुपर्ने, लामिचाड खोलाबाट दोभानगोठ खोलासम्म गल्छी तथा खहरे नियन्त्रण योजना लागू गर्नुपर्ने र प्रत्येक वर्ष बर्षियामा खहरे खोलामा क्रिसिङ्गको व्यवस्था नहुँदा पाइपलाइनमा क्षति हुने भएकाले फेरो टंकी संरक्षणका लागि तार जालीको व्यवस्था गर्नुपर्ने जस्ता महत्वपूर्ण मागहरू समावेश गरिएको थिए।
- २०८२ जेठ २८ गते याक नेपाल, खाद्य अधिकार सञ्जाल, तथा राष्ट्रिय कृषक समूह महासंघको समन्वय र सहकार्यमा भूमि व्यवस्था तथा कृषि सहकारी मन्त्रालय, सुदूरपश्चिम प्रदेशसँग अन्तरक्रिया तथा छलफल कार्यक्रमको आयोजना गरिएको थियो। कार्यक्रममा मुख्य रूपमा खाद्य अधिकार ऐनमा रहेका व्यवस्थाको कार्यान्वयन गराउन सम्बन्धित निकायको ध्यानाकर्षण गराउने र आगामी आर्थिक वर्ष २०८२/८३ का लागि कृषि बजेट विस्तारबारे छलफल गरि ज्ञापनपत्र पेश गरीएको थियो। कार्यक्रमको अन्त्यमा भूमि व्यवस्था तथा कृषि सहकारी मन्त्री माननीय विर बहादुर थापाले छलफलका क्रममा उठेका प्रश्नहरू तथा ज्ञापन पत्रमा उल्लेख गरिएका बुँदाहरू जस्तै करार खेती प्रबर्द्धन, सिँचाइ व्यवस्था, लक्षित समूह कार्यक्रम र जलवायु मैत्री प्रविधिलाई प्राथमिकताको आधारमा नीतिगत प्रक्रिया पूरा गरी कार्यान्वयन गर्न सक्दो प्रयास गर्ने प्रतिबद्धता व्यक्त गर्नु भयो।

२.३.२. पैरवी बैठक

- खाद्य अधिकार परियोजना अन्तरगत यस आर्थिक वर्षमा विभिन्न कारणले खाद्य अधिकार हनन् भएका समुदायको खाद्य अधिकार सम्बोधन गराउन पहल गर्न खाद्य अधिकार संजालहरूसंगको समन्वयमा तपशिल बमोजिमका पैरवी बैठक संचालन गरीको थिए। उक्त पैरवी बैठकमा सम्बन्धित सरकारी सेवा प्रदायक निकायहरूसंग सम्बन्धीत समुदायको मागहरू सम्बोधन गर्ने सम्बन्धमा छलफल भई सेवा प्रदायक निकायका प्रतिनिधिहरूले समुदायका मागहरू सम्बोधनका लागि तत्काल पहल गर्ने प्रतिबद्धता गर्नु भएको थियो।
- २०८१ असोज २३ गतेमा कृषि ज्ञान केन्द्र कञ्चनपुर तथा चमेली र कोपिला महिला समूह लालझाडी बडा न-४ कञ्चनपुरमा समुहले भाडामा लिएर प्रयोग गरिरहेको जग्गा दोस्रो चरणको लागी परिवर्तन गर्ने उद्देश्यले कृषि ज्ञान केन्द्र कञ्चनपुरसँग एउटा अन्तरक्रिया कार्यक्रम आयोजना गरिएको थियो। उक्त कार्यक्रममा कृषि ज्ञान केन्द्र कञ्चनपुरले करारखेतिका लागी भाडामा लिएको कृषि जग्गा साट्न नमिल्ने तर खेती गर्न इच्छुक महिला कृषक

समूह लाइ अर्को जग्गा भाडामा लिन तथा प्राविधिक सहयोग प्रदान गर्नका सहयोग गर्ने बिषयमा छलफल भयो ।

- २०८१ कार्तिक २९ गैरीगंगा नगरपालिकाको कार्यालयमा नगर प्रमुख तथा कृषि शाखा प्रमुखसँग करार खेति कार्यक्रमका सम्बन्धमा याक नेपाल तथा करारखेतिका लागि ईच्छुक समुदायसङ्गको सयुक्त समन्वय बैठक भई नगर प्रमुखको सल्लाह बमोजिम समुदायलाई उत्प्रेरित गर्न समुदायमा गई प्रदेशको कार्यक्रम वारे जानकारी गराइएको थियो ।
- गैरीगंगा नगरपालिका बडा नं १० को हलिया तथा भूमिहिन समुदायको लागि सरकारी नीति अनुरूप करार खेतिलाई प्राथमिकतामा राखी पालिकासँगको समन्वय र सहकार्यमा त्यस्ता वर्ग समुदायको लागि सहजीकरण गर्दै आईरहेको छ र करार खेति प्रबद्धनका लागि कार्यविधि बनाई कार्यान्वयन गर्दै आईरहेको छ । यसै सन्दर्भमा पालिकाले कार्यविधि अनुरूप २०८१/२०८२ को लागि जग्गा समेत पहिचान गरीसकेको अवस्थामा त्यस्ता वर्ग समुदायलाई करार खेतिका लागि उत्प्रेरित गरीरहेको अवस्थामा गैरीगंगा न.पा. १ मंगलपुरका सिमान्तकृत साना किसानले करार खेतिका लागि पालिकासँगको सम्झौता प्रक्रियाको अवस्थाको वारेमा सहजीकरणका लागि गरेको अनुरोध बमोजिम मिति २०८२ असार ९ गतेमा सम्झौता प्रक्रिया र सिंचाईको लागि बोरिंग जडान कार्यको अवस्थामा अध्यावधिक हुनुका साथै आगामि कार्य प्रक्रिया वारेमा योजना तयारीको लागि नगरपालिकाका प्रमुख, उप प्रमुख, कृषि शाखा प्रमुख तथा समूह तथा समुदायको प्रतिनिधि बीच समन्वयात्मक बैठकको आयोजना गरिएको थियो । उक्त कार्यक्रममा त्रिपक्षिय सम्झौता गरी जागृति समूह मार्फत तरकारी खेति प्रक्रिया अगाडी बढाउने निर्णय बमोजिम सिंचाईका लागि बोरिंग जडान गर्ने प्रक्रिया अगाडी बढाउने बारेमा सहमति तथा छलफल भयो ।

२.३.३. रेडीयो कार्यक्रम

- खाद्य अधिकार सवलीकरण परियोजना अन्तर्गत मानव अधिकार तथा खाद्य अधिकारका सम्बन्धमा सामाजिक उत्तरदायित्वको सिर्जना तथा समुदायलाई आफ्ना खाद्य अधिकारका विषयहरूमा सचेत बनाउने उद्देश्यका साथ दिनेश एफ. एम., शुक्लापाँटा एफ.एम.र रेडीयो कैलालीबाट २०८१ पौष देखि ३० फागुन २०८० सम्म प्रत्येक दिन ९ पटक रेडीयो कार्यक्रमहरू प्रसारण गरिएका थिए ।

२.३.४. वृत्तचित्र निर्माण

- आर्थिक सामाजिक रूपमा पछि परेका समुदायको खाद्य अधिकार हननको अवस्थालाई उजागर गरी राज्यका सम्बन्धित निकाय तथा सरोकारवालहलाई उत्तरदायि बनाउने र समुदायलाई आफ्नो अधिकार प्रति सचेत गराउनका लागि श्रव्य तथ दृष्य सामग्री तयार गर्ने उद्देश्यले राज्यको सेवा सुविधा तथा श्रोतबाट विमुख रहेका बेदकोट न.पा. ३ लिपना, वेलडाडी गा.पा. वडा न. २ का मुक्त हलियाको पुनर्स्थापनाको सवाल, मोहन्याल गा.पा. १ महिला समूहको सवाल र घोडाघोडी न.पा.८ जरहीका भूमिहिन समुदायको सवाल गरी ४ वटा समुदायको वृत्तचित्र तयार गरीएको छ ।

२.४ समन्वय सहकार्य तथा अभियान

याक नेपालले मानव अधिकारहरूको प्रभावकारी कार्यान्वयन, समाजमा व्याप्त सामाजिक विकृति र विसंगतिहरू विरुद्ध जनचेतना अभिवृद्धि गर्नु तथा नागरिकहरूमा मौलिक हक र खाद्य अधिकारप्रति सजगता बढाउन विभिन्न स्थानहरूमा छलफल कार्यक्रम, जनचेतनामूलक अभियान, प्रशिक्षण तथा सामुदायिक संवाद सञ्चालन गरी समाजमा सकारात्मक परिवर्तन ल्याउने प्रयास गरेको छ । यसले युवाहरूमा नेतृत्व क्षमता विकास गर्नुका साथै सामाजिक न्याय र उत्तरदायित्वप्रति जिम्मेवार नागरिक निर्माण गर्न पनि टेवा पुऱ्याएको छ । यस्ता कार्यक्रमहरूले दीर्घकालीन रूपमा मानव अधिकारको संरक्षणमा महत्वपूर्ण योगदान पुऱ्याउने अपेक्षाका साथ ११ औं राष्ट्रिय परिवार नियोजन दिवस, ११५ औं अन्तराष्ट्रिय महिला दिवस मनाउने र सुदूरपश्चिम प्रदेशमा कृषि विकासका लागी संवाद कार्यक्रममा याक नेपालको सहकार्य रहेको थियो ।

२.५ सवाल बहिर्गमन

याक नेपालले संचालन गरीरहेको खाद्य अधिकार सबलिकरण परियोजना अन्तरगत आ.व. २०८१/२०८२ को अवधिमा मेलौली न.पा. १ बैतडीको खानेपानी सेवा तथा सुविधाबाट विज्ञत भएका कारण खाद्य अधिकार हननको सवाल, कैलारी गा.पा. ७ विपद्पुरको सरकारी सेवा तथा सुविधाबाट विमुख मुक्त कमैया समुदायको खाद्य अधिकार हननको सवाल र परशुराम न.पा.डडेल्धुराको पहिरोबाट विस्थापित शिर्ष समुदायको खाद्य अधिकार हननको सवालहरू बर्दिगमन गरीएको छ ।

२.६ अनुगमन तथा मुल्यांकन

क. निरन्तर अनुगमन

विभिन्न कारणले खाद्य अधिकार हनन् भएका समुदायको सरकारी श्रेत तथा सुविधामा पहुँच अभिवृद्धि गर्नका लागि परियोजनाले सहयोग गरीरहेका समुदायहरूको मागहरूका बारेमा हालसम्म भएका उपलब्धी अध्यावधिक गर्ने, सम्बोधन प्रक्रियामा देखा परेका चुनौती तथा समस्याहरू पहिचान गर्ने र सवाल सम्बोधनका लागि आगामी कार्ययोजना तयार गर्ने उद्देश्यले जिल्ला तथा पालिका स्तरीय खाद्य अधिकार संजाल र याक नेपालले खाद्य अधिकार हनन् भएका सवालहरूमा सयुक्त रूपमा समय समयमा अनुगमन कार्यक्रम संचालन गरेको छ । परियोजनाको अनुगमनका सूचकहरूको आधारमा यस अवधिमा आ.व. २०८१/२०८२ मा १५ वटा खाद्य अधिकार हनन् भएका समुदाय तथा महिला समूहको सवालमा अनुगमन गरीएको थियो ।

ख. दातृ निकायबाट गरीएको मुल्यांकन

दातृ निकाय Bread for the World जर्मनीका South Asia Right to Food project coordinator Kerstin Ania Hahn र FMSF grant management officer Mr. Jerry Jacob बाट २०८२ बैशाख २८ र २९ याक नेपालले संचालन गरीरहेको परियोजनाको अवस्था, उपलब्धि, सिकाई, औचित्यता र प्रभावकारीताका बारेमा अनुगमन तथा मुल्यांकनका लागि समुदाय, महिला समुह, खाद्य अधिकार संजाल र कार्यक्रम संचालन भएका सम्बन्धित स्थानिय तह र मन्त्रालय संग अन्तक्रिया गरेका छन् ।

ग. बाह्य मुल्यांकन

परियोजना अन्तर्गत रहेका प्रभावित समुदायका नीतिगत तथा कानुनी ढाँचा दुवैको सन्दर्भमा परियोजना मार्फत सिर्जना गरीएको परिवर्तनहरूको दिगोपन कसरी सुनिश्चित गरेको छ ? समुदायका उपलब्धिमा स्थानिय तथा प्रदेश स्तरको संजालीकरण तथा समन्वयको अवस्था सुनिश्चितता, परिवर्तित आर्थिक, सामाजिक, राजनीतिक अवस्थामा क्रियाकलाप गर्दा अपनाइएका रणनीति तथा पद्धतिहरूको आवश्यकताको लोखाजोखा गर्ने, संस्थाको आर्थिक तथा प्रशासनसंग सम्बन्धित रणनीति तथा क्रियाकलपाहरूको लेखाजोखा, असल अभ्यास, सिकाई, तथा

सवल पक्षहरूको पहिचान, विश्लेषण तथा सिफारीस गर्ने, आगामी दिनमा आर्थिक सामाजिक अवस्था कमजोर रहेका समुदायका खाद्य अधिकार तथा सुरक्षाको क्षेत्रमा काम गर्दा तथा नयाँ परियोजना निर्माण गर्दा याक नेपाललाई उचित सिफारीस गर्ने उद्देश्यका साथ ३ देखी ८ कार्तिक २०८१ सम्म बाह्य मूल्याकलन संचालन भएको थियो । यस क्रममा परियोजना लागु गरीएको समुदाय, खाद्य अधिकार सञ्जाल, याक नेपालको कर्मचारी तथा कार्यसमिति लगायत स्थानीय तह र प्रदेश मन्त्रालयसँग अन्तरक्रिया तथा छलफल गरिएको थियो ।

गौरीगांग न.पा. १० उदासीपुरमा एकल महिला समूहसँगको लक्षित समूह छलफल कार्यक्रम

२.७ मानव श्रोत विकास

यस परियोजना अन्तर्गत कार्यरत कर्मचारीहरु तथा संस्थाको कार्यसमिति सदस्यहरु, खाद्य अधिकार सञ्जाल, संघर्ष समिति र महिला समुहका प्रतिनिधिहरूको प्राविधिक, कार्यक्रमिक र व्यवस्थापकिय पक्षका साथै विभिन्न विषयहरूमा क्षमता बढाउने उद्देश्यले राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय स्तरका संघसंस्थाले आयोजना गरेका विभिन्न अन्तरक्रिया, वैठक, छलफल कार्यक्रम, प्रशिक्षण, तालिम, गोष्ठी, अभिमुखिकरण आदि जस्ता कार्यक्रमहरूमा सहभागीता रहदै आएको छ । यस आर्थिक वर्षमा खाद्य अधिकार सबलिकरण परियोजनाका कर्मचारी र संस्थाका कार्यसमिति सदस्यहरु विभिन्न सरकारी कार्यालय तथा गैरसरकारी संस्थाहरूले आयोजना गरेका कार्यक्रममा सहभागीता रहेको छ ।

२.८ प्रकाशन

खाद्य अधिकार अवधारणा र खाद्य अधिकार सम्बन्ध कानुनी प्रावधानहरु, दिगो विकास लक्ष्य, स्थानिय योजना तर्जुमा प्रक्रिया आदि विषयवस्तु समेटेर याक नेपालले नयाँ वर्ष २०८२ सालको क्यालेण्डर ५०० थान र खाद्य अधिकार सबलिकरण परियोजना अन्तरगत सम्पन्न क्रियाकलाप आदि विषयवस्तु सहितको याक नेपालको आ.व. २०८०/०८१ को बार्षिक प्रगती प्रतिवेदन ५०० थान प्रकाशन गरी याक नेपालका सदस्य, जिल्ला र पालिका स्तरीय खाद्य अधिकार सञ्जाल, खाद्य अधिकार हनन् भएका समुदाय र सरकारी तथा गैरसरकारी संघ संस्था लगाएत सरोकारवाला निकायमा वितरण गरिएको छ ।

३. उपलब्धीहरू

यस परियोजना अन्तरगत याक नेपालले सहजीकरण गरेका खाद्य अधिकार हनन् भईका समुदायको क्षमता अभिवृद्धि भई सरकारका सेवा तथा स्रोत माथी पहुँच बढ्दै गइरहेको छ । साथै समुदायको सरोकारवाला निकायहरु गाउँपालिका, नगरपालिका, प्रदेश सरकार, संघीय सरकार अन्तरगतका सरकारी कार्यालय र नागरिक समाज आदि संगको सम्बन्ध विस्तार भई समुदायको सरकारी सेवा, सुविधा, श्रोत, नीति तथा कार्यक्रम माथिको पहुँचमा अभिवृद्धि भएको छ । जस्तै:-

- कञ्चनपुर जिल्लाको बेदकोट न.पा. वडा नं. ३ लिपनामा रहेको समुदायले बेदकोट नगरपालिकाबाट १ जना बालविकास सहजकर्ताको व्यवस्थापन भई बालकक्षा सञ्चालन भएको र समुदायमा बिधुत सेवा बिस्तारका लागी रु. ६० लाख विनियोजन भएको छ र कृषि ज्ञान केन्द्र कञ्चनपुरबाट ७ लाख बराबरको तरकारी बीज, गार्डेन पाइप, प्लाष्टिक टनेल, हजारी, स्प्रे ट्यांकी र कुखुराको चल्ला प्राप्त गरेका छन् ।

- बैतडी जिल्लाको दोगडाकेदार गाउँपालिका वडा नं. २ बडिहा समुदायको खानेपानी निर्माणका लागि सुदूरपश्चिम प्रदेश सरकार भौतिक पुर्वाधार विकास मन्त्रालयले आ.व. २०८१/०८२ का लागि ४५ लाख विनियोजन गरी खानेपानी निर्माण भइरहेको छ ।
- कञ्चनपुर जिल्लाको बेदकोट न.पा. वडा नं. ५ धरमपुरमा रहेको समुदायका ७ जना महिलाहरूले प्रधानमन्त्री रोजगार कार्यक्रम अन्तरगत १०० दिनको रोजगारी प्राप्त गर्न सफल भएका छन् ।
- मुक्त कमैया समुदाय आमखोइयाले घोडाघोडी नगरपालिकाबाट १० लाख प्राप्त गरी २० घरपरिवारमा शौचालय निर्माण गरेका, १ लाख ५० हजार प्राप्त गरी १ सेट मोटर बोरिङ प्राप्त गरेका छन् ।
- गोदावरी नगरपालिका वडा नं.५ गेटीमा अवस्थीत मुक्त कमैया समुदायले वडा कार्यालयबाट रु. १ लाख प्राप्त गरी क्याटरिङ्गको सामान खरीद गरी अन्य स्थानमा सो सामग्री भाडामा दिइ आयआर्जन गरीरहेका छन् साथै सो समुदायमा सबै ३५ परिवारले नगरपालिकाको पहलमा विधुत कार्यालयबाट विधुत मिटर प्राप्त गरी सबै घरमा जडान गर्न सफल भएका छन् । सो समुदायका २ जना महिलाले प्रधानमन्त्री रोजगार कार्यक्रम अन्तरगत १०० दिनको रोजगारी प्राप्त गर्न सफल भएका छन् ।
- चुरे गा.पा. वडा नं. ४ बाजुरागडा समुदायको सिंचाइ नहर निर्माणका लागी जलस्रोत तथा सिंचाई डिभिजन कार्यालय कैलालीबाट ३५ लाख प्राप्त गरी सिंचाइ नहर निर्माण भएको छ ।
- घोडाघोडी नगरपालिका वडा नं. १० आमखोइयामा गठीत गुरास घर बगैंचा समूहले घोडाघोडी नगरपालिबाट रु. १५ हजार प्राप्त गरी च्याउखेती गरेका र सोही समूहका २ जनाले सिलाइकटाइ र १ जनाले व्यूटीपार्लर तालिम प्राप्त गरेका छन् ।
- बेदकोट न.पा. वडा नं. ९ सुन्दरपुरमा गठीत सुनौलो कृषक महिला समूहले नगरपालिकाको कृषि शाखाबाट ५० प्रतिशत अनुदानमा १५ किलो मसुरोको बीऊ प्राप्त गरी मसुरो खेती गर्न सफल भएका छन् ।
- गौरीगंगा नगरपालिका वडा नं. १० उदासीपुरमा गठीत उन्ती एकल महिला समूहका ३ जना सदस्यले प्रधानमन्त्री रोजगार कार्यक्रम अन्तरगत १०० दिनको रोजगारी पाएका, दुई जना महिलाले भेटनरी अस्पताल तथा पशुस्वास्थ्य सेवा केन्द्र कैलालीबाट २ -२ वटा बाख्रा र गौरीगंगा नगरपालिकाबाट ६ पाकेट च्याउको बीऊ प्राप्त गरी च्याउखेती गर्न सफल भएका छन् ।
- कैलाली जिल्लाको गौरीगंगा न.पा. वडा नं. १ पिपलटोलमा गठीत जनजागृती कृषक महिला समूहका ७ जना सदस्यले प्रधानमन्त्री रोजगार कार्यक्रम अन्तरगत १०० दिनको रोजगारी पाएका र गौरीगंगा नगरपालिकाबाट २० किलो च्याउको बीऊ प्राप्त गरी च्याउखेती गर्न सफल भएका छन् ।
- कैलाली जिल्लाको गोदावरी न.पा. वडा नं. १० जानकीटोलमा गठीत जानकी मुक्त हलिया कृषक महिला समूहले भेटनरी अस्पताल तथा पशुस्वास्थ्य सेवा केन्द्र कैलालीबाट बाख्रापालनको लागी रु. १ लाख १० हजार प्राप्त गरी बाख्रापालन गरी रहेका छन् ।
- कैलाली जिल्लाको गौरीगंगा न.पा. वडा नं. ५ अण्डैयामा गठीत जनजागृती कृषक महिला समूहले गौरीगंगा नगरपालिकाबाट १०० पाकेट च्याउको बीऊ प्राप्त गरी च्याउखेती र १ वटा प्लाइटिक पोलीहाउस तथा १० पाकेट तरकारी जस्तै: लौका, फर्सी, काक्रा, भिन्टी आदीको बिउ प्राप्त गरेका छन् ।
- लालझाडी गाउँपालिका वडा नं. ४ सिकलपट्टीका गठीत चमेली कृषक महिला समूहले लालझाडी गाउँपालिकाबाट १ थान पावरटिलर, कृषि ज्ञान केन्द्र कञ्चनपुरबाट क्रमशः करारखेती अन्तरगत तीन बर्षका लागी ९ कट्टा जमिन

तरकारी खेतीका लागी रु. एकासीहजार ६ सय पचहत्तर रुपैयामा हस्ताक्षर गरी खेती गर्न शुरु गरेका, १ वटा स्प्रे टंकी, ५० प्रतिशत अनुदानमा च्याउ खेतीका लागी रु. ३० हजार, ५० प्रतिशत अनुदानमा बसन्ते मकै खेतीका लागी रु. १ लाख ५० हजार, १२० किलो गहुँको बीऊ, ५६० किलो धानको बीऊका साथै अन्य कृषि औजारहरु शत प्रतिशत अनुदानमा जस्तै बुस कटर १ थान, ठुलो पानी तान्ने मोटर १ थान, सानो पानी तान्ने मोटर १ थान, ३० किलो सिंचाई पाइप, ५ रोल गार्डेन पाइप, ५ वटा ड्रम, ५ वटा म्याट, ५ वटा कुटो, ५ वटा फाउडो, ५ वटा खुर्पी, ५ पाकेट किटनाशक बिषदी, १ पेटी प्लाष्टिकको डोरी प्राप्त गरेका छन् । साथै लिवर्ड नामक गैरसरकारी संस्थाबाट तरकारी खेती तालिम सहित तरकारीको बीऊ जस्तै प्याज, काउली, बन्दा, मूला, गाजर, रायो, धनीया, र ५ वटा पानी तान्ने मोटर बोर सहित प्राप्त गरी तरकारी खेती गरीरहेका छन् ।

- कोपिला कृषक महिला समूहले लालझाडी गा.पा. वडा नं. ४ बाट पानी तान्ने मोटर बोरिङ्गका लागी रु. ८० हजार प्राप्त गरेका छन् । यसै गरि कृषि ज्ञान केन्द्र कञ्चनपुरबाट १ थान स्प्रे टंकी, ५० प्रतिशत अनुदानमा रु. ३० हजार च्याउ खेतीका लागी, ५० प्रतिशत अनुदानमा १ लाख उन्न्वालीस हजार ९ सय नब्बे बसन्ते मकै खेतीका लागी, १२० किलो गहुँको बीऊ, ५६० किलो धानको बीऊ, करारखेती अन्तर्गत तीन बर्षका लागी ९ कट्टा जमिन तरकारी खेतीका लागी एकासी हजार ६ सय पचहत्तर रुपैयामा हस्ताक्षर गरी खेती गर्न शुरु गरेका, करार खेतीका लागी आवश्यक पर्ने कृषि औजारहरु (बुस कटर १ थान, ठुलो पानी तान्ने मोटर १ थान, सानो पानी तान्ने मोटर १ थान, ३० किलो सिंचाई पाइप, ५ रोल गार्डेन पाइप, ५ वटा ड्रम, ५ वटा कुटो, ५ वटा फाउडो, ५ वटा खुर्पी, ५ पाकेट किटनाशक बिषादी, १ पेटी प्लाष्टिकको डोरी) शत प्रतिशत अनुदानमा र बसन्ते मकै सम्बन्धि तालिम प्राप्त गरेका छन् । साथै लिवर्ड नामक गैरसरकारी संस्थाबाट तरकारी खेती तालिम सहित तरकारीको बीऊ (प्याज, काउली, बन्दा, मूला, गाजर, रायो, धनीया र १५ वटा बिजुलीबाट पानी तान्ने मोटर लागी रु. ५ लाखको प्राप्त गरी तरकारी खेती गरीरहेका छन् ।

ख) पोषण परियोजना

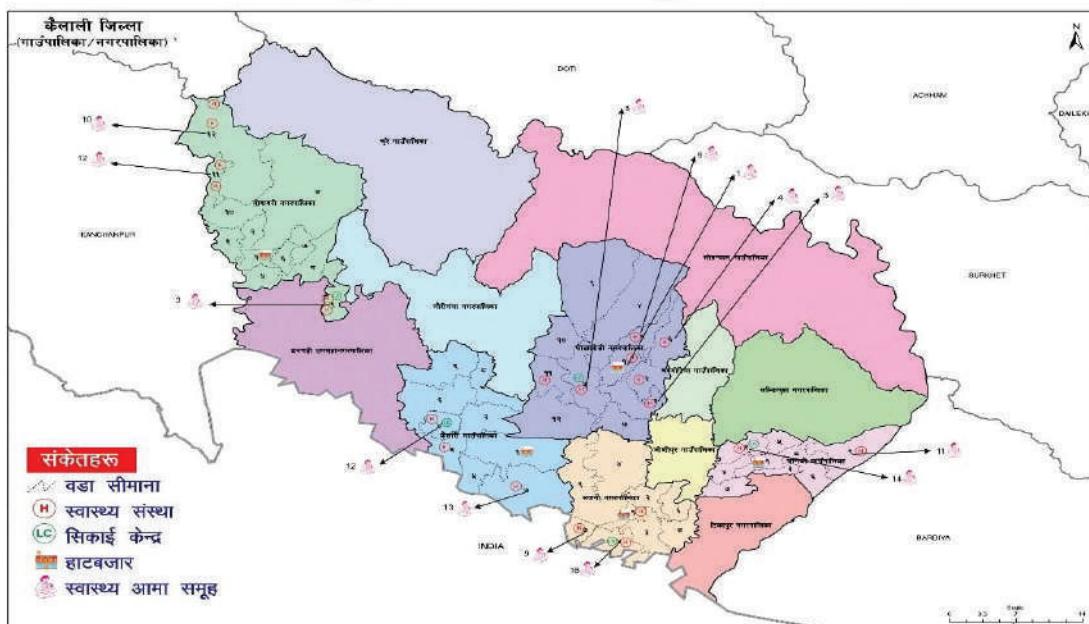
१) परिचय

परिवर्तनका लागि कार्यरत युवा समूह (YAC) नेपालले कैलाली जिल्लाका पाँच पालिकाहरूमा आमा तथा बालबालिका सशक्तिकरण पोषण परियोजना सञ्चालन गरिरहेको छ । यो परियोजना गोदावरी नगरपालिका, घोडाघोडी नगरपालिका, भजनी नगरपालिका, जानकी र कैलारी गाउँपालिकामा कार्यान्वयन भईरहेको छ । CARE Nepal, iDE र MAP International को आर्थिक तथा प्राविधिक सहयोग र साझेदारीमा सञ्चालित यस कार्यक्रमले खाद्य, पोषण, स्वास्थ्य, खानेपानी, सरसफाई तथा स्वच्छता, बजार प्रणाली र लैड्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरणका क्षेत्रमा कार्य गर्दै आएको छ । यस परियोजनाका मुख्य उद्देश्यहरूमा स्वास्थ्य प्रणालीको सुदृढीकरण, आमा र बालबालिकाको हेरचाह तथा खुवाउने व्यवहारमा सकारात्मक परिवर्तन, घरपरिवारको खाद्य सुरक्षामा वृद्धि, खाद्य स्वच्छता तथा सुरक्षाको प्रवर्धन र महिलाहरूको नेतृत्व क्षमता विकास गरी निर्णय प्रक्रियामा उनीहरूको सहभागिता बढाउने कार्य समावेश छ । परियोजनाले कैलालीमा पौष्टिक खानाको पहुँच र उपभोगमा वृद्धि गर्ने, महिला, बालबालिका तथा तिनीहरूका परिवार र समुदायमा स्वास्थ्य जोखिम न्यूनीकरण गर्ने, कुपोषणको समस्यालाई कम गर्ने र दीगो स्रोत तथा सहयोग परिचालनमार्फत समग्र सशक्तिकरणमा योगदान पुऱ्याउने लक्ष्य राखेको छ ।

परियोजनाले कुल १३,९०८ जना व्यक्तिहरूलाई प्रत्यक्ष रूपमा लाभान्वित गर्ने लक्ष्य राखेको छ । यसमा ४,५६० जना प्रजनन उमेर समूहका महिलाहरू र १,११३ जना पाँच वर्षमुनिका बालबालिकाहरू मुख्य लक्षित समूह रहेका छन् । स्थानीय सरकारसँगको प्रभावकारी समन्वय र सहकार्यमा सञ्चालित यो परियोजनाले समुदायस्तरमा दीर्घकालीन प्रभाव पार्न अपेक्षा गरिएको छ ।

२) पोषण परियोजना कार्यक्षेत्र

Social Map- Poshan Project Kailali

अपेक्षीत उपलब्धीका क्षेत्रहरु

३. सम्पन्न क्रियाकलाप

३.१. नतिजा क्षेत्र १ खाद्य विविधिकरण, उत्पादन र उपभोग

नतिजा क्षेत्र १ को उद्देश्य विविध, सुरक्षित र पौष्टिक खाद्य वस्तुको उत्पादन, उपलब्धता र उपभोगमा वृद्धि गर्नु, घरपरिवारको आमदानी अभिवृद्धि गर्नु, र पोषण-संवेदनशील, लैड्गिक रूपान्तरणमुखी तथा पुनरुत्पादक (regenerative) उपायहरूको प्रयोगमार्फत आहार विविधताको प्रवर्द्धन गर्नु हो ।

३.१.१. मुख्य क्रियाकलापहरू

- पोषण बाली पात्रोको प्रयोग गरी २५०० घरधुरीलाई पोषण विविध बगैंचा सामाग्री आपूर्ति तथा वितरण ।
- १२५ कृषक पोषण पाठशाला समूहहरूको गठन ।
- घरायसी पोषण बगैंचामा जलवायुमैत्री अभ्यास प्रयोग र एकीकृत शत्रुजीव व्यवस्थापन (IPM) कार्यक्रम ।
- पोषण समूहहरूको बजारमा पहुँचको लागि बजार सहजीकरण (Input and Output)

परियोजना क्रियाकलापहरू	एकाइ	लक्ष्य
पोषण बगैंचा निर्माण तथा सञ्चालनसम्बन्धि तालिम	समुह	२५०
पोषण बाली पात्रोको निर्माण तथा सहयोग	संख्या	२५००
पोषण बगैंचा प्रदर्शनी (IPM विधिबाट)	समुह	१२५
पोषण (diversified) विविध बगैंचा सामाग्री वितरण (जस्तै वित्तविजन, साना सिचाई सामग्री र अन्य कृषि सामग्री)	घरधुरी	२३७५
सामुदायमा आधारित सिकाइ केन्द्र पोषणमा आधारित जलवायु मैत्री कृषि प्रविधि) (अभ्यास	सामग्री	५
सुरक्षित र पौष्टिक खानाको लागि सासाहिक हाटबजारको प्रवर्धन	सामग्री	२
पोषण बगैंचामा जलवायु मैत्री कृषि प्रविधि अभ्यास	घरधुरी	४७५
सहभागिहरूको कार्यसम्पादन ट्र्याकर PPT को प्रयोग गरी पोषण बगैंचा, जलवायु स्मार्ट कृषि	कार्यक्रम	५

आदिको सामुदायिक सहभागितामुलक मुल्यांकन सञ्चालन गर्नु		
पोषण बगैँचासंग समुहरूलाई जोडेर गांउ बचत तथा क्रण लगानीका अभ्यासहरु सुरु गर्नु	समुह	१२५
पोषणमा आधारित घर बगैँचा, जलवायु स्मार्ट कृषि प्रविधीहरु, सहज सिचाई प्रविधीहरुबाटे जानकारी प्राप्त गर्न सेवा प्रदायकहरुको रूपमा सामुदायिक व्यवसाय सहजकर्ता-पोषण विक्री एजेन्ट परिचालन गर्ने	सेवा	२४०
सामुदायिक व्यवसाय सहजकर्ताहरुको अर्धवार्षिक समिक्षा कार्यशाला	सामग्री	१
कृषक पाठशाला अभ्यासबाट सामुदायिक पोषण व्यवहार परिवर्तन सत्रहरु सञ्चालन गर्ने) कम्तीमा १२ सत्रहरुमा SAA, खानाहरु समुहहरु, खाना र पोषण व्यवहार, सांस्कृतिक अभ्यासहरु, विविधता बगैँचा डिजाइन (पोषण), खाधसुरक्षा र WASH समावेश गर्ने	सत्र	६२५
पोषण समुहका सदस्यहरुलाई सुधारिएको प्रशोधन, भण्डारण र मुल्य अभिवृद्धिमा तालिम दिने समुहका सदस्यहरुलाई सरल पोष हार्वेस्ट र मुल्य अभिवृद्धि उपकरणहरु प्रदान गर्ने, जस्तै सोलार डयर, ग्राइन्डिङ मसिन, लेबलिङ मेसिन	सामग्री	१८
पोषण संवेदनशील कृषि र खाध प्रणालीको नियमित आपुर्तीको लागि इनपुट आपुर्ती शृंखला र बजार सम्बन्धलाई सुदृढ गर्ने	सामग्री	१
बजार सम्बन्धहरु सुदृढ गर्न हाटबजार), संकलन केन्द्र, डिजिटल उपकरण(सहयोग	सामग्री	५
माइल आपुर्ती शृंखला अभिनेताहरुको विकास, सुदृढिकरण गर्ने तिनिहरुलाई कृषि इनपुट आपुर्तीकर्ताहरुसंग जोड्दै पोषक तत्व विविध कोर्षहरु प्रदान गर्ने	सामग्री	३८४
आमा समुहको सदस्यहरुलाई उत्पादन, प्रशोधन र भण्डारणको लागि प्रयोग गरिने श्रम बचत गर्ने उपकरण र प्रविधिहरुमा विभिन्न विकल्प र सिप तालिमको आवश्यकतामा आधारित प्रशिक्षण दिने	सामग्री	१८
श्रम बचत गर्न सहज तथा सरल कृषि औजार प्रविधीहरु जस्तै साना सिचाइ, पोषण बगैँचामा उपयोगी सरल औजारहरु सहयोग	सामग्री	९

३.१.२. क्षेत्र नं १ का मुख्य उपलब्धीहरु

लाभग्राहीहरुमा पहुँच		
जम्मा	महिला	पुरुष
४४६५९	४४४४०	२९९

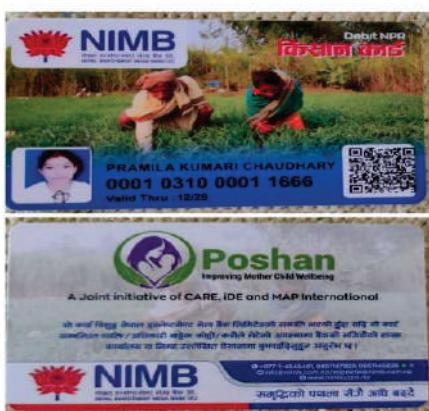
- ५ वटा पालिकाका १२५ स्वास्थ्य आमा समूहहरु पुनः सक्रिय गरिए, जसमा १००० दिने गर्भवती, सुत्केरी, सीमान्तकृत र पहुँचबाट टाढा रहेका समुदायहरुलाई संलग्न गरियो ।
- पोषण बगैँचा स्थापना र जलवायुमैत्री कृषि सम्बन्धी विभिन्न तालीमहरु – १२५ वटा स्वास्थ्य आमा समूहहरुमा संचालन गरियो। यस्ता तालीमहरुले सहभागीहरुलाई हानिकारक कीटनाशकको पहिचान, झोलमोल जस्ता जैविक समाधान तयार गर्न, तथा पोषण बगैँचा स्थापना गर्न सहयोग पुऱ्याएको छ ।

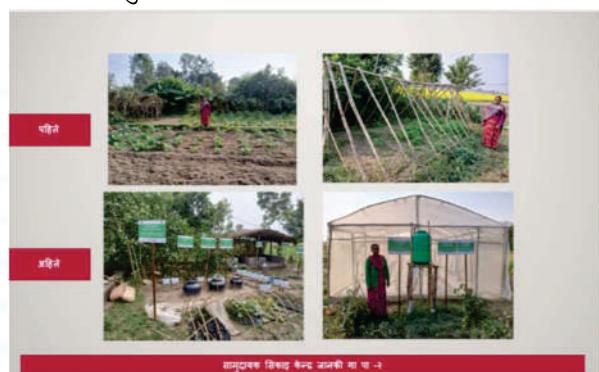
- कुल २,४९९ आमा हरुको खाता खोलि किसान कार्ड वितरण गरियो, जसको ८९ % प्रयोग विविध पोषण बगैँचा स्थापना गरिए । यसले महिलाहरूलाई मासिक रु. १,००० देखि १०,००० सम्म आमदानी गर्ने र सो आमदानीलाई घरको सरसफाइ तथा कृषि आवश्यकतामा लगानी गर्न सक्षम बनायो ।
- पोषण बाली पात्रोहरू स्वास्थ्य आमा समूह, एग्रोभेटहरू तथा अन्य सरोकारवालाहरूलाई प्रदान गरियो । चित्रात्मक स्वरूपमा तयार गरिएको यस पात्रोले समुदायका सदस्यहरूलाई बालीको मौसम तथा सम्बन्धित कृषिक गतिविधिहरू सजिलै पहिचान गर्न सहयोग पुऱ्यायो ।

किसान कार्डको प्रयोगले महिलाहरूको भूमिकामा निम्न उल्लेखनीय सुधारहरू आए

किसान कार्डको प्रयोगले महिलाहरूको भूमिकामा उल्लेखनीय सुधार ल्याएको छ। यसले महिलाहरूलाई विविध र पोषिलो आहारको उपभोगमा वृद्धि गर्ने प्रोत्साहित गरेको छ भने बीउ छनोट र कृषि सामग्री खरिदमा निर्णय गर्ने क्षमता पनि सशक्त बनाएको छ। साथै, आपूर्ति श्रृङ्खला र समुदायिक व्यवसायिक सहजीकरण (CBF) सँगको प्रभावकारी समन्वयमार्फत बजार जडानमा सहजता आएको छ। डिजिटल साक्षरता र इ-प्रक्रियाको बुझाई मा सुधार भई महिलाहरू प्रविधिमैत्री बन्नपुगेका छन्। त्यस्तै गरी, किसान कार्डले जलवायु मैत्री कृषि अभ्यास र पुनरुत्पादक कृषि प्रणालीको प्रवर्द्धनमा पनि महत्वपूर्ण योगदान पुऱ्याएको छ।

सामुदायिक सिकाइ केन्द्र (CLC) कृषि र पोषणसम्बन्धी सिकाइका लागि अत्यन्तै महत्वपूर्ण केन्द्रको रूपमा स्थापना गरिएको छ, जहाँ स्थानीय समुदायको नियमित पहुँच रहेको छ। चालु वर्षमा यस केन्द्रले रु. १,७१,००० आमदानी गरी यसको दिगोपनालाई सुनिश्चित गरेको छ।

- जम्मा २१ जना महिला र ३ जना पुरुषहरूलाई ५० % अनुदानमा सामग्री सहयोग प्रदान गरी उद्यम विकासमा सहयोग गरियो । यस पहलले महिलाहरूको आर्थिक सशक्तिकरणमा उल्लेखनीय योगदान पुन्याएको छ, जहाँ प्रत्येक

लाभग्राहीले न्यूनतम रु. १,१०० देखि अधिकतम रु. ५५,००० सम्म आम्दानी गरेका छन् । तरकारी र अन्नको संरक्षण अवधि बढाउन सहयोग गर्ने MAP झोला र PICS झोलाको प्रयोग लाभग्राहीहरूले प्रभावकारी रूपमा

गरिरहेका छन् । यसैसंगै, कटानीपछिको क्षति न्यूनीकरणसम्बन्धी चेतना अभिवृद्धिको प्रयासहरू पनि सक्रिय रूपमा भइरहेका छन् ।

महिलाको श्रम कम गर्न श्रमबचत गर्ने उपकरणहरू उपलब्ध गराइयो । यस्ता उपकरणहरूले महिलाहरूको समय – बचत गर्न मद्दत पुन्याएको छ, जुन समय अहिले बालबालिकाको हेरचाह, खानपान तयारी, सरसफाइ तथा पोषण बगैँचाको थप विकासमा लगानी भइरहेको छ ।

२० जना सामुदायिक व्यवसायिक सहजीकर्ताहरू (CBFs) को क्षमता अभिवृद्धि विभिन्न प्राविधिक तालीम, बिक्री सीप तालीम, तथा उनीहरूलाई विभिन्न क्षेत्रहरूसँग जोडेर गरियो । यसले उनीहरूको क्षमता वृद्धिसँगै आर्थिक स्थिति सुधार गर्न मद्दत पुन्याएको छ ।

- बालबालिकाको स्वस्थ आहार व्यवहारसम्बन्धी जानकारी प्रचार-प्रसार गर्नका लागि सोचाइ संस्थासँगको सहकार्यमा २५०० आमाहरूलाई जानकारि प्रदान गरियो ।

- १२५ वटा स्वास्थ्य आमा समूहरूमा पोषण व्यवहार परिवर्तन सम्बन्धी ६ वटा सत्रहरू सञ्चालन गरिएका छन् । यी सत्रहरूले विभिन्न सामाजिक मान्यताहरूको बारेमा

चेतना अभिवृद्धि, व्यवहार परिवर्तनको आवश्यकता पहिचान गर्न तथा स्वस्थ अभ्यासहरूलाई प्रवर्द्धन गर्न सहयोग पुऱ्याएका छन् । सत्रहरूमा स्तनपान, कुपोषण, आहार विविधीकरण, मातृ पोषण, पानी, सरसफाइ र स्वच्छता (WASH), तथा खानेकुरा प्रदर्शनी लगायतका विषयवस्तुहरू समावेश थिए ।

- ५ वटा पालिका का हाटबजार समितिलाई विभिन्न क्षेत्रमा सहयोग पुऱ्याइयो, जसमा तरकारी क्रेट, डिजिटल तौल मेसिन लगायतका सामग्रीगत सहयोगहरू समावेश थिए । जसले गर्दा हाटबजार सञ्चालन तथा व्यवस्थापनमा सहयोग पुर्याएको छ ।

- स्थानीय सरकारको कृषि विभागले कृषि सेवा प्रवाहमा प्रविधिमैत्री प्रणाली डिजिटाइजेसनअवलम्बन गर्न थालेको छ । यसै क्रममा, कृषि ज्ञान केन्द्र (AKC) ले कृषकको पहिचान र सहयोगमा सुधार गर्नका लागि कार्यान्वयन प्रक्रिया अधि बढाउने योजना 'किसान कार्ड' बनाएको छ । कार्यान्वयनलाई प्रभावकारी बनाउँदै दीर्घकालीन कृषि रणनीतिसँग सम्बन्ध गर्न कृषिज्ञान केन्द्रले किसान कार्ड कार्यान्वयन निर्देशिका माग गरेको छ ।

- समन्वय, सहकार्य, सरोकारवालासँगको संलग्नता, पैरवी, तथा सामुदायिक शिकाई केन्द्र (CLC) का अगुवा किसानको सशक्तिकरणमार्फत गोदावरी नगरपालिका वडा नं. ९ स्थित लक्ष्मी स्वास्थ्य आमा समूह कृषि ज्ञान केन्द्र, कैलालीसँग सफलतापूर्वक जोडिएको छ । यस पहलका कारण समूहले तरकारी उत्पादनका लागि फलामे रडको टनेल निर्माण गर्न रु. ४,००,००० अनुदान प्राप्त गरी वर्षभरि उत्पादन गर्ने क्षमता अभिवृद्धि गरेको छ ।

- जिल्लास्तरिय परियोजना सल्लाहकार समिति, पालिकास्तरिय परियोजना सल्लाहकार समिति, पालिका स्तरको पोषण तथा खाद्य सुरक्षा निर्दशक समिति हुन् । ले कार्यक्रमको पहुँच र प्रभाव विस्तार गर्न सरोकारवालासँगको संलग्नता बलियो बनाएका छन्, जसले स्थानीय तहबाट हाम्रो परियोजनासँग निकट सम्बन्धित गतिविधिहरूका लागि बजेट विनियोजन बढाउन मद्दत गरेको छ ।

- भजनी नगरपालिकाले भर्मी कम्पोष्ट उत्पादन र प्रवर्द्धनका लागि रु. ३,००,००० बजेट छुट्ट्याएको छ ।
- घोडाघोडी नगरपालिकाले भर्मी कम्पोष्ट उत्पादन र तरकारी बीउ वितरण कार्यक्रममा सहयोग गरिरहेको छ ।
- जानकी गाउँपालिकाले पोषण बगैँचा स्थापना प्रवर्द्धन गर्नका लागि तरकारी समिलिङ उत्पादनका लागि रु. २,००,००० बजेट विनियोजन गरेको छ ।
- कैलारी गाउँपालिकाले कडा सिघ्र कुपिषण बालबालिकासहितका सीमान्तकृत परिवारहरूलाई पहिचान गरी प्रत्येक परिवारलाई किसान कार्ड कार्यक्रम मोडेलअनुसार सिधा रकम हस्तान्तरण गरी पोषण बगैँचा स्थापना गर्न रु. २५,००० सहयोग गरेको छ ।

सन्तोषी रानाको तरकारी खेतीको सफलता यात्रा

सन्तोषी राना एक परिश्रमी र सकारात्मक सोचकी अगुवा किसान हुन्, जो कैलाली जिल्लाको गोदावरी नगरपालिका-९, लठा भोजिया टोल, सेहरीमा बसोबास गर्छिन् । एक संयुक्त मध्यम वर्गीय परिवारमा उनी ९ सदस्यसहित बस्दै आएकी छन् । तरकारी खेती उनीहरूको मुख्य पेसा हो, जुन विगत ५ वर्षदेखि सञ्चालनमा छ । यद्यपि उनलाई तरकारी खेती गर्ने अनुभव थियो, तर परम्परागत अभ्यास र मौसमी तरकारी योजनाका सम्बन्धमा पर्याप्त जानकारीको अभाव थियो । बजारमा भर पर्ने बीउको प्रयोग, मौसमी तरकारीमा मात्र सीमित उत्पादन र सीमित सीपका कारण उनीहरूको परिवारले पर्याप्त आम्दानी गर्न सकिरहेको थिएन । तरकारी खेतीमा पाँच वर्षको अनुभव हुँदाहुँदै पनि सन्तोषीले फसल योजना, दिगो कृषि अभ्यास र जलवायु- अनुकूलप्रविधिको ज्ञानको कमीका कारण स्थायी आयको स्रोत बनाउन सकिनन् । बजारमा धेरै किसानको उत्पादन एके समयमा आउने, परम्परागत विधिमा निर्भर रहने र उत्पादन कम हुने समस्याले उनीलाई आर्थिक रूपमा अस्थिर बनाएको थियो । यसैबीच, CARE Nepal / iDE Nepal को आर्थिक सहयोग र YAC Nepal को साझेदारीमा पोषणसंबेदनसिल कृषि तालिममा आधारित प्रदर्शनात्मक परियोजना (demo plot) का लागि सन्तोषी रानाको तरकारी बगैँचा चयन गरियो । यो पहल अन्तर्गत उनले तरकारी बेरबुँज गर्ने तरिका, झारपात नियन्त्रणजस्ता विषयमा व्यवहारिक तालिम पाइन् । साथै, रासायनिक मलको दुष्प्रभावबारे जानकारी दिइयो र जैविक विषादी बनाउने र प्रयोग गर्ने सीप सिकाइयो । उनको बगैँचा POSHAN परियोजना अन्तर्गत सामुदायिक व्यवस्थापन सिकाइ केन्द्र (CMLC) का रूपमा विकास गरियो । यो स्थलमा MPAC र DPAC भ्रमणका क्रममा नगरपालिका तथा कृषि ज्ञान केन्द्रका प्रतिनिधिहरूले समेत अवलोकन गरेका छन् । सन्तोषीको रूपान्तरण लक्षित कृषक सहयोग कार्यक्रमको प्रभावकारी उदाहरण हो । दिगो अभ्यासहरूको अपनत्वले उनको तरकारी उत्पादन र आम्दानी दुवैमा उल्लेखनीय सुधार ल्याएको छ । उनी आबद्ध मातृ समूहले रु. ४,००,००० अनुदान (अनुदानदरमा ८८%) प्राप्त गरी उच्च प्रविधि टनेल निर्माण गरे जसबाट उनीसहित थप दुई समूह सदस्यहरू लाभान्वित भए । साथै, गोदावरी नगरपालिकाले उनलाई सब्सिडीमा पावर टिलर उपलब्ध गराउने योजना बनाएको छ । जैविक खेतीर्तफ्को परिवर्तनले उनको परिवारको स्वास्थ्य र आम्दानी सुधार गरेको छ । उनी अहिले अन्य किसानहरूका लागि प्रेरणाको स्रोत बनेकी छन् ।

"जैविक विषादी बनाउने र प्रयोग गर्ने सीप सिकेपछि म आफ्नो खेतीलाई दिगो रूपमा व्यवस्थित गर्न अझ बढी आत्मविश्वासी र सक्षम महसुस गर्छु । उच्च प्रविधि टनेलको सहयोगले मेरो उत्पादनमा स्पष्ट सुधार देखिएको छ ।" – सन्तोषी राना

सन्तोषीको कथा देखाउँछ कि कृषि क्षेत्रमा रणनीतिक हस्तक्षेपले कसरी कृषकहरूको जीविकोपार्जन उकास्न, खाद्य

सुरक्षा सुधार गर्न र दिगो अभ्यास प्रवर्द्धन गर्न सक्छ । POSHAN परियोजनाबाट प्राप्त सहयोगले न केवल एक परिवारको जीवनस्तरमा सुधार ल्यायो, तर सिकाइ केन्द्र मोडेलमार्फत स्थानीय क्षमता निर्माणमा समेत योगदान पुऱ्याएको छा सन्तोषीको सफलता व्यवहारिक तालिम र स्थानीय समन्वयको बलियो संयोजनको महत्त्वलाई जोड दिन्छ ।

३.२. नतिजा क्षेत्र: २ गुणस्तरीय तथा समतामूलक स्वास्थ्य प्रणालीमा सुधार

उद्देश्य : स्वास्थ्य व्यवस्थापन समितिको क्षमता अभिवृद्धि, न्यूनतम सेवा मापदण्डको कार्यान्वयन, सामुदायिक जवाफदेहीताको प्रवर्द्धन, पोषण निर्देशन समितिको सक्रियता र स्वास्थ्यकर्मीहरूको क्लिनिकल सीपको पुनर्ताजगीमार्फत गुणस्तरीय स्वास्थ्य र पोषण सेवाहरूमा समतामूलक पहुँच र प्रयोगमा वृद्धि हासिल गरी गुणस्तरीय तथा समतामूलक स्वास्थ्य प्रणालीमा सुधार ल्याउनु ।

३.२.१.मुख्य क्रियाकलापहरू

- सामुदायिक स्वास्थ्यकर्मी (Right) को क्षमता अभिवृद्धि ।
- समतामूलक र गुणस्तरीय स्वास्थ्य तथा पोषण सेवामा पहुँच गर्न अत्यावश्यक स्वास्थ्य सामाग्रिहरू सहयोग ।
- स्थलगत अनुशिष्टाण ।
- स्वास्थ्य सूचना व्यवस्थापन प्रणालीको सुदृढीकरण र तथ्यमा आधारित योजना निर्माण प्रक्रियालाई सहजीकरण ।

परियोजना क्रियाकलापहरू	एकाइ	लक्ष्य
समावेशीकरण र क्षमता निर्माणका पक्षहरूलाई विचार गर्दै स्वास्थ्य संस्था सञ्चालन र व्यवस्थापन समिति (HFOMC) को सुदृढिकरण गर्ने	पालिका	५
पोषण र स्वास्थ्य सेवाहरूको गुणस्तर सुधारको लागि न्यूनतम सेवा मापदण्ड (MSS) कार्यान्वयन र समिक्षा गर्ने	स्वास्थ्य संस्था	५
सामुदायिक स्वास्थ्य प्राप्तांक बोर्ड अभ्यास र कार्य योजनामा फलोअप	स्वास्थ्य संस्था	५
स्वास्थ्य संस्थास्तरमा प्रतिक्रिया र जवाफदेहिता संयन्त्र स्थापना गर्ने नागरिक बडापत्र), गुनासो र प्रतिक्रिया संयन्त्र, सेवा सूचना बोर्डहरूबनाउनमा सहयोग	स्वास्थ्य संस्था	५
पोषण तथा खाध सुरक्षा निर्देशक समिति बिचको समन्वयात्मक तथा सहकार्यमा सुधार गर्न बैठक बस्ने	कार्यक्रम	५
स्वास्थ्य संस्थाका कर्मचारीहरूलाई मातृ र बाल स्वास्थ्य र पोषण सेवा सम्बन्धी तालिम CNSI, CBIMNCI, IMAM	कार्यक्रम	५
CBIMNCI मा फ्रन्टलाइन स्वास्थ्यकर्मीहरूलाई अनसाइड कोचिंग र मेन्टरिंग, वृद्धि अनुगमन तथा प्रवर्द्धन गर्ने, IMAM, प्रयोग गर्न तयार चिकित्सकिय फिडिंग+ (RUTF)	कार्यक्रम	५
सुचना, शिक्षा र सञ्चार -IEC उपचार निर्देशिका र क्लिनिकल प्रोटोकल जन्म तयारी प्याकेज, आपतकालिन प्रसुति उपचार (EOC) रोजगार सहायता, IMAM उपचार चार्ट, CBIMNCI उपचार चार्टको उपलब्ध गराउने	पालिका	५

नियमित डाटा गुणस्तर आश्वासन RDQA), DHIS - 2 को प्रयोग, इलेक्ट्रॉनिक व्यवस्थापन सुचना प्रणाली e-LMIS र HMIS को सहि डाटा रेकर्डिङ र स्वास्थ्यकर्मीहरु, स्वास्थ्य संयोजकहरु, तथ्यांक अधिकारीहरूलाई रिपोर्टिङको लागि इनसाइट कोचिंग र मार्गदर्शन गर्ने	कार्यक्रम	५
प्रमाणमा आधारित स्वास्थ्य र पोषण कार्यक्रम योजना प्रवद्रुद्धन गर्न स्थानिय तह र जिल्ला स्तरको अर्धवाषिक र वार्षिक स्वास्थ्य समिक्षा बैठकहरु सञ्चालन गर्ने प्राविधिक सहयोग गर्ने	कार्यक्रम	५

३.२.२. क्षेत्र नं. २ का मुख्य उपलब्धीहरु

लाभग्राहीहरूमा पहुँच		
जम्मा	महिला	पुरुष
२२९८	१३४०	९५८

- ५ वटा पालिकामा रहेका ५ वटा स्वास्थ्य संस्थाहरूको HFOMC (Health Facility Operation and Management Committee) लाई आवश्यकता आधारित तालिम प्रदान गरिएको थियो, जसले सदस्यहरूलाई उनीहरूको भूमिका, जिम्मेवारी, सेवा अनुगमन, स्रोत परिचालन तथा समुदायसँगको उत्तरदायित्व सम्बन्धी विषयमा स्पष्टता प्रदान गर्न्यो। यस तालिमपछि HFOMC को संरचना पुनःगठन गरी प्रतिनिधित्व समावेशी र प्रभावकारी बनाइएको छ, पुनःगठन र क्षमता विकाससँगै, HFOMC हरू स्वास्थ्य सेवा प्रवाहमा सक्रिय बनेका छन्, नियमित बैठक बस्न थालेका छन्। यसले समग्रमा स्वास्थ्य संस्थाहरूको स्थानीय शासन प्रणालीलाई सुदृढ र उत्तरदायी बनाएको छ।
- डाटा व्यवस्थापन र गुणस्तर सुधारका लागि नियमित रूपमा Routine Data Quality Assessment (RDQA) उपकरणको प्रयोग गरिएको छ, जसबाट स्वास्थ्य संस्थाहरूमा सङ्कलित डाटाको विश्वसनीयता, पूर्णता र समयमै प्रयोग हुने सुनिश्चित गरिएको छ। यसले स्वास्थ्य सम्बन्धी निर्णयहरू तथ्यमा आधारित बनाउने वातावरण तयार गरेको छ। यस प्रक्रियाले समग्र स्वास्थ्य प्रणालीलाई सुदृढ बनाउन महत्वपूर्ण भूमिका खेलेको छ।
- समुदायस्तरमा व्यापक पोषण लेखाजोखा (nutrition assessment) अभियान सञ्चालन गरिँदा स्थानीय तह, स्वास्थ्य संस्थाहरू, महिला स्वास्थ्य स्वयंसेविका लगायत सरोकारवालाको समन्वयमा पोषणसम्बन्धी सचेतना कार्यक्रमहरू आयोजना गरि यस अभियानमार्फत ६ देखि ५९ महिनासम्मका बालबालिकाको पोषण स्थितिको लेखाजोखा गरी स्थानीय तहमा सक्रिय केस पहिचानमार्फत उचित व्यवस्थापन गरियो।

- स्थानीय तहमा पोषण तथा खाद्य सुरक्षा समन्वय समितिको (NFSCC) बैठकहरू आयोजना गरी, पहिले निष्क्रिय रहेको समितिलाई पुनः सक्रिय बनाउने पहल गरियो। बैठकहरू नियमित सञ्चालन गर्दै पोषणसम्बन्धी नीतिगत छलफल, योजना निर्माण, स्रोत परिचालन तथा कार्यान्वयनको अनुगमनका विषयमा सहकार्यको वातावरण सिर्जना गरि प्रणालीगत स्वामित्वको भावना विकास गर्न समितिका सदस्यहरूलाई आफ्नो भूमिकाबारे स्पष्टता प्रदान गर्दै पोषणलाई स्थानीय विकास एजेन्डामा प्राथमिकता दिने वातावरण निर्माण गरियो । त्यसैगरी, स्थानीय सरोकारवालाहरूको सहभागितामा पोषणमैत्री स्वास्थ्य संस्था घोषणा गर्न कार्योजना निर्माण तथा कार्यान्वयन प्रक्रिया सुरु गरिएको छ, जसले पोषण सेवाको पहुँच र गुणस्तर दुवै सुधार गर्न सहयोग पुऱ्याएको छ ।
- स्वास्थ्य तथा पोषण र WASH सेवा गुणस्तर सुधारका लागि आवश्यक स्वास्थ्य उपकरण उपलब्ध गराइयो । भजनि नगरपालिकामा पोषण परियोजनाबाट अल्ट्रासाउण्ड मेशिन उपलब्ध गरिएपछि RUSG सेवा पुनः सञ्चालन र विस्तार भई ३५० गर्भवती महिलाले सेवा पाए । त्यसैगरी, गोदावरी नगरपालिकामा १३५ गर्भवती महिलाले RUSG सेवा प्राप्त गरे ।

सानो प्रयास, ठूलो परिवर्तनप्रकाशको स्वास्थ्य यात्रा :

कैलालीको भजनी नगरपालिकाको दुर्गम गाउँमा बस्ने सानो बालक प्रकाश साउदको जीवन आर्थिक कठिनाइले घेरिएको थियो। सन् २०२३ जुन ३० मा जन्मिएका प्रकाश आर्थिक रूपमा संघर्षरत परिवारमा आए, जहाँ उनका बुबा कर्ण साउद परिवारको भरणपोषणका लागि भारतमा काम गर्न बाध्य भएका थिए। प्रकाशको जन्मपछि केही समयमै आमा गीता साउद बिरामी परिन्, जसको उपचार खर्चले परिवारको पहिले नै सीमित स्रोतलाई झन् संकटमा पार्यो। एक वर्ष पुदा प्रकाशको स्वास्थ्यमा गम्भीर समस्या देखियो - उनी बस्न वा घिसार्न सक्दैनन्दे, खाना निल्न कठिनाइ हुन्थ्यो र उनको रुवाइ असामान्य रूपमा कमजोर थियो ।

निराश परिवारले परम्परागत विश्वासमा आधारित भएर झारफुकको सहारा खोज्यो, यहाँसम्म कि ईश्वरीय हस्तक्षेपको आशामा कालो बाख्नाको बलि समेत दिए, तर प्रकाशको अवस्था झन् बिग्रैदै गयो ।

आशाको किरण तब चम्क्यो जब पोषण परियोजनाको टोली नियमित सामुदायिक तथ्यांक संकलनको क्रममा गाउँमा पुयो । फिल्ड सुविधाकर्ताले तुरन्तै प्रकाशको गम्भीर अवस्थालाई पहिचान गरी महिला सामुदायिक स्वास्थ्य स्वयंसेविका (FCHV) लाई सूचना दिए। MUAC (माथिल्लो बाहुली परिधि) परीक्षण गर्दा प्रकाशको हातको परिधि केवल ११ सेन्टीमिटर नापियो, जुन गम्भीर कुपोषणको रातो

क्षेत्रमा पर्छ, र उनको तौल मात्र ५.७ के.जी. थियो - उनको उमेरका लागि खतरनाक रूपमा कम भएकोले स्वयंसेविका र पोषण टोलीले तुरन्तै परिवारलाई लालबोझि स्वास्थ्य चौकीमा पठाए । त्यहाँ स्वास्थ्यकर्मी मान कुमारी राजी (ANM), जसले पोषण परियोजना र कैलाली स्वास्थ्य कार्यालयको संयुक्त आयोजनामा CNSI (सामुदायिक पोषण र सामाजिक नवाचार) तालिम लिएकी थिइन्, उनले प्रकाशको व्यापक उपचारको व्यवस्थापन गरिन् । प्रकाशलाई तत्काल आवश्यक चिकित्सा उपचार र Ready-to-Use Therapeutic Food (RUTF) प्रदान गरियो, जुन गम्भीर कुपोषणको उपचारका लागि विशेष रूपमा तयार गरिएको पौष्टिक खाना हो । परिवारलाई व्यापक शिक्षा दिइयो - उमेर अनुसार अर्धतरल खाना कसरी तयार गर्ने, उचित पोषण अभ्यासहरू, आधारभूत सरसफाइका उपायहरू र नियमित स्वास्थ्य निगरानीको महत्व । यो केवल चिकित्सा उपचार मात्र नभएर, परम्परागत विश्वासबाट वैज्ञानिक दृष्टिकोणतर्फको आधारभूत परिवर्तन थियो । नियमित अनुगमन र निरन्तर समर्थनलाई तिनीहरूको दैनिक जीवनको अभिन्न अंग बनाइयो ।

परिणामहरू उल्लेखनीय रहे निरन्तर उपचार, उचित पोषण र निरन्तर सहयोगसँगै प्रकाशको स्वास्थ्यमा क्रमिक सुधार आयो । उनका परिवारमा मानसिकताको ठूलो रूपान्तरण भयो - रोगलाई अलौकिक कारणले हुने भन्ने विश्वासबाट प्रमाण-आधारित वैज्ञानिक उपचारतर्फको यात्रा । अब तिनीहरू उचित पोषण र सरसफाइको महत्वलाई पूर्ण रूपमा बुझ्छन् र प्रकाशले सजिलै उपभोग गर्न र पचाउन सक्ने खानाहरू विश्वासका साथ तयार गर्छन् । यो रूपान्तरण केवल प्रकाशको व्यक्तिगत स्वास्थ्य सुधारको कथा मात्र होइन - यो एक परिवार र सम्पूर्ण समुदायको सोच परिवर्तनको शक्तिशाली कथा हो, हताशाबाट आशातर्फ, अन्धविश्वासबाट ज्ञान र सचेतनातर्फको प्रेरणादायक यात्रा । प्रकाशको सफलताको यात्राले अनुरूप चुनौतीहरूको सामना गरिरहेका अन्य परिवारहरूका लागि एक जीवन्त उदाहरण स्थापना गरेको छ, जसले प्रमाणित गर्छ कि समयमै हस्तक्षेप, उचित शिक्षा र निरन्तर समर्थन भएमा कुपोषणलाई प्रभावकारी रूपमा परास्त गर्न सकिन्छ । आगामी दिनमा यस सकारात्मक प्रभावलाई दिगो बनाउने र विस्तार गर्ने निरन्तर प्रयासहरू भइरहेका छन् - पोषण कार्यक्रमहरूलाई दीर्घकालीन निरन्तरता प्रदान गर्ने, आर्थिक रूपमा कमजोर परिवारहरूलाई व्यापक सहयोग गर्ने, स्थानीय पौष्टिक खाद्य उत्पादनलाई प्रवर्द्धन गर्ने र समुदाय तथा स्वास्थ्य संस्थानहरूबीचको सहकार्यलाई अझै बलियो बनाउने ।

प्रकाशको यो कथा एक जीवन्त प्रमाण हो कि कुपोषणको विनाशकारी चक्रलाई तोड्न सकिन्छ । यो केवल एक बालको स्वास्थ्य सुधारको कथा नभएर, एक परिवार, एक समुदाय र सम्पूर्ण समाजको सकारात्मक रूपान्तरणको आशावादी कथा हो ।

- जसले देखाउँछ कि हरेक बालकले स्वस्थ रूपमा बढ्न, विकास गर्न र आफ्नो सम्पूर्ण क्षमतामा फस्टाउने अधिकार र अवसर पाउनुपर्छ ।

३.३. नतिजा क्षेत्र ३ पोषण व्यवहारमा सकारात्मक परिवर्तन

उद्देश्य : सीमान्तकृत, पछाडि परेका र दलित समुदायका नवजात शिशु तथा बालबालिकाहरूको स्वास्थ्य र पोषण सेवाको पहुँच र उपयोगिता वृद्धि गरी बाल मृत्युदर घटाउने र समुदायमा स्वास्थ्य तथा पोषण सम्बन्धी सामाजिक व्यवहार परिवर्तन ल्याउने ।

३.३.१. मुख्य क्रियाकलापहरू

- बाल पोषण र हेरचाह सम्बन्धी सामाजिक मूल्य-मान्यताहरूमा आधारित व्यवहार परिवर्तन कथा सञ्चालन ।
- आमा समूह बैठक सञ्चालन तथा क्रियाशीलतामा सहयोग ।
- सामुदायिक स्वास्थ्य कार्यकर्ताहरू (महिला सामुदायिक स्वास्थ्य स्वयंसेविका समेत) लाई आमा र बच्चाको खानपान अभ्यास, पोषण आवश्यकताहरू, हेरचाह, र जोखिमपूर्ण अवस्थामा स्वच्छता सम्बन्धी अभिमुखीकरण ।

परियोजना क्रियाकलापहरु	एकाइ	लक्ष्य
SATH tools प्रयोग गरेर स्वास्थ्य आमा समुहलाई कार्यात्मक र पुन सक्रिय गर्ने	समुह	५०
गतिविधीहरु र स्वास्थ्य र पोषण विशेष दिनहरु जस्तै फेब्रुवरीलाई आयोडिन जागरूकता महिनाको रूपमा ,अगष्टको पहिलो हप्तामा स्तनपान सप्ताहा र राष्ट्रिय भिटामिन ए दिवस कार्यक्रम लगायतका दिवसिय कार्यक्रमहरु	कार्यक्रम	५
स्थानिय स्वास्थ्यकर्मीहरु र FCHV हरूलाई मातृ र बच्चाको खाना खुवाउने अभ्यास, आहारको आवश्यकता, पालनपोषण हेरचाह र महत्वपूर्ण समयमा सरसफाई अभिमुखिकरण	कार्यक्रम	१०
नवजात र बालकालका रोगहरुको समुदायमा आधारित एकिकृत व्यवस्थापन जसमा खतरा चिन्हको पहिचान, साना नवजात र बिरामी बच्चाको हेरचाह र पोषण खुवाउने , झाडापखाला रोगहरुको व्यवस्थापन, भिटामिन ए, खोपहरु समावेश गर्ने सम्बन्धि FCHV लाई अभिमुखिकरण	कार्यक्रम	१०

३.३.२. नतिजा क्षेत्र ३ का उपलब्धीहरु

लाभग्राहीहरूमा पहुँच

जम्मा	महिला	पुरुष
5723	5373	350

कार्यक्रमले आमाहरूको स्वास्थ्य तथा व्यवस्थित पोषण व्यवहार परिवर्तन सत्रहरू, SATH प्रविधिहरू, र तालिमहरू मार्फत नियमित वृद्धि अनुगमनको बुझाइ बढायो जसले उनीहरूलाई आफ्ना बच्चाहरूको स्वास्थ्य सेवा आवश्यकताहरूलाई प्राथमिकता दिन सशक्त बनायो ।

स्वास्थ्यकर्मी र FCHV हरूलाई समुदायमा आधारीत नवजात शिशु व्यवस्थापन सम्बन्धि अभिमुखीकरण गरेर स्वास्थ्यकर्मी र FCHV लाई सेवा दिन सहज भएको र समुदायका बालबालिकाले गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवा पाएका छन् ।

३.४. नतिजा क्षेत्र ४ खाद्य स्वच्छता र खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता सुधार

उद्देश्य: खाद्य स्वच्छता, सुरक्षित खानेपानी र सरसफाइको अवस्थालाई सुधार गरी समुदायमा स्वच्छ र स्वस्थ वातावरण सिर्जना गर्ने ।

३.४.१. मुख्य क्रियाकलापहरू

- घरायसी तहमा स्वच्छता समाग्री सहयोग ।
- खाद्य स्वच्छता सम्बन्धी अभिमुखीकरण ।
- समुदायस्तरमा खानेपानी, सरसफाई तथा स्वच्छता सम्बन्धी अभिमुखीकरण ।
- सफा र स्वच्छ घर प्रवर्द्धनका लागि पूर्वसरसफाइका सुचकहरूको अनुगमन तथा प्रवर्द्धन ।

परियोजना क्रियाकलापहरू	एकाइ	लक्ष्य
घरायसी तहमा पानी शुद्धिकरणका सामग्रीहरूको सहयोग	घरधुरी	२५
समुदाय स्तरमा वातावरणीय सरसफाई र स्वच्छताका बोरेमा जनचेतना अभिवृद्धि गर्ने	संख्या	१
आमा समुहहरू पोषण समुह, स्वास्थ आमा समुह, महिला समुह, १००० दिनको आमाहरू ६ वटा मुख्य स्वच्छता सन्देशमहत्वपूर्ण समयमा हात धुने, फोहोर व्यवस्थापन, खाद स्वच्छता, शौचालय प्रयोग, पानी शुद्धिकरण, महिनावारी स्वच्छता व्यवस्थापन मा अभिमुखीकरण (PHAST) विधि प्रयोग गरेर	संख्या	२५
घरायसी तहमा सरसफाई, स्वच्छता सम्बन्धी व्यवहार परिवर्तन तथा अभ्यासहरूको स्वाः मूल्यांकन	समुह	२५
विश्व शौचालय दिवस, महिनावारी स्वच्छता व्यवस्थापन दिवस, विश्व पानी दिवस, विश्वव्यापी हातधुने दिवस, विश्व वातावरण दिवस आलि जस्ता दिवस मनाउने माध्यमबाट सचेतना अभियान	कार्यक्रम	१

३.४.२. क्षेत्र नं. ४ का मुख्य उपलब्धीहरू

लाभग्राहीहरूमा पहुँच		
जम्मा	महिला	पुरुष
८३५२	८३११	४१

- पोषण परियोजनाले घरायसी तहमा आमा तथा परिवारका सदस्यहरूले शुद्ध पानी पिउने बानीमा परिवर्तन गराउने उद्देश्यले पानी शुद्धिकरणका लागि फिल्टरहरू सहयोग गरेको छ । गरीब तथा सिमान्तकृत हजार दिने आमा सिंग्र, कुपोषणका देखिएका बच्चाहरूको आमालाई लक्षित गरि घरायसी तहमा पानी शुद्धिकरणका लागि फिल्टरहरू सहयोग कार्यक्रमबाट आमा र परिवारका अन्य सदस्यहरूको शुद्ध पानी पिउने बानीको विकास भएको छ ।

- समुदाय स्तरमा वातावरणीय सरसफाई र स्वच्छतामा सुधार गर्ने उद्देश्यका साथ पोषण परियोजनाले समुदायमा स्तरमा विभिन्न सचेतनामूलक कार्यक्रमहरू जस्तै विश्व वातावरण दिवसवातावरणीय सरसफाई सम्बन्धी, संस्थागत तथा सार्वजनिक स्थलहरूमा, समुदाय स्तरमा अभिमुखीकरण फोहोर संकलन तथा व्यवस्थापन सामग्रीहरू सहयोग गरी समुदाय स्तरमा वातावरणी समरसफाई र स्वच्छता सम्बन्धी सचेतना अभिवृद्धि भएको छ ।

- आमा समुहहरुमा जस्तै पोषण समुहमहिला समुह, स्वास्थ्य आमा समुह, १००० दिनको आमाहरूलाई ६ वटा, मुख्य स्वच्छता सन्देशहरुमा महत्वपूर्ण समयमा हात धुने, फोहोर व्यवस्थापन, शौचालयको प्रयोग, खाद्य स्वच्छता, पानी शुद्धिकरण महिनावारी स्वच्छता व्यवस्थापन सम्बन्धी, PHAST विधिको प्रयोग गरेर अभिमुखिकरण कार्यक्रम सम्पन्न गरि खानेपानी सरसफाइ तथा स्वच्छता सम्बन्धी आमाहरुको व्यवहारमा निकै परिवर्तन भएको देखिन्छ ।
- समुदाय स्तरमा खाद्य स्वच्छता र खानेपानी सरसफाइ तथा स्वच्छतामा सुधार गर्ने उद्देश्यले पोषण परियोजना सञ्चालित पालिकाहरुमा विभिन्न दिवसहरु जस्तै: विश्व शौचालय दिवस महिनावारी स्वच्छता व्यवस्थापन दिवस विश्व पानी दिवस विश्व हात धुने दिवस राष्ट्रिय सरसफाइ सप्ताह जस्ता कार्यक्रमहरु सञ्चालन गरि समुदाय स्तरमा खाद्य स्वच्छता र खानेपानी सरसफाइ तथा स्वच्छतामा निकै सुधार भएको छ ।

अज्ञानता भित्र लुकेको ज्ञान

गुज्जन राना गोदावरी नगरपालिका वडा नं. ९ सेहरीमाबस्टै आएकी छन् र उनी चञ्चले र हाँसिली स्वभावको असल गृहिणी हुन् । उनको परिवारमा १ छोरा, श्रीमान, सासु, ससुरा र आफु गरी ५ जनाको परिवार रहेको छ । उनको सानो माटोले बनेको घर छ र घरसँगै अगाडी पट्टी शौचालय पनि रहेको छ । उनको शौचालयको अवस्था भने एकदमै फोहोर दाग, गन्ध र एकदमै झिंगा भन्केको अवस्था रहेको रहेको थियो र शौचालयमा सरसफाईका सामाग्रीहरु लगायत शौचालयमा छुट्टै चप्पल र पानीको व्यवस्था पनि थिएन् ।

गत २०८१ साउन महिना देखि याक नेपालद्वारा पोषण परियोजना लागु भए पश्चात गुज्जन स्वास्थ्य आमा समुहमा

आवद्ध भइन् । उनले पोषण परियोजनाबाट विभिन्न किसिमका तालिमहरुमा सहभागि हुने अवसर पाइन् र उनी एकदमै सक्रिय रुपमा धैरै कार्यक्रममा सधै जसो नियमित रुपमा आउने गुज्जनले पोषण बगैँचा निर्माण, जलवायुमैत्री कृषि प्रविधी लगायत पोषण व्यवहार परिवर्तनका सत्रहरुमा सहभागि भएकी छन् ।

यसरी सिक्ने क्रममा परियोजनाले परिवार भित्रको स्वच्छता स्वमुल्यांकन अनुगमन तालिका समुहलाई प्रत्येक सदस्यहरूलाई घरमै गएर भर्न लगाइयो । यसरी परिवारमा भर्दा र छलफल गर्दै जादां उनका ससुराले पनि स्वमुल्यांकन तालिका हेरै पढ्ने क्रममा उनको ससुराले पनि एकदमै ध्यान दिए । र उनको ससुराले आफ्नो घरको शौचालयमा नभएको र व्यवस्थापन नगरेको बस्तु र कमी कमजोरीलाई सुधार गर्न सकिने कुरा महसुस गरे पछि हाल उनको परिवारको प्रयोग गर्ने शौचालयमा धैरै परिवर्तन भएको छ । जस्तै पहिले उनको शौचालयमा

पहिले पानी, चप्पल र सरसफाईका सामाग्रीहरु थिएन् तर अहिले सबै व्यवस्थापन गरेका छन् र सरसफाईमा पनि ध्यान दिएका छन् । र गुन्जनको सुसुरा भन्छन् आजभोली त म बिहान उठ्ने बित्तिकै शौचालय सफा गर्नु र अनि बल्ल अरु काम तिर लाने गर्नु । उनको ससुराले जम्मा १००० रुपैया खर्च गरी सरसफाईको सामान किनेर ल्याएका थिए र उनले भने सधै यस्तै कार्यक्रमहरु आइ दिएको भए अझै म जस्तै धैरै जना मानिसहरुको चेत खुल्ने थियो र सबैलाई यसरी नै जास जांगरको लागि हौसला मिलिनै रहने थियो । आफुलाई परिवर्तन गर्न प्रेरणा पनि मिल्ने थियो ।

३.५. नतिजा क्षेत्र ५ महिलाको घरभित्रको निर्णय प्रकृयामा भूमिका

उद्देश्य : महिलाहरूको घरपरिवारको निर्णय प्रक्रियामा सहभागिता र नेतृत्वको भूमिका सशक्तिकरण गरी उनीहरूको सामाजिक र आर्थिक स्थिति सुधार गर्ने ।

३.५.१. मुख्य क्रियाकलापहरू

- वित्तीय साक्षरता कक्षाहरूको सञ्चालन तथा कक्षा मार्फत आम्दानीको बचत गर्ने बानीको विकास ।
- हानिकारक सामाजिक मान्यताहरू परिवर्तन गर्ने कृषक पोषण पाठशाला मार्फत महिलाहरूको सीप, ज्ञान, विश्वासमा सामर्थकताको विकास ।
- पोषण समूहहरूमा सेवाको पहुँच, नियन्त्रण र निर्णय गर्ने अभ्यास सञ्चालन गर्ने ।
- स्थानीय बजार सहजकर्ताहरू परिचालन मार्फत उत्पादन र बजारीकरणको सहज पहुँच (Input and Output) मा अभिवृद्धि गर्ने ।

परियोजना क्रियाकलापहरू	एकाइ	लक्ष्य
वित्तीय साक्षरता सत्र FFBS को एक भागमा महिला केन्द्रित VSLA सञ्चालन गर्ने सख्यां	सख्यां	५
समुहमा महत्वपूर्ण पदमा महिला सहभागिता सुनिश्चित गर्ने पुरुषहरूको सहभागिता (Engaging Men and Boys -EMB)	समुह	१२५
आमा समुहको सदस्यहरूलाई उत्पादन, प्रशोधन र भण्डारणको लागि प्रयोग गरिने समय तथा श्रम बचत गर्ने उपकरण र प्रविधिहरूमा विभिन्न विकल्प र सिप सम्बन्धि तालिम	सेवा	२०
श्रम बचत गर्ने सहज तथा सरल कृषि औजार प्रविधीहरू जस्तै माइक्रो सिचाइ, पोषण बागेचामा उपयोगी सरल औजारहरू सहयोग	सामाज्री	२०
जम्मा		

३.५.२. नतिजा क्षेत्र ५ का उपलब्धीहरू

लाभग्राहीहरूमा पहुँच		
जम्मा	महिला	पुरुष
500	494	6

- ५ वटा नगरपालिकाका सबै १२५ आमा समूहहरूले अब नियमित रूपमा बचत गर्दछन् । यी (५००-२० प्रति सदस्य रु) बचतहरूले बाल हेरचाह, स्वास्थ्य र घरायसी आवश्यकताहरूको लागि कम ब्याजदरमा ऋण प्रदान गर्दछन्, साथै सीमान्तकृत समुदायहरूका लागि ब्याजरहित ऋण पनि उपलब्ध गराउँछन्। समूहको नियमित बैठकहरू र बचत व्यवस्थित राख्न संस्थाबाट सहयोग प्राप्त गरेपछि, सबै १२५ समूहका सदस्यहरूले आफै खाता राख्न थालेका छन् ।

- SATH, CHSB, र NBC जस्ता तालिमहरूले आमा समूहका सदस्यहरूको आत्मविश्वास बढाएको छ, घरायसी निर्णयहरूमा सक्रिय सहभागितालाई प्रोत्साहित गरेको छ, र अनुभव बाँडफाँड र सामूहिक समस्या समाधानको संस्कृतिलाई बढावा दिएको छ।
- NBC सत्रहरूले खाद्य बानी र धुने अभ्यासहरूसँग सम्बन्धित मातृ र बाल स्वास्थ्यलाई असर गर्ने हानिकारक सामाजिक मान्यताहरू पहिचान गर्न मद्दत गरे। यी छलफलहरूबाट प्रेरित भएर, आमा समूहहरूले महिनावारी स्वच्छता, बालविवाह र कुपोषण, र लैड्गिक भेदभाव सम्बन्धी जागरूकता अभियानहरूको योजना बनाइरहेका छन्। आमा समूहमा संलग्न केही महिलाहरू विभिन्न सामुदायिक उपभोक्ता समितिहरूको पनि हिस्सा हुन्, जसले उनीहरूको अर्थपूर्ण र सक्रिय सहभागिता सुनिश्चित गर्दछ। CHSB जस्ता अभ्यासहरूले समुदायका पुरुषहरूलाई सरसफाई, बाल हेरचाह जस्ता घरायसी जिम्मेवारीहरू बाँड्न संवेदनशील बनाएको छ।
- पाँच जना महिला सिकाइ केन्द्रका सहजकर्ता, प्रमुख महिला किसान र अन्य समूह सदस्यहरूले आफ्नो आम्दानीको केही भाग समूह कोषमा बचत गर्दै आएका छन् भने बाँकी आम्दानी बाल हेरचाह, घरायसी खर्च, धुने उपकरण, पौष्टिक खाना र अन्य अत्यावश्यक परिस्थितिहरू जस्ता आवश्यक आवश्यकताहरूमा प्रयोग गर्दै आएका छन्। पहिले, उनीहरूले समूह बैठकहरूमा उपस्थित हुन अनुमति मानुपर्थ्यो, तर अब परिवार भित्र एउटा सहयोगी वातावरण सिर्जना गरिएको छ जहाँ महिलाहरूले आफ्नो परिवारलाई जानकारी दिएर मात्र बैठकहरूमा उपस्थित हुन र समुदायिक गतिविधिहरूमा भाग लिन सक्छन्।

पोषण र लैंगिक समानता: मुन्नीको बदलिँदो कथा

मुन्नी चौधरी कैलारी गाउँपालिका वडा नं ७ छटकपुर बसन्तामा बस्छन्। उनी हाल ३८ वर्षको भइन् र उनले एसएलसी पास गरेकी छिन्। उनको परिवारमा श्रीमान, २ जना छोरा र आफु गरी ४ जनाको परिवार रहेको छ। उनी एक सामान्य परिवारको महिला हुन्। समुदायका विभिन्न कार्यक्रममा सहभागि हुने क्रममा उनी हजार दिनको आमा भएको कारणले उनी चमेली स्वास्थ्य आमा समूहमा आवद्द भएको छिन्।

यो खाता खोलेर रकम प्राप्त र जलवायु मैत्री कृषि प्रविधीको विषयमा तालिम लिइ सके पछि पोषण बगैचा निर्माण पनि गर्ने, समुहमा आवद्द भइ सकेपछि सामूहिक हितको वा पोषणका लागि

बचतको महत्व बुझि सके पनि समुहमा मासिक रूपमा थेरै पैसा भए पनि बचत गर्न थालेको छन् । समुहमा हुने हरेक बैठकहरूमा उनीहरू श्रीमान श्रीमती दुबै जना सहभागि हुने गर्दछन् । सै क्रममा २०२४ अगस्ट महिनाबाट कैलाली जिल्लामा केयर नेपाल ,आइडी नेपाल,र म्याप इन्टरनेश्नलको आर्थिक सहयोग तथा याक नेपालको साझेदारीमा सञ्चालित पोषण परियोजना कैलाली जिल्लाको ५ वटा पालिका मध्ये कैलाली गांउपालिका पनि एक हो । उक्त पालिकाको वडा नं७ मा रहेको चमेली । स्वास्थ्य आमा समुह पनि समेटेको थियो र सोहाइँ लक्षित समुहमा उनी पनि आवद भएकी थिइन् । यसै क्रममा उनले पोषण परियोजनाले सञ्चालन गरेको विभिन्न कार्यक्रममा जोडिने मौका पाइन् । जस्तै परियोजनाले सञ्चालन गरेको पोषण व्यवहार परिवर्तनका विभिन्न ६ वटा सत्रहरूमा नियमित सहभागि हुने ,पोषण बगौचा निर्माण गर्नको लागि किसान कार्ड मार्फत केही आर्थिक रकम प्राप्त गर्न यसरी पोषण परियोजनामा आवद भए पश्चात उनको दैनिक जिवनमा केही परिवर्तन भएको उनको भनाइ रहेको छ, जस्तै उनले भन्छन्

पहिले मैले बारीमा तरकारी लगाउदा सिजन अनुसारको एकैप्रकारको तरकारी लगाउथे किनकी मेरो बारी थेरै र सानो छ । तर यो परियोजनासँग जोडि सके पछि जलवायु मैत्री कृषि प्रविधीको विषयमा तालिम लिइ सके पछि पोषण बगौचा निर्माण गर्ने सिप सिकी यस पालिको मेरो पोषण बगौचामा सानो ठांउमा पनि विभिन्न किसिमको फरकफरक सागपात, तरकारी र फलफुलको बोटहरू पनि लगाउन सुरु गरेको छु । र तालिममा सिके अनुसार लगाएको छु र त्यसमा रासायनिक मल र बिषादीको प्रयोग गरेको छैन आफै झोलमल बनाएर प्रयोग गरी र आर्गानिक तरकारी उत्पान गरीरहेको छु । बच्चालाई तालिममा सिके अनुसारको खानाहरू बनाएर पनि खुवाउने गरेको छु । र यो परियोजनाले विभिन्न प्रकारको वित्तिजन आफ्नो इच्छा अनुसारको छानेर किसानकार्डको प्रयोग गरेर ल्याउन पनि सिके र मलाई धैरै सहज भएको छ । यसै क्रममा मेरो श्रीमानले पनि घरभित्र, बाहिर र बच्चाहरूको हेरचाह गर्ने जस्ता काममा सधाउनु हुन्छ ।

अहिले उनले भने अनुसार पहिले मेरो श्रीमानले घरायसी काममा नसधाउने र केही सामान किनबेच गर्दा पनि मसंग सरसल्लाह गर्नु हुन्थेन तर अहिले एकदमै परिवर्तन भएको छ । हामीले दुबै जना मिलेर पोषण बगौचा निर्माण र घरपारिवारमा पनि हरेक बार खाना चारको अभ्यास गरि रहेको छन् र विशेष गरि बच्चालाई विभिन्न प्रकारको घरमा नै बनाएको खाना खुवाउने गरेको छन् । र उनको भनाइ अझै पनि यो परियोजनाले हाम्रो समुहमा सहयोग गर्नु पर्छ केही समय अझै किनकी हामीले भखैरै मात्र यति राम्रो कुराहरू सिक्कन सुरु गरेका छौ यदी यतिकैमा छोडियो भने हामी फेरी बिर्सिन्छौ ।

ग) दिगो जिविकोपार्जनका लागि समावेशी विकास कार्यक्रम

Inclusive Development for Sustainable Livelihood Project -IDSL/LNOB

१) कार्यक्रमको परिचय

परिवर्तनका लागि कार्यरत युवा समुह (याक नेपाल) कैलाली द्वारा घोडाघोडी नगरपालिकामा UNDP नेपालको Leave No One Behind -LNOB_ Initiative अन्तर्गत संचालन गरीएको समावेशी विकाशका लागि दिगो जिविकोपार्जन परियोजना (Inclusive Development for Sustainable Livelihood Project -IDSL) ले कोहि पछाडि नरहुन भन्ने सिद्धान्तका साथ कार्यक्रम कार्यान्वयन गरेको छ। यो परियोजनाको प्रमुख लक्ष भनेको वातावरणीय अधिकार, जैविक विविधता र वातावरण संरक्षणका प्रयासहरूलाई प्रबद्धन गर्नु र मानव र पारिस्थितिक प्रणालीको सन्तुलन कायम राखी दिगो बिकाशका अभ्यासहरूलाई प्रबद्धन गर्नु हो। यो परियोजना दिगो विकास लक्ष्यहरू, विशेष गरी लक्ष्य ५ (लैड्गिंग समानता), लक्ष्य १० (असमानता न्यूनीकरण), र लक्ष्य १५ (जमिन र जीवन) सँग सम्बन्धित छ।

सिमान्तकृत समुदायहरू प्रायःआफ्नो जीविकोपार्जनका लागि प्राकृतिक स्रोतहरूमा निर्भर रहने भएकाले जैविक विविधता, वातावरण संरक्षण र सामाजिक असमानतामा असर पर्नुका साथै वातावरणीय हासको गम्भीर समस्या बनेको छ। जैविक विविधता र प्राकृतिक स्रोतहरूमा धनी घोडाघोडी नगरपालिकाले वातावरणीय चुनौतीहरूको सामना गरिरहेको छ। घोडाघोडी नगरपालिकाको सामाजिक तथा आर्थिक अवस्थाको बिश्लेषण गर्दा महिला, दलित, जनजाती, अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरू र अन्य जोखिममा परेका समुदायहरू सहित विभिन्न सीमान्तकृत समुदायहरूमा सरकारी र गैर-सरकारी निकायहरूको प्रयासको बाबजुद, शिक्षा, स्वास्थ्य सेवा, जीविकोपार्जनका अवसरहरू र सामाजिक सेवाहरूमा पहुँचमा असमानता, र वातावरण संरक्षणमा चुनौती देखिएको छ। बिशेषगरी चुरे क्षेत्र सँग जोडीएका वडा नम्बर ४, ५, ८ र १० का सिमान्तकृत समुदायहरूको व्याप असमानता कम गर्न र सामाजिक न्याय प्रबद्धन तथा निर्णय प्रक्रियामा सीमान्तकृत समुदायहरूको आवाज उठाउन तथा सीमान्तीकरणलाई सम्बोधन गर्ने आवश्यकतालाई मध्यनजर गरी यो परियोजना लागु गरीएको हो।

२) परियोजनाका उद्देश्यहरू

- घोडाघोडी नगरपालिकाका लक्षीत बडाका सिमान्तकृत समुदायको जीविकोपार्जनका विविध अवसरहरू, जैविक विविधताको प्रर्वान र समुदायको आफ्नो अधिकारका विषयमा जनचेतना बढाउने ।
- लक्षित समुदायका युवा, महिला र समुदायका नेतृत्व वर्गहरूलाई आफ्नो अधिकार, निति निर्माण पक्रिया मा सहभागिता, उपलब्ध श्रोत र अवसर माथिको पहुँच तथा विकासका लागि पैरवी तथा वकालत गर्न क्षमता अभिवृद्धि गर्ने ।
- जिविकोपार्जनका लागि समुदायले आफैले संचालन गरेका वातावरण मैत्री परम्परागत जिविकोपार्जनका अभ्यास र प्रविधि, दिगो विकासका मार्गहरू प्रतिको लचकता जस्ता कार्यहरूको पक्षपोषण र समुदायले गरेका अभियानहरूलाई सहजीकरण गर्ने ।
- समुदायको समावेशी विकास तथा अभियानमा आवश्यक पर्ने श्रोत साधन प्राप्तिका लागि स्थानिय सरोकारवाला निकाय, सरकारी कर्मचारी, नागरीक समाज संगठन, यू.एन.डि.पी. लगायत संगको रणनीतिक रूपमा साझेदारीताको विकास र विस्तार गर्ने ।
- कोही पनि पछाडी नरहुन र समावेशी विकासको सबाललाई बृहत रूपमा योगदान पुर्याउन भविश्यमा हुने क्रियाकलाप तथा अभियानहरूमा वर्तमान अभ्यास बाट भएका सिकाई तथा असल अभ्यासका कुरालाई जानकारी आदान प्रदान गर्नुका साथै प्रचार प्रसार गर्ने ।

३) परियोजनाको लक्षित बर्ग

- सिमान्तकृत तथा बन्चितिकरणमा परेका समुदायहरू लाभान्वित जनसंख्या: जस्ता ३४८ महिला सहित ४०२ जना प्रतक्ष लाभान्वित भएका छन् ।

४) संचालन गरिएका प्रमुख क्रियाकलापहरू

- सिमान्तकृत समुदायका व्यक्तिहरूलाई वातावरणमैत्रि अभ्यास, जैविक कृषि प्रविधि, र जमिनको दिगो उपयोग, वातावरण संरक्षणको अभ्यास तथा प्रबर्द्धनका लागि उनीहरूको अधिकार र जिम्मेवारीको वारेमा मिति २०८१ भदौ ३ गते अभिमुखिकरण कार्यक्रम आयोजना गरीएको थियो जसमा २ पुरुष सहित ६१ जना सहभागी भएका थिए ।
- वातावरण मैत्री अभ्यासका पहिचान, जैविक खेति प्रविधि, बहु कृषि प्रणाली, पानीको बहु प्रयोग पद्धति तथा बानी व्यहोरा, बाली विविधतालाई प्रबर्द्धन गर्नका लागि भावि मार्ग पहिचान सम्बन्धि अन्तरक्रिया कार्यक्रम संचालन गरियो जसमा १०९ महिला सहित १८ जना प्रतक्ष सहभागी भएका छन् ।
- समुदाय भित्रका अगुवा तथा सरोकारवालाहरूलाई वातावरण प्रबर्द्धन तथा सामाजिक अधिकार सम्बन्धि शशक्तिकरणका गर्न वकालत गर्ने सिप, ज्ञान तथा सामग्री सम्बन्धि कार्याशाला गोष्ठीको आयोजना र सहजीकरण गरीयो जसमा ३३ महिला सहित ३६ जना सहभागी भएका थिए ।
- जोखिममा रहेका समुदायलाई आर्थिक सशक्तिकरणका लागि राज्यका नीति, कार्यक्रममा पहुच गराउन तथा उक्त कार्यक्रम प्राप्त गर्ने प्रक्रिया र जिविकोपार्जनका विविध उपाय तथा तरीकाहरूको वारेमा क्षमता अभिवृद्धि गर्नका लागि घोडाघोडी नगरपालिका अन्तर्गतका बिभिन्न शाखाहरू कृषि शाखा, पशु सेवा केन्द्र, महिला वालवालिका शाखा, योजना शाखा, स्वास्थ्य शाखा, रोजगार शाखा र शिक्षा शाखाका बार्षिक निति तथा कार्यक्रम हरूको बारेमा अभिमुखिकरण कार्यक्रम संचालन गरिएको थियो । २०८१ असोज १६ गते संचालन भएको उक्त कार्यक्रममा समुदायका तर्फबाट ३ पुरुष सहित ३६ जना सहभागी भएका थिए

- २०८१ मंसिर २१ र २२ गते समुदाय भित्रका मुक्त कमैया ,मुक्त हलिया ,दलित ,भलमन्सा ,जनजाती तथा अन्य सरोकारवालाहरूलाई दिगो जिविकोपार्जन,वातावरण प्रबद्धन तथा सामाजिक तथा वातावरण संरक्षण अधिकारलाई प्रभाव पार्ने तत्व सम्बन्धि शाशक्तिकरण गर्न तथा वकालत गर्ने सिप, ज्ञान तथा सामग्री सम्बन्धि समुदाय स्तरीय कार्यालयाला गोष्ठीको आयोजना गरियो जसमा १४ पूर्ष सहित जम्मा ९१ जना सहभागी भएका थिए ।
- सिमान्तकृत समुदायलाई प्रभावित बनाईरहेका नीतिगत, सामाजिक तथा वातावरणीय सवालहरूका सन्दर्भमा राज्यका नीतिगत निर्णयहरू तथा सहकार्यात्मक कार्यबाट सम्बोधन गराउनका लागि प्रभावित समुदायका प्रतिनिधि , घोडाघोडी नगरपालिका नगर प्रमुख तथा उपप्रमुख, बिषयगत शाखाका प्रमुख एवं प्रतिनिधि, जनजागरण मन्च घोडाघोडी, घोडाघोडी चरा संरक्षण क्षेत्र तथा क्षेत्रगत बिशेषज्ञ सहित सरोकारवाला निकायका प्रतिनिधि बीच खुला संम्बादको आयोजना गरिएको थियो । उक्त कार्यक्रममा सिमान्तकृत समुदायले जिविकोपार्जनमा असर पारीरहेका वातावरणीय तथा नीतिगत बिषयमा आफ्नो जिज्ञासा राखेका थिए र त्यसको सम्बोधन सम्बन्धित बिषय बिज्ञले गर्नु भएको थियो । कार्यक्रमको अन्तिममा समुदायका तर्फबाट १२ बुदे ज्ञापन पत्र घोडाघोडी नगरपालिका नगरप्रमुखलाई पेश गरेको थियो । २०८१ मंसिर २६ गते भएको उक्त कार्यक्रममा १६ पूर्ष सहित जम्मा ४५ जना सहभागी भएका थिए ।
- सूचनाको हकलाई सुनिश्चितता र जैविक विविधतालाई प्रबद्धन गर्दै विपन्न तथा प्रभावित समुदायको जिविकोपार्जनका सेवा तथा वातावरणीय सूचनाहरूलाई प्रचार प्रसारका लागि एक श्रोत केन्द्रको स्थापना भएको छ जिविकोपार्जनका सन्दर्भमा सकारात्मक सूचनाहरूको प्रचार प्रसारका लागि यू एन डि पि को सहयोगमा घोडाघोडी नगरपालिकासंगको समन्वय तथा सहकार्यमा श्रोत साधन सम्पन्न एक श्रोत केन्द्रको स्थापना घोडाघोडी नगरपालिका मा गरिएको छ । जुन श्रव्य दृश्य—(जैविक विविधतासंग सम्बन्धित पोष्ट, पम्प्लेट, बुकलेट,बालिपात्रो) आदी समेत रहेका छन ।

५) मुख्य उपलब्धिहरू

- सिमान्तकृत समुदायले आफ्नो सवाल उठाउने तथा सम्बन्धित सरोकारबाला संग माग राख्न र समन्वय गर्न सक्ने भएका छन ।
- परिवार तथा समुदायस्तरका कुहिने तथा नकुहिने फोहोरको संकलन तथा बर्गिकरण गरी कुहिने फोहोरको लागी कम्पोष्ट पिट तथा नकुहिने फोहोर बोरा तथा डोकोमा जम्मा गर्ने गरेका छन । वडा कार्यालयले सासाहिक रूपमा नकुहिने फोहोर उठाउने प्रतिबद्धता व्यक्त गरेको छ ।
- सिमान्तकृत समुदायहरूले जिविकोपार्जनको लागी बिभिन्न सरकारी तथा गैरसरकारी संस्थाहरूसंग समन्वय गरी निबेदन प्रस्तावहरू पेश गर्न शुरु गरेका छन । फलस्वरूप घोडाघोडी न.पा.१० आमखोइया मुक्त कमैया बस्तिले नगरपालिका बाट १५००० अनुदान प्राप्त गरी व्यावसायिक च्याउ खेति शुरु गरेका छन ।
- चार वटै समुदायका करिव ८० प्रतिशत घरपरिवारले कम्तिमा १२ प्रकारका तरकारी सहित घरमा करेसावारी शुरु गरेका छन ।
- जैविक विविधता, तथा वातावरण संरक्षण साथै जैविक प्रविधि र समुदायका वातावरण मैत्रि असल अभ्यासहरूको प्रबद्धन तथा प्रचार प्रसारका लागी घोडाघोडी नगरपालिका कार्यालयमा बिभिन्न सूचना, शिक्षा तथा संचारका साधनहरू: विविध बाली पात्रो २२०० थान, बेरासर २२००, स्टीकर ६६० थान सहित एउटा सोर्त केन्द्र स्थापना भइ नियमित संचालनमा आएको छ ।

आयोजित कार्यक्रमका केहि झलकहरु

दिगो जिविकोपार्जनका लागी समावेशि विकाश कार्यक्रमको परिचयात्मक गोष्ठिमा सरोकारवालाहरूसंग याक नेपाल

वातावरण मैत्रि राप्रा अभ्यासको बारेमा समुदायसंग भएको छलफलमा याक नेपाल अध्यक्ष आफ्नो भनाइ राख्दै

घोडाघोडि नगरपालिका संगको सहकार्यमा आमखोइया मुक्त कमैया समुदायले शुरु गरेको च्याउखेति तथा करेसाबारी

यु एन डि पि र याक नेपालको सहकार्यमा समुदायका वातावरणमैत्रि असल अभ्यासहरुको प्रवर्धन तथा प्रचार प्रसारका लागी सुचना, शिक्षा तथा संचारका साधनहरु सहित स्थापना भएको श्रोतकेन्द्र घोडाघोडि नगरपालिकालाई हस्तान्तरण गर्दै

“Campaign against poverty for sustainable development and social justice”

Annual progress report

Fiscal year 2024/2025

Youth Acting for Change, Nepal (YAC Nepal)

Dhangadhi, Kailali, Sudurpaschim Province

Phone: 091-524087, 522662, 521687

Email: yacnepal@yahoo.com

website: <http://www.yacnepal.org.np>

Table of Content

Part-1

	Page No.
1. Organizational Introduction	1
2. Vision	1
3. Mission	1
4. Goal	1
5. Objectives	1
6. Principles	2
7. Partnerships and Collaborations	2
8. Leadership Roles in Various Networks	2
9. Annual General Meeting	2
10. Social Audit program	3
11. Monitoring of the implemented project	3
12. Orientation program on policies	3
13. Internship / OJT	3
14. Human resource details of the organization	3
15. Projects Implemented by YAC Nepal, Kailali	4

Part-2

1. Project Conducted by the Organization	5
A. Strengthening the Right to Food Project in Sudurpaschim province	5
1. Background of the Project	5
2. Conducted Activities	6
2.1 Identification and document the right to food violated issues	6
A. The issue of right to food violation due to lack of access to services and resources	6
B. The issue of right to food violation of the Raji community due to lack of access to resources	6
C. The issue of right to food violation of Dalit community due to productive resources	7
D. The issue of violation of the right to food of Bedkot Municipality ward no-2, Basanthala	7
2.2 Capacity Building Program	7
A. Orientation on the concept	7
B. Orientation on the Prime Minister employment program	8
C. Women's group formation, orientation and Facilitation	9
D. Experience and learning sharing visit	9
E. Awareness seminar on the government's annual polices, program and procedure	9
F. Orientation program on the local plan formulation process	10
2.3 Lobby and Advocacy	11
2.3.1 Delegations (Local and Province Level)	11
A. Submission of memorandums and demands at the local level	11
B. Delegation at province level	12
C. Lobby Meeting	12
2.3.2 Radio Program	12
2.3.3 Video Documentary	13
2.4 Coordination, Collaboration and campaign	13
2.5 Case Exit	13
2.6 Monitoring and Evaluation	13

A.	Continuous Monitoring	13
	Evaluation conducted by donor agencies	13
	External evaluation	13
2.7	Human Resource Development	14
2.8	Publications	15
3.	Achievements	15
B.	Mother Child wellbeing project	17
1.	Introduction	17
2.	Result Areas	17
2.1	Result Area 1: Increased Availability and Consumption of Nutritious Foods	17
2.1.1	Key Activities	17
2.1.2	Achievement: Result 1	18
2.2	Result Area 2: Improved Quality and Equitable Health Systems	18
2.2.1	Key Activities	18
2.2.2	Achievement: Result 2	18
2.3	Result Area 3: Improved Knowledge and Adoption of Positive MICHN Behaviors	19
2.3.1	Key Activities	19
2.3.2	Achievement: Result 3	19
2.4	Result Area 4: Improved Food Safety and WASH	19
2.4.1	Key Activities	19
2.4.2	Achievement: Result 4	19
2.5	Result Area 5: Increased Women's Control Over Household Decision-Making	19
2.5.1	Key Activities	20
2.5.2	Achievement: Result 5	20
3.	Beneficiary Reach	20
4.	Success Stories	20
4.1	Santoshi Rana: Lead Farmer Transformation	20
4.2	Strengthening Health Systems: The Poshan Project Success Story at Janakinagar Health Post	21
4.3	Nutrition and Gender Equality: Munni's Transformative Journey	23
4.4	Gunjan Rana: WASH Transformation	24
5.	Sustainability and Government Engagement	25
6.	Conclusions	25
C.	Inclusive Development for Sustainable Livelihood Project -IDSL/LNOB	26
1.	Project Introduction	26
2.	Objective	26
3.	Targeted Group of the Project	26
4.	Beneficiary Population	26
5.	Major Activities Carried Out	27
6.	Main Achievements	28
7.	Some Highlights of the Project	28
Annexes		30
1.	Audit Report of FY 2081/082	30
2.	Detail Description of Orgnization Assets	32
3.	Details of Staff	34

PART-1

1. Organizational Introduction

Youth Acting for Change, Nepal (YAC Nepal) is a non-political and non-profit social development organization. This organization was established through the activism of committed professional youth with long experience in the field of social development. It is registered at the District Administration Office, Kailali, and affiliated with the Social Welfare Council. This organization has been conducting various social development programs in the Sudurpaschim Province of Nepal and has been advocating to increase access on resources for economic empowerment and sustainable livelihood of marginalized and endangered communities. This organization has been identified as the first organization to raise the issue of right to food in Nepal and it has been playing a leading role in the field of right to food in Sudurpaschim Province. YAC Nepal has been running a Strengthening Right to food project, inclusive development project for sustainable livelihoods and Mother child wellbeing project in Sudurpaschim Province.

2. Vision

- YAC-Nepal aspires to witness a dignified life for impoverished and marginalized people, ensuring equitable access to resources and services.

3. Mission

YAC Nepal's mission includes the following key objectives:

- Enhancing the access of impoverished and marginalized communities to resources and services offered by both government and non-government institutions through processes of empowerment.
- Establishing and promoting an institutional framework that benefits the affected individuals and the organization itself.
- Strengthening the capacity of impacted communities to assert their rights.
- Enhancing accountability among duty bearers and the organization itself.
- Reducing vulnerability and promoting adaptability to climate change.
- Establishing partnerships and fostering collaboration with various development partners.

4. Goal

- To contribute to Nepal's equitable and sustainable development by empowering economically and socially disadvantaged communities.

5. Objectives

YAC-Nepal is dedicated to achieving the following objectives:

- Increasing the access of marginalized communities, particularly the poor, women, small-scale farmers, ethnic groups, Dalits, and children, to resources and services, ensuring their rights to food, food security, housing, health, education, environment, etc.
- Promoting gender equality and social inclusion through awareness and empowerment processes.
- Engaging in lobbying and advocacy efforts against harmful social practices within communities.
- Contributing to the holistic development of the nation by establishing connections and collaborating with like-minded local, national, and international agencies, institutions, and organizations.
- Advocating for the provision of 'Human Rights for All' as stated in the Universal Declaration of Human Rights (1948).
- Conducting research and studies.

6. Principles

YAC-Nepal operates based on the following principles:

- Emphasizing partnership and collaboration.
- Building networks and alliances.
- Mainstreaming Gender Equality and Social Inclusion (GESI).
- Adhering to a Conflict-Sensitive/Do No Harm approach.
- Employing a Rights-Based Approach.
- Focusing on Sustainable Development.
- Mobilizing local resources.
- Promoting Good Governance.

7. Partnerships and Collaborations

YAC-Nepal collaborates with various organizations and entities, including:

- Government of Nepal
- LIBIRD Pokhara
- Bread for the World (BftW)
- USAID
- FIAN Nepal
- FIAN International
- Asian Development Bank
- National Human Rights Commission (NHRC)
- National Farmers Groups Federation
- Care Nepal
- IDE Nepal
- UNDP
- NGO Federation of Nepal
- MAP international

8. Leadership Roles in Various Networks

This organization has been playing a leadership role in networks working on various rights-based concepts at the federal, provincial, and district levels. Currently, the organization holds the secretariat of the provincial Network for the Right to Food, NGOs network for Climate Change (NGONCC), Agriculture campaign for Food. In addition, YAC Nepal is also responsible for the provincial secretariat of the Nepal Disaster Resilience Network, which works in the field of disaster risk reduction, and the NGO federation of Nepal (NFN) Kailali district is also represented.

9. Annual General Meeting

The 20th Annual General Meeting (AGM) of YAC, Nepal was held on Poush 14, 2081 B.S at the Hotel Basera, Dhangadhi under the Chairmanship of the organization's chairman, Mr. Bal Bahadur Rokaya. The chief guest of the program was Honorable Mrs Saraswati Khadka, Minister of Province for Social Development of the Sudurpaschim province, while the special guest was District Coordination Committee Chief Mrs. Tika Chaudhary Bhul, Deputy Chief of Dhangadhi Sub- Metropolitan city Mrs. Kandakala Rana, representatives from the National Human Rights Commission, Agricultural Knowledge Center, UNDP and NGO Federation Nepal. While the program was host by Tulsi Sharma, Secretary of the YAC Nepal. During the events Satyadevi Snehi, vice president of the organization extended a warm welcome to the participants. The annual progress report including achievements was presented by the general secretary of the organization, Hriday Pujara. Also, the financial report for the fiscal year 2080/081 was presented by the treasurer, Binita Khati. The Annual general meeting amended the financial administration regulations, office and staff administration regulations, employee recruitment guidelines, PSEA, GESI policy, and cost sharing policy.

10. Social Audit program

On the occasion of its 20th general assembly, YAC Nepal organized a social Audit program at Dhangadhi Kailali on 29th December 2024. A total of 41 people, including the chief guest of the 20th general assembly, special guests, guests, as well as representatives of the target group, struggle committee, right to food network, and social organizations, participated in the social audit program. During the social audit program, an annual report was presented covering the activities completed under the projects being implementing by YAC Nepal and Suggestions from stakeholders were collected regarding what YAC Nepal should do in the coming days for the benefit of the target group. The chief guest, special guests, representatives of the right to food network, representatives of government and non-government organizations, representatives of the target community said that the work being done by YAC Nepal is effective and should be continued.

11. Monitoring of the implemented project

Since it was deemed necessary to monitor the effectiveness of the projects being implemented by YAC Nepal, to adopt necessary further improvement measures, and to collect feedback from the target community, the YAC, Nepal Executive Committee organized a monitoring program on 28 and 29 Jestha 2082. The monitoring team conducted monitoring work 2 health institutions, one community learning center, and 2 mothers' groups. Meetings and discussions, interaction, and observation methods were adopted during the monitoring. A total of 12 people from YAC, Nepal participated in the monitoring program.

12. Orientation program on policies

YAC Nepal organized an orientation program on 21 December 2024 as it felt the need to inform the employees and general members of the organization about the organization's statute, existing policies, guidelines, procedures, etc. The program was attended by 17 women and 22 men, including Yak Nepal employees, general members and executive committee members. The orientation program provided information about the existing policies and regulations of YAC Nepal and collected suggestions on provisions that needed to be amended.

13. Internship / OJT

This organization has been supporting and collaborating with various classes of communities to use the various types of knowledge, skills, and experiences in society for social welfare and to produce skilled manpower needed by the society. Under this, students who have come to the organization for internship OJT from various educational institutions have been given additional knowledge related to their subject area. In this financial year, a total of 10 students, including 9 female students of Durgalakshmi Multiple Campus studing in the eighth semester of the BA program towards the Faculty of Humanities and Social Sciences have done an internship for the practical work of the subject of development for one month and 15 days (45 days). The students participated in community-level programs of the nutrition project in the Godavari Municipality and during further study and skill learning, the participants were given practical knowledge in their subject area by senior employees working in this organization.

14. Human resource details of the organization

- Executive Committee Member:	9 people (5 women and 4 men)
- Lifetime and Ordinary Members:	30 people (female: 14 and male: 16)
- Advisory Committee:	3 people (1 female and 2 male)
- Employees:	33 people (female: 17 and male: 16)
- Legal Adviser:	1 person (male)

15. Projects Implemented by YAC Nepal

SN	projects	Budget	Duration	Working area	Partner organization
1	Community based Drinking Water and Sanitation Project- Bajhang	8974990	Aug 2006- July 2009	Bajhang	Government of Nepal/ ADB
2	Second Small Urban Drinking Water and sanitation program Project	6483400	May 2010- April 2014	Dhangadhi Municipality	Government of Nepal/ ADB
3	Local Governance and Community Development Program (LGCDP)	2906100	June 2010- June 2013	Bajhang	Nepal Government
4	Long-term agricultural cooperation program	931781	June 2005 – May 2006	Bajhang	APPSP/District Livestock office Bajhang
5	Sajhedari Bikash Project and local Governance and Youth Mobilization Program	29613022	2013- 2015	Kailari and Chure Rural Municipal	USAID
6	Climate Change Project	4289650	July 2014- Dec 2016	Bhajani Kaillai	LIBIRD/NDF
7	Adaptation at Scale Prize Project	3342665	March 2016- Feb 2018	Bhajani and Ghodaghodi Municipality	DFID/Prize Money
8	Local Governance and Community Development Program (LGCDP)	1158250	July 2014-Dec 2017	Ghodaghodi Municipality	Nepal Government
9	Home Garden Project	39710632	June 2015- July 2018	Kailali, Dadeldhura, Baitadi, Doti and Acham District	SDC/ Swiss Embassy
10	Research on Land Utilization Situation in Doti and Acham District	940000	Sept 2014- May 2015	Doti and Acham District	CARE Nepal
11	Capacity Building and Policy Advocacy for Ensuring the Rights of Freed Haliya, Freed Haliya and People with Disabilities Project	245000	May-August 2023	Jorayal RM, Doti and Laljhadi RM, Kanchanpur	LI-BIRD Pokhara
12	Strengthening Family Farming/ Economic Response to COVID-19	949,053	2020 October to 2021 August	Dhangadhi Sub metropolitan City	LI-BIRD Pokhara

Part -2

1. Project Conducted by the Organization

YAC, Nepal has implemented the following projects in the Sudurpaschim province in Fiscal Year 2024/025 to ensure the right to food and nutrition of vulnerable communities, women and children from disadvantaged communities, and facilitate the adoption of climate-adapted lifestyles, empowering such communities, promoting accountability of service providers, and developing the capacity of civil society.

S. No.	Program	Duration	Geographic area	Partner Body
1	Right to Food project	Continuous since 2008	Sudurpaschim Province	Bread for World, Germany
2	MCWPP/POSHAN Project	Continuous from July 2024	Kailali District Godawari, Ghodaghodi, Bhajani M. and Janaki, Kailali RM	Care Nepal and iDE
3	Inclusive development for sustainable livelihoods	June- November 2024	Ghodaghodi M. Kailali	UNDP

A) Strengthening the Right to Food Project in Sudurpaschim province

1. Background of the Project

The right to survival is the basis of the right to food. It is also known as a fundamental human right. National and international laws guarantee the protection and promotion of citizens' right to food, with the sustainable development agenda aiming to end hunger by 2030 as its second goal among seventeen. Even though the Constitution of Nepal under Article 36 guarantees the right to food as a fundamental right, many communities in Sudurpaschim, where a significant portion of the population lives in poverty and food insecurity and are facing many challenges. In this context, YAC-Nepal has been working to ensure food and nutritional rights for marginalized communities in Sudurpaschim, contributing to empowerment, accountability of service providers, and strengthening right to food through collective advocacy and capacity building. This project has been implemented with financial support from the Bread for the World, German government and technical assistance from FIAN International since 2008 in nine districts of Sudurpaschim province. Now, this is the sixth phase of the Strengthening Right to Food Project which has been implementing since December 2022.

Goal	<ul style="list-style-type: none">- The project contributes to "vulnerable communities in Sudurpaschim Province enjoyed their Right to Food and strengthened their Socio- economic situation".
Objective	<ul style="list-style-type: none">- RtF vulnerable communities in Sudurpaschim province strengthened their Right to Food/food security situations through increased access to government resources and services.
Project Area	<ul style="list-style-type: none">- Empowerment of communities at risk of food rights violations.- Enhancement of accountability of service providers.- Advocacy for collective action and cooperation for legal representation and support for marginalized groups.

Target Beneficiaries/ Groups	<ul style="list-style-type: none"> Poor, vulnerable and socially excluded people such as Dalit, Janajati, Indigenous and Nomadic ethic, HIV infected people, disabled, conflict affected people, landless, free bounded labour- (Muktakamaiya, Kamaries, Halia), small farm holders, victim of natural disaster and elderly people, children, and women. Decision-Makers such as government and non-governments organizations, forums, networks, federations, and private sector.
------------------------------	---

2. Conducted Activities

Under the Strengthening the Right to Food Project, YAC-Nepal has undertaken various activities to address the right to food challenges faced by marginalized communities. These activities include identifying issues, documentation, raising awareness about the right to food, legal provisions, government responsibilities, lobby and advocacy on relevant issues laws and policies, and orientation on annual policy and programs of working local levels and province, advocating for the Right to Food and Food Sovereignty Act 2075. These all events are planned and implemented to enhance the capacity of the communities, and engaging in meeting, dialogues, interactions, delegations, workshops, and press conferences with concerned stakeholders to achieve the targeted objectives and goals of the projects. The details of the project interventions are briefly described below;

2.1 Identification and document the right to food violated issues

A. The issue of right to food violation due to lack of access to services and resources

In Bhajani Municipality ward no-5 of Kailali district, 25 households of Chamrauda Dalit (Chamar Community) live in a settlement on the banks of the Mohana river and the Mohana river is eroding and flooding their land every year. Since most of the people living there have 2-4 katha of land of their own, their produce is not enough to feed them for only 3 months. The flood destroys the rice crop every year during the rainy season, and the life of this marginalized community, who are deprived of government services and facilities is difficult. The main demands of the community are to provide training in motorcycle repair and wiring, which can be self-employed, goat and buffalo rearing programs and a relief package as they are in a flood -affected area.

B. The issue of right to food violation of the Raji community due to lack of access to resources

16 Families of Raji Community are settled in Ghodaghodi municipality ward no-8, Jarahi. Raji Community is one of the endangered castes. After the displacement of traditional occupations, the Raji community has abandoned the nomadic lifestyle. They have only 1-7 kathas of their own land and agriculture production is not enough more then 3-6 months. For rest of time for livelihood they are forced to go to India for seasonal work to meet their daily needs. The government provided some relief by providing a monthly social security allowance of 4000 per person. The main demands of this community for sustainable livelihoods include registering the land they are using in their name, providing land for cultivation, providing necessary support for seasonal and non- seasonal vegetable cultivation and providing support for mushroom cultivation.

Information collection program on the socio-economic status of the community

C. The issue of right to food violation of Dalit community due to productive resources

In 2035 resettlement companies resettled Dalit community in Kailari Rural Municipality ward no- 4. In this Dalit Community there are 4 tole and Community member settled from different area of Sudurpaschim province in 2035 and total 223 households were living in this community. Most of the families living here have 2-10 kathas of land which is not registered in the name of Dalit community people. The production of their land is not enough for even 3 months. To fulfill their need they are forced to go to India for work. The people of the community are not aware of their rights and the state policies and programs due to lack of awareness they are deprived from the state services. The main demands of this community are that the land they are using should be registered in their name, livelihood improvement programs such as vegetable farming, vocational training for self-employment, irrigation etc should be arranged.

D. The issue of violation of the right to food of Bedkot Municipality ward no-2, Basanthala

In Bedkot Municipality ward no-2, Basanthala, 200 households have been settled in three toles, Jadepani, Dalit tole and Purveli tole since 2022 B.S. The households living there have a minimum of 5 dhurs to a maximum of 6 kathas of government-owned and registered land. The production of their land is not enough to eat for even 3 months, they are forced to work as daily wage laborers at the local level and go to India. The floods in the Pathariya River near the settlement erode land every year during the rainy season, there is a problem in protecting the settlement and the land. If the embankment of the river is not built in time, there is a strong risk that the settlement itself and there is a possibility that the households living there will become landless squatters. Since there is no clean drinking water facility, they are using hand-held tap water as an alternative. Even though the Pathariya River is close to the community, it is difficult to acquire land in Adhiya for agricultural work due to the lack of irrigation facilities. Due to lack of information about the state's policies and programs and the process of obtaining it, they are deprived of government services. The land they are using should be registered in their name, and the 16-kilometer embankment of the Pathariya River from Lamichad to Tripura Temple, management of irrigation and safe drinking water and awareness program on child marriage and health education are the major demand of Basanthala Community.

Information collection program on the socio-economic status of the community

2.2. Capacity Building Program

In order to ensure the right of communities at risk from a social, cultural and economic perspective, to enhance the capacity of communities, women group, Dalit and RtF promoters and to promote the responsibility of service provider agencies the following various training seminars, orientation etc were conducted in this fiscal year 2024/025.

A. Orientation on the RtF concept

Orientation programs were conducted for the vulnerable communities whose right to food have been violated and members of the struggle community with the aim of making them aware of right to food concept, criteria(availability, adequacy, access and sustainability), state obligation(respect, protection and fulfillment), national and international legal provisions and fundamental rights as provided in the right to food and food sovereignty act 2075 B.S and the constitution of Nepal 2072 B.S and developing their capacity to claim their rights.

S. N.	Community	Date	Place/location	Participants	
				Male	Female
1	RtF violated due to lack of access of resources for livelihood, Bedkot Municipality ward no -2 Basanthala, Kanchanpur	Ashoj 31 2081	Daizi, Kanchanpur	4	19
2	RtF violated due to lack of access on state services and sources of livelihood, Bhajani Municipality ward no-5 charra	Kartik 6, 2081	Bhajani Municipality-5 charra	13	17
3	RtF violated due to lack of access to livelihood resources of Marginalized communities, Bedkot Municipality ward n-5,7,9 and 2	24 Poush 2081	Bedkot Municipality, Daizi	3	16
4	RtF violated Dalit community due to lack of access to state services and productive resources, Ghodaghodi Municipality ward no-4 Simthari	20 Chaitra 2081	Ghodaghodi Municipality-4 Simthari	0	15
5	RtF violated Raji Community due to lack of access to productive resources, Ghodaghodi Municipality ward no-8 Jarahi	Jestha 24 2082	Ghodaghodi Municipality-1 Sukhad	3	13
		Total 103		23	80

B. Orientation on the Prime Minister employment program

The orientation program was conducted for Right to food violated communities, member of struggle community and representatives of right to food networks with the aim of creating awareness about prime minister employment program and enhanced the capacity on claiming process. For fiscal year 2082/2083 a total of 19 RtF promoters 10 from Kailali and 9 from Kanchanpur, have assisted 400 interested individuals from the vulnerable community in filling out the prime minister employment form.

S. N.	Name of program	Date	Participants		Facilitator
			Male	Female	
1	Nine right to food violated communities, RtF network representatives and women group representatives including Ghodaghodi Municipality (Amkhoiya, Jarahi, Simthari and Bhagaddi), Gauriganga Municipality (andaiya, Shanti tole, pipal tole and Udasipur) and Basantagada of Mohanyal Rural Municipality of Kailali	4 March 2025	2	20	Kailash Kumar Bhatta- employment coordinator of Ghodaghodi Municipality
2	Six right to food violated communities, RtF network representatives and women group representatives including Bedkot Municipality ward no 2,5,7,9, Suklafanta Municipality- Manikadham, Laljhadi rural Municipality Chameli and kopila women group member and Beldadi RM freed Haliya representatives of Kanchanpur	4 March 2025	5	16	Bhoj Raj Awasthi, Employment coordinator of Bedkot Municipality YAC, Nepal
		Total 43	7	36	

C. Women's group formation, orientation and Facilitation

With the aim of improving the socio-economic condition of the vulnerable communities by increasing their access to services and facilities provided by the state and 3 women groups (Bedkot MP 2 Basanthala Women Farmers Group, Gauriganga Municipality Ward No. 5 Janajagruti Women Farmers Group Andaiya, Ghodaghodi MP 8 Jarhi Raji Women Farmers Group) formed in fiscal year 2081/2082 and Various programs were organized with the aim of increasing access to government services and facilities for the groups as per the schedule. A total of 188 people, including 34 men, participated in the program.

S.N	Community	Date	Participants	
			Male	Female
1	Basanthala women farmers group of Bedkot Municipality ward no-2 Basanthala Kanchanpur	28 Kartik 2081	9	45
2	Raji Women Farmers Group-Ghodaghodi Municipality Ward no. 8 Jarahi Kailali	26 Jestha 2082	1	14
3	Jagriti Animal, Fruit and Vegetable Farming Agricultural Group - Gairiganga Municipality Ward No. 1 Mangalpur Kailali	9 Ashar 2082	10	2
4	Manikadham Women Farmers Group - Shuklaphanta Municipality Ward No. 8 Kanchanpur	2081 Magh 12-13	1	21
5	Namuna Women Farmers Group - Bedkot Municipality Ward No 5 Dharampur, Kanchanpur	Kartik 23 and Mangshir 6, 2081	12	51
6	Janajagruti Women Farmers Group - Gaurigaga Municipality Ward No. 5 Andaiya	Jestha 8,2082	1	21
	Total 188		34	154

D. Experience and learning sharing visit

An inter- cross learning and sharing program was organized by YAC, Nepal on 28 and 29 April 2025. The main objectives of organizing learning/sharing program to share experiences and challenges faced by the community during case work process, to replicate the best practices/strategy in other community case and build networking and coordination among participating communities. Cross learning program was organized for RtF violated vulnerable community of Ghodaghodi Municipality 8 Raji community, ward no. 4 Simthari Dalit community and ward no. 5 struggle community of Bhagaddi and Gauriganga Municipality-5 Andaiya to share the success story of Janajagruti women agri group Pipal tole Gauriganga Municipality and Gurash Ghar Bagaicha women group Amkhoiya Ghodaghodi Municipality. In addition of these other sites are also visited like Climate smart village Gauriganga 4 Chepkatla Freed Kamaiya Community (Li-BIRD) and traditional improved seed Bank Gauriganga 9 Masuriya (Ekata Agri Cooperatives).

E. Awareness seminar on the government's annual policies, program and procedure

RtF have been violated due to various reasons in Sudurpaschim province different awareness orientation/ seminar program was organized by YAC, Nepal with local government and province government to build linkage between right to food violated community representatives and service provider agencies to increased their access to government services and resources. Total six seminar/ orientation program was conducted with local government and province government in Fiscal year 2081/2082.

S.N	Program/Community	Date	Participants	
			Male	Female
1	In guest of all three ward No. 1, 5 and 10 chairperson and representatives of Gauriganga Municipality and with the participation of community representatives of all three wards, orientation and interaction on the policies and programs of the Municipality for the fiscal year 2081/2082	Kartik 1, 2081	0	16
2	Interaction program with RtF violated community Bajurgada, Chure Rural Municipality to discuss about the demands and planning process of community	Jestha 20, 2081	11	11
3	Orientation program was organized on coordination with Ministry of Land Management, Agriculture and cooperatives, Sudurpaschim Province to familiarized about MOLMAC fiscal year 2082/2083 program and policy to RtF violated vulnerable community representatives, Struggle community and right to food networks of Kailali and Kanchanpur.	Magh 5, 2081	12	21
4	Orientation to community representatives on the provisions of the Procedure 2080 regarding the rehabilitation of freed Kamaiya, Haliya and Kamlahari	Magh 6, 2081	11	22
5	Interaction program on annual policy and program of AKC and VHLSEC Kailali of fiscal year 2081/2082 for representatives of 5 RtF violated community of Mohanyal, Ghodaghodi Municipality, Gauriganga Municipality, Godawori Municipality, Kailari RM and Dhangadhi	Kartik 21, 2081	11	23
6	Orientation program about the annual policy and program AKC and VHLSEC of Kanchanpur of fiscal year 2081/2082 for the representative fo RtF violated community of Kanchanpur	Kartik 21, 2081	9	13
	Total 160		54	106

F. Orientation program on the local plan formulation process

Five orientation programs were conducted for representatives of RtF violated community, RtF network representatives and struggle community on the local planning process and procedures to be followed for accessing the services and resources. Total 80 participants including 7 male members participated in the orientation program.

S.N.	Participanion	Date	Participants	
			Male	Female
1	Representatives of Mohanyal Rural Municipality -1 Basantagada and Ghodaghodi Municipality-10 Amkhoiya communities	Kartik 28, 2081	3	13
2	Struggle community of Bedkot municipality-2, Basanthala and RtF network representatives	Kartik-6, 2081	4	10
3	Representatives of the Struggle Committee members of Dharmapur and Sundarpur of Bedkot Municipality ward no. 5 and 9 and Right to food Network of Bedkot	Ashar-3, 2082	0	16
4	Representatives of the Raji community of Jarhi, Ward No. 8, Ghodaghodi Municipality	Ashar 5, 2081	0	12
5	Dalit community of Simathari, Ward No. 4, Ghodaghodi Municipality	Ashar 7, 2081	0	12
	Total 70		7	63

2.3 Lobby and Advocacy

Lobby and advocacy are the effective means of holding the state accountable for ensuring the RtF of marginalized and vulnerable communities. This process is necessary to create pressure for policy formulation, legal reform and its effective implementation on the issues of the right of communities deprived of services, facilities and opportunities. In this fiscal year, Advocacy programs were conducted at the various levels in collaboration with various stakeholders, organizations, civil society. The programs aim to draw the states attention to the formulation of laws, polices and program related to the right to food as well as to assist in addressing the demands of community.

2.3.1 Delegations (Local and Province Level)

Delegation has become an important means of bringing the voice of the community to the concerned bodies and drawing the attention of the state towards resolving the issues. Within the scope of the acts, polices and laws implemented by the government of Nepal, YAC, Nepal, right to food network, stakeholders and media representatives under the leadership of the community, submitted detailed memorandums, demands and petition letter to the local and provincial government.

A. Submission of memorandums and demands at the local level

- Under the leadership of the right to food network and the Basanthala Struggle committee, a memorandum was submitted to the word office and Bedkot Municipality to inform them about the economic and social situation of the Basanthala, a community whose right to food has been violated and to address the main issues and demands of the community, especially the embankment on the patharia river, drinking water and irrigations arrangements, information about government policies and program and the arrangement of the various skilled- based training and livelihood programs on Ashoj 9 in ward office and Ashoj 10 in Bedkot Municipality. After understanding the memorandums, the ward chairperson and deputy mayor committed to addressing the problems and demands of the community on a priority basis.
- On 10th Ashoj 2081 on the leadership of Bedkot Municipality ward no-2, Basanthala struggle committee and YAC, Nepal submitted delegation to People's Embankment office of Bhimdatta Municipality, Mahendranagar on issue of construction of embankment in the Pathariya river.
- On March 16 and 17, 2025, interaction program was conducted at the President Chure Terai Madhes Conservation Project (PCTMCP) Unit Office in Lamki Branch, Kailali. The event was initiated by representatives of three right-to-food-violated communities—Bedkot-3 Lipna, Bedkot-2 Bashanthala, and Ghodaghodi-5 Bhagaddi. The purpose of the event was to submit delegation on the issues of rtf violated three communities about construction of embankment in the river, implementation of fruit farming program to support community livelihood and construction of ponds for irrigation facility. After understanding the memorandum, the unit Chief expressed
- On Magh 6, 2081, a sensitization program was conducted in Pashuram Municipality, Dadeldhura, with 32 participants (including 8 women), targeting mayors, deputy mayors, ward chairs, and executive members. The first session discussed the Right to Food Act and the second focused on resettlement of landslide-affected communities, including a memorandum submission for continued government support.

Coordinator of the Shirsha Landslide Victims' Struggle Committee submitting a memorandum to the mayor and deputy mayor of Parshuram Municipality

- On Ashar 5, 2082, YAC Nepal and the Food Rights Network submitted memoranda to seven municipalities (Shuklaphanta, Bedkot, Laljhadi in Kanchanpur, and Gauriganga, Godawari, Ghodaghodi, and Kailari in Kailali) to ensure implementation of the Right to Food and Food Sovereignty Act, 2075, and its regulations. Mayors, Chairs, and Deputy Mayors of the concerned municipalities accepted the memorandum and committed to implementing these legal provisions as a priority.

B. Delegation at province level

- On Baisakh 8, 2082, YAC Nepal, in collaboration with the Ministry of Land Management and Agriculture Cooperatives of Sudurpaschim Province, held an interaction and consultation meeting to raise the issue of **resettlement of freed Haliya families** in Beladadi. Among the 27 participants (3 women), 21 affected Haliya families clearly presented their problems and demands. Minister Bir Bahadur Thapa pledged to coordinate with Beladadi Rural Municipality and the District Administration Office to resolve the issue during his tenure.
- On Jestha 23, 2082, the Lipna community of Bedkot-3 submitted a memorandum under the leadership of the Lipna Struggle Committee and YAC Nepal to the Ministry of Physical Infrastructure Development, Ministry of Economic Affairs, and the Drinking Water and Sanitation Division Office in Dhangadhi. Their demands included establishing a commercial pump and solar battery for water supply, implementing a lift irrigation system from Lipna Khola, controlling flood-prone streams, and protecting pipelines during monsoon floods using wire fencing.
- On Jestha 28, 2082, an interaction program was organized by YAC Nepal, the Right to food Network, and the National Farmers' Group Federation with the Ministry of Land Management and Agriculture Cooperatives of Sudurpaschim Province. The purpose was to raise awareness on the implementation of provisions in the Right to Food Act and to advocate for an increased agriculture budget for FY 2082/83. Minister Bir Bahadur Thapa expressed commitment to prioritizing issues such as **contract farming**, irrigation, targeted group programs, and climate-friendly technologies.

C. Lobby Meeting

- On Ashwin 23, 2081, YAC Nepal organized an interaction between the Agriculture Knowledge Center, Kanchanpur, and women's groups (Chamelia and Kopila) in Laljhadi-4. The discussion focused on agricultural land lease renewal, and although land exchange wasn't possible, the center agreed to help find new lease land and provide technical support.
- On Kartik 29, 2081, at the Gauriganga Municipality office, a coordination meeting was held between YAC Nepal and community members interested in **contract farming**. The mayor and agricultural chief advised raising awareness in the community about provincial-level programs.
- YAC Nepal has been facilitating **contract farming promotion** for marginalized landless communities in Gauriganga Municipality. The municipality has identified land for FY 2081/82, and meetings were held to move forward with land allocation and borewell installation. On Ashar 9, 2082, a tripartite agreement was made with the "Jagriti Farmers Group" for banana farming. On the same date, an interaction was also held to follow up on **food rights promotion** among marginalized and landless communities, focusing on implementing government policies for contract farming in Gauriganga-10

2.3.2 Radio Program

Under Rtf project radio programs were broadcast nine times a day from 2081 poush to 30 falgun 2081 in Dinesh F.M, Shuklaphanta F.M and Radio Kailali with the aim of creating social responsibility regarding human rights and also aware the community about right to food.

2.3.3 Video Documentary

With aim of exposing the situation of Right to food violation of the economically and socially backward communities, making the relevant state bodies and stakeholders accountable and making the community aware of their right, a video documentary has been prepared on the four communities Bedkot Municipality -3, Lipna, Beldadi Rural Municipality-2, Mohanyal Rural Municipality-1, Basantagada and Ghodaghodi Municipality-8, Jarahi.

2.4 Coordination, Collaboration and campaign

YAC, Nepal has made efforts to bring about positive changes in society by conducting discussion programs, public awareness campaigns, training and community dialogues at various places to promote the effective implementation of human rights, increase public awareness against social evils and inequalities prevalent in the society and increase awareness among citizens about fundamental rights and the right to food. This has also helped in developing the leadership skills among the youth and become responsible citizens towards social justice and accountability. In collaboration with different stakeholders, YAC, Nepal Organized 11th National Family planning day, 115th International Women's Day and the National paddy day.

2.5 Case Exit

Under the Right to food Strengthening Project being run by YAC, Nepal, during the fiscal year 2081/2082, the issues of right to food violations due to deprivation of drinking water services and facilities in Melauli Municipality 1 Mundre Baitadi, the issues of right to food violations of the freed Kamaiya community deprived of government services and facilities in Kailari Rural Municipality - 7 Bipatpur, and the issues of right to food violations of the Shirsh community displaced by the landslide in Parshuram Municipality Dadeldhura have been exited.

2.6 Monitoring and Evaluation

A. Continuous Monitoring

YAC, Nepal organized joint monitoring and evaluation visit with right to food network representatives and women group/ struggle community representatives in order to increase access to government resources and facilities for right to food violated community due to various reason. The Right to food project has been supporting communities to update about the achievement, identify the challenges and problems that have emerged in the addressing process and prepared future action plan to address the issues. In fiscal year 2081/2082 15 Right to food violated communities were monitored.

B. Evaluation conducted by donor agencies

On 28 and 29 Baisakh 2082, YAC, Nepal organized interaction program with the south Asia Right to Food project coordinator Kerstin Ania Hahn and FMSF grant management officer Mr. Jerry Jacob of donor agency Bread for the World Germany, interact with women's group, right to food networks representatives and relevant local level government where the Right to food program is being implement to monitor and evaluate the status, achievement, learning, relevance and effectiveness of the project.

C. External evaluation

An external evaluation was conducted form 3-8 Kartik 2081in the communities where the project was implemented, the right to food networks representatives, YAC, Nepal team and local and provincial government

with the objectives of ensuring the status of local and provincial level networking and coordination in the achievement of the community, assessing the need for strategies and methods adopted while operating in the changed seen in economic, social and political conditions. Identifying good practices, learning and strengths, analyzing and recommending, and making appropriate recommendations to YAC, Nepal to develop new strategic plan in the future when working in the field of right to food violated communities.

2.7 Human resource Development

The employees working under the Right to Food Project and committee members of the organization have been participated in various program to enhanced the capacity of project staff and committee members of organization in terms of legal, programmatic, and managerial aspect by attaining various training, seminars, workshops and other program organized by government and non-government organizations. In current fiscal year, the participation of YAC, Nepal staff and committee members in training and workshop has been given below:

S. N.	Date	Program	Organizer	Participants
1	3 Dec 2024	Participated in a rally organized on the occasion of 33 rd International Day of Persons with Disabilities	National Federation of Disability Nepal (NFD-N)	7 RtF staffs
2	3 Dec. 2024	Preparation meeting of celebration HR day 2024	NHRC	Sarju Pd. Chaudhary
3	6 Dec 2024	Preparation meeting to celebration 76 th int. HR day (10 December 2024)	NHRC	Debi Pd. Khanal
4	10 Dec 2024	Participated in a rally organized on the occasion of 76th international Human rights day	NHRC	RtF project Staffs
5	19-20 Dec 2024	Climate Change and Disaster risk reduction methods	SAHAKARMI Samaj	Urmila Chaudhary
6	24 Dec 2024	Province level Dalit Social Forum	DDSC, DWRF, NEEDS etc.	Debi Pd. Khanal
7	24 Dec 2024	Annual Review program	NNSWA	Sarju pd. Chaudhary
8	26 Dec 2024	Provincial consultation discussion with stakeholders regarding Nepal India labor migration	NEEDS	Debi Pd. Khanal
9	27 Dec 2024	Social Audit program of nontraditional Women enterprises development project	Freed Kamaiya Women Development Samaj (FKWDF)	Sarju Pd. Chaudhary
10	1 Jan 2025	Interaction program on “land policy of Sudurpaschim province	NEEDS	Debi Pd. Khanal
11	2 Jan 2025	progress sharing program	Dhangadhi sub-metropolitan city	Debi Pd. Khanal
12	20 Feb 2025	inauguration program of Skills and Employment Fair 2024	Dhangadhi sub-metropolitan city	Debi Pd. Khanal Hriday Pujara
13	16-18 May 2025	Capacity development training for CSOs -Project development training	NGO Federation of Nepal	Urmila Chaudhary
14	20 May 2025	Meeting of food security committee	A District Disaster Management Committee (DDMC)	Sarju Pd. Chaudhary
15	20 May 2025	Province interaction program with development partners	Ministry of land management, agg and cooperative Sudurpaschim	Debi Pd. Khanal

2.8 Publications

In current fiscal year 2081/2082, YAC, Nepal published 500 copies of calendar of 2082 and 500 copies of annual progress report of 2081/082 covering concept of Right to food and legal provision, local planning process and sustainable development goals etc. Calendar and annual report distributed to YAC, Nepal working government, non-government organizations and beneficiaries of violated community.

3. Achievements

Under this project, the following achievements have been achieved as a result of the activities conducted under the leadership of struggle committee in collaboration with the Right to Food networks member, media and civil society to address issues of RtF violations.

YAC, Nepal has facilitated to Right to Food violated community for their capacity development regarding the concept of Right to Food, its legal provision, state responsibilities, government policies & program and planning process to access the services and facilities from their rural municipality, municipality, province government and federal government. In addition, community became accountable to build good linkage with related local government and province government. For examples achievements are given below:

- Lipna community Bedkot Municipality ward no 3 Kanchanpur District, has succeeded in operating a early child development center with one child development facilitator from Bedkot Municipality. In addition, NPR 6 million has been allocated by Bedkot Municipality for the extension of electricity services in the community, and community have received vegetable seeds, garden pipes, plastic tunnels, sprinklers, spray tanks, and chicken chicks worth seven hundred thousand rupees from the Agricultural Knowledge Center, Kanchanpur.
- Physical infrastructure development ministry of Sudurpaschim province has allocated NPR 4.5 Million in FY 2081/082 for the construction of a drinking water program to the Badiha community of Dogadakedar RM 2 Baitadi and work in process.
- Seven women from Bedkot Municipality ward no.5 Dharampur have succeeded in getting 100 days employment under the Prime Minister's employment program.
- The freed Kamiya community of Amkhoiya has received 1 million rupees from Ghodaghodi Municipality to build toilets for 20 households, 1 lakh 50 thousand rupees for 1 set motor boring and 2 lakh 40 thousand for road gravel.
- Freed kamaiya community of Godawori municipality ward no.5 Geti access Hundred Thousand Nepalese rupees from ward no.5 office for catering materials to generate income source. In addition, all 35 families in the community have been able to obtain electricity meters from electricity office under initiatives of the Godawori Municipality and 2 women from the community have been able to get 100 days employment under Prime Minister employment program.
- Chure Rural Municipality ward no.4 Bhajugada community has received Rs. 3.5 Millions lakh rupees from water resource and irrigation division office, Kailali for construction of an irrigation canal.
- Gurash ghar bagaica women group formed in Ghodaghodi Municipality ward no.10, Amkhoiya has received Rs. 15000 from Ghodaghodi Municipality for mushroom cultivation and out of the 3 women in the same group 2 have received sewing and beauty parlor training.
- Sunaulo agriculture women group of Bedkot Municipality ward no.9 received 15 kg of lentil seed from agriculture branch of Bedkot municipality and cultivate successfully.

- Unnati single women group formed in Gauriganga Municipality-10, 3 group members have able to get 100 days of employment under PME program, 2 women members received 2-2 goat from VHLSEC and 6 pocket mushroom spawn from Gauriganga Municipality.
- The Janaki Mukta Haliya Farmer Women's Group, formed in Janki Tole, Ward No. 10, Godavari M., Kailali district, has received Rs. 110,000 from the Veterinary Hospital and Livestock Service expert Center, Kailali for goat raising program and women's group members raising goats.
- Seven members of the Janajagrti Farmer Women Group formed in Pipaltole, Ward No. 1, Gauriganga Municipality, Kailali District, have received 100 days of employment under the Prime Minister's Employment Program and have been success in mushroom farming after receiving 20 kg of mushroom seeds from Gauriganga Municipality.
- The Janajagrti Farmers Women Group formed in Andaiya, Ward No. 5, Gauriganga Municipality, Kailali District, has received 100 packets of mushroom seeds from the municipality for mushroom farming, 1 plastic polyhouse, and 10 packets of vegetable seeds such as gourd, pumpkin, cucumber, and beetroot.
- Lajhadi Rural Municipality ward no.4 sikalpati, Chameli farmers women group has received 1 power tiller from Laljhadi Rural Municipality, 9 Kattha of land for vegetables cultivation for three years under contract farming from Agriculture Knowledge center, Kanchanpur at cost of Rs.81,675 and has started cultivating, 1 spray tank, 50% subsidy for mushroom cultivation at Rs.30,000, 50% subsidy for spring maize cultivation at Rs. 150,000, 120kg of wheat seeds, 560 kg of paddy seeds, as well as other agricultural tools at 100% subsidy such as 1 bush cutter, 1 large water motor. They have received 1 small water motor, 30 kg of irrigation pipe, 5 rolls of garden pipe, 5 drums, 5 shovels, 5 packet of insecticide, 1 box plastic rope and have also received vegetable farming training form NGO called LI-BIRD along with vegetable seeds such as onion, cauliflower, cabbage, radish, carrot, fenugreek and 5 water motors with bores.
- Kopila Women Farmers Group has received Rs.80 thousand from Laljhadi Rural Municipality Ward No. 4 for a motor borehole to draw water. Similary, 1 spray tank, 50% subsidy for mushroom cultivation worth NPR 30000, 50% subsidy for spring maize cultivation at Rs. 150,000, 120kg of wheat seeds, 560 kg of paddy seeds, NPR 81675 for lease hold farming, They have received 100 percent subsidy on agricultural tools (1 bush cutter, 1 large water pump, 1 small water pump, 30 kg irrigation pipe, 5 rolls of garden pipe, 5 drums, 5 buckets, 5 shovels, 5 rakes, 5 packets of insecticide, 1 box of plastic rope etc.) required for lease hold farming and training on spring maize from Agriculutre knowledge center Kanchanpur. In addition, they have received vegetable farming training from an LI-BIRD a NGO, along with vegetable seeds (onion, cauliflower, cabbage, radish, carrot, rye, and fenugreek) and 15 electric water pumps worth NPR 500,000. and group cultivating vegetables.

B) Mother Child wellbeing project

1. INTRODUCTION

Youth Acting for Change (YAC) Nepal has been implementing the *Mother Child wellbeing partnership Project* in five municipalities of Kailali district. The project is being carried out in Godawari Municipality, Ghodaghodi Municipality, Bhajani Municipality, Janaki Rural Municipality, and Kailari Municipality. With technical support and partnership from CARE Nepal, iDE, and MAP International, this program has been working in the areas of food, nutrition, health, water, sanitation and hygiene (WASH), market systems, gender equality, and social inclusion.

The main objectives of this project include strengthening the health system, bringing positive changes in maternal and child care and feeding practices, enhancing household food security, promoting food hygiene and safety, and developing women's leadership capacity to increase their participation in decision-making processes. The project aims to increase access to and consumption of nutritious foods in Kailali, reduce health risks among women, children, and their families and communities, address the problem of malnutrition, and contribute to overall empowerment through mobilization of sustainable resources and support.

The project has set a target to directly benefit a total of **13,908 individuals**, including **4,560 women of reproductive age** and **1,113 children under the age of five** as its primary target groups. Implemented in close coordination and collaboration with local governments, the project is expected to create a long-term impact at the community level.

2. RESULT AREAS

2.1. Result Area 1: Increased Availability and Consumption of Nutritious Foods

Objective: Increase the production, availability, and consumption of diverse, safe, and nutritious food items; enhance household income; and promote dietary diversity through nutrition-sensitive, gender-transformative, and regenerative approaches.

2.1.1. Key Activities

- Organize 2,500 households into 125 Farmer Field and Business School (FFBS) nutrition groups

- Provide nutrition gardening and Integrated Pest Management (IPM) training
- Deliver nutritional behavior change sessions using FFBS approach to health mother groups
- Introduce climate-smart agricultural practices
- Strengthen supply and access to quality inputs, goods, services and market linkage

2.1.2. Achievement: Result 1

- **125 Health Mother Groups** reactivated across five municipalities
- **2,499 mothers** opened accounts and received farmer cards (89% utilization rate)
- Women earning monthly income of **NPR 1,000 to NPR 10,000**
- **21 women and 3 men** supported in enterprise development with 50% subsidy
- Community Managed Learning Center generated average of **NPR 171,000** income
- **20 Community Business Facilitators** capacity enhanced through technical training.
- Women's decision-making capacity in agricultural inputs strengthened
- Digital literacy and technology adoption improved
- Climate-smart agricultural practices promoted
- Sustainable income generation established

2.2. Result Area 2: Improved Quality and Equitable Health Systems

Objective: Strengthen the capacity of Health Management Committees, ensure implementation of minimum service standards, promote community accountability, enhance functionality of Nutrition Steering Committees, and refresh clinical skills of health workers.

2.2.1. Key Activities

- Strengthen capacity of Community Health Workers and FCHV for pregnant and lactating women and children under 5
- Strengthen capacity of Health Facility Operations and Management Committee (HFOMC) members
- Support local health facilities with essential medical equipment and supplies
- Strengthen information management system and use of data during review meetings

2.2.2. Achievement: Result 2

- **Health Facility Operation and Management Committees (HFOMC)** strengthened across 5 health facilities
- **485 pregnant women** benefited from RUSG services through ultrasound provision
- Janakinagar Health Post MSS score improved from **81% to 89%** (blue to green category)
- Routine Data Quality Assessment tools implemented for better data management
- Nutrition and Food Security Coordination Committees reactivated
- Enhanced capacity of health worker and FCHV for managing Severe Acute Malnutrition (SAM) and Moderate Acute Malnutrition (MAM)
- Improved infrastructure and equipment in health facilities

2.3 Result Area 3: Improved Knowledge and Adoption of Positive MICHN Behaviors

Objective: Increase access to and utilization of health and nutrition services for newborns and children from marginalized communities, reduce child mortality, and promote positive health and nutrition-related social behavior.

2.3.1. Key Activities

- Implement social and behavior change activities within communities and families
- Orient local health workers and Female Community Health Volunteers (FCHVs)
- Sensitize private sector and stakeholders on Nepal National food safety policy

2.3.2. Achievement: Result 3

- **50 Health Mother Groups** functionalized using SATH tool
- Health workers and FCHVs equipped with CBNCI and CBIMNCI training
- Enhanced mothers' understanding of health-seeking behaviors through systematic nutrition behavior change sessions
- Strengthened community-based health service delivery and increased prioritization of children's health service needs

2.4. Result Area 4: Improved Food Safety and WASH

Objective: Improve food hygiene, safe drinking water, and sanitation conditions, creating a clean and healthy environment in the community.

2.4.1. Key Activities

- Support households with affordable water treatment options and supplies
- Raise awareness about environmental sanitation and cleanliness at community level
- Orient community groups on six Essential Hygiene Actions (EHAs)
- Six key hygiene messages oriented to **125 community groups**
- Various awareness campaigns conducted including World Toilet Day, MHM Day, World Water Day

2.4.2. Achievement: Result 4

- Significant behavioral changes achieved in safe drinking water, sanitation, and hygiene practices
- Safe drinking water practices established
- Six essential hygiene actions promoted: handwashing, waste management, food hygiene, toilet use, water purification, and menstrual hygiene management
- Community environmental sanitation enhanced
- Household-level behavioral changes in hygiene practices achieved

2.5. Result Area 5: Increased Women's Control Over Household Decision-Making

Objective: Empower women in household decision-making and leadership roles, improving their social and economic status.

2.5.1. Key Activities

- Initiate/reactivate women focused Village Savings and Loans Associations (VSLA)
- Conduct access to, control over and decision-making exercises in nutrition groups
- Support labor and time-saving technologies for women's agricultural roles
- Mobilize community access to production input and output markets

2.5.2. Achievement: Result 5

- All **125 mother groups** regularly saving (NPR 20-500 per member)
- Increased women's confidence and active participation in household decision-making
- Five women from Learning Center saving income portions for childcare and household expenses
- 16-day campaign against gender-based violence successfully celebrated
- Increased participation in community consumer committees
- Improved sharing of household responsibilities between men and women
- Economic independence through income generation activities

3. BENEFICIARY REACH

Result Area	Total Beneficiaries	Women	Men
Result Area 1	44,659	44,440	219
Result Area 2	2,298	1,340	958
Result Area 3	5,723	5,373	350
Result Area 4	8,352	8,311	41
Result Area 5	500	494	6
Total	61,532	59,958	1,574

4. SUCCESS STORIES

4.1. Santoshi Rana: Lead Farmer Transformation

Santoshi Rana is a hardworking and positive-minded lead farmer residing in Latha Bhojya Tole, Seheri, Ward No. 9, Godawari Municipality, Kailali district. She lives with her nine-member joint middle-class family. Vegetable farming has been their main livelihood for the past five years.

Although Santoshi had prior experience in vegetable farming, she lacked adequate knowledge of traditional practices, seasonal crop planning, and sustainable techniques. Their family income was limited due to reliance on

market-purchased seeds, seasonal vegetable production only, and limited skills. Despite five years of farming experience, Santoshi could not turn her farm into a stable source of income because of insufficient knowledge on crop planning, sustainable agricultural practices, and climate-resilient technologies. Simultaneous production by many farmers in the market, dependence on traditional methods, and low yields contributed to financial instability.

In this context, Santoshi Rana's vegetable garden was selected for a **demonstration project (demo plot)** under nutrition-sensitive agricultural training, supported by **CARE Nepal / iDE Nepal** and implemented in partnership with **YAC Nepal**. Through this initiative, she received practical training on vegetable staking, weed and pest management, and the use of organic pesticides. She also learned about the negative impacts of chemical fertilizers and gained skills to prepare and apply bio-pesticides. Her garden was developed as a **Community Managed Learning Center (CMLC)** under the POSHAN project. During visits by MPAC and DPAC, representatives from the municipality and Agriculture Knowledge Center also observed her farm.

Santoshi's transformation is an effective example of the impact of targeted farmer support programs. Adoption of sustainable practices has led to significant improvements in both her vegetable production and income. Her affiliated mother group received a grant of NPR 400,000 (85% subsidy) to construct a high-tech tunnel, benefiting her and two other group members. Additionally, the Godawari Municipality has planned to provide her with a power tiller at a subsidized rate. The shift toward organic farming has improved both her family's health and income. Today, Santoshi serves as a source of inspiration for other farmers.

"After learning how to prepare and use organic pesticides, I feel more confident and capable of managing my farm sustainably. The support of the high-tech tunnel has led to a clear improvement in my production." – Santoshi Rana

Santoshi's story demonstrates how strategic interventions in agriculture can enhance farmers' livelihoods, improve food security, and promote sustainable practices. The support received through the POSHAN project has not only improved the living standards of a single family but also contributed to local capacity building through the learning center model. Her success underscores the importance of combining practical training with strong local coordination.

4.2. Strengthening Health Systems: The Poshan Project Success Story at Janakinagar Health Post

Janakinagar Health Post, located in Khaireni-02 of Janaki Rural Municipality, was facing significant challenges in delivering quality healthcare services prior to July 2024. The facility had eight staff members including one sweeper and office assistant, but was struggling with multiple issues. Health workers had not received proper

training, and the Health Facility Operation and Management Committee (HFOMC) members were unaware of their roles and responsibilities. Nutrition indicators were alarmingly low, with inadequate growth monitoring visits and inability to properly assess the nutrition status of children aged 6-59 months. The Outpatient Therapeutic Center (OTC) faced operational difficulties due to lack of treatment protocols and measurement instruments. Healthcare delivery was compromised by outdated equipment including rusted delivery beds, malfunctioning weighing machines, footsteps, height boards, ILR, and ANC tables. Though HFOMC meetings were conducted, they had poor attendance (around 50%) and typically concluded without meaningful discussion of agenda items. As a result of these challenges, Janakinagar Health Post consistently remained in the "blue category" in the Minimum Service Standards (MSS) review for four consecutive assessments, with an MSS score of 81%.

In July 2024, YAC Nepal began implementing the POSHAN project in Godawari, Ghodaghodhi, and Bhajani M Janaki and Kailari Rural Municipalities with funding support from CARE Nepal and IDE Nepal. The project, scheduled to run until April 30, 2025, delivered multiple targeted interventions at Janakinagar Health Post. These included providing two-day capacity-building training to HFOMC members, supporting the health facility with essential equipment, installing feedback boxes to improve accountability, implementing a community health score board, and supplying nutrition and WASH-related Information, Education, and Communication (IEC) and Behavior Change Communication (BCC) materials. The project also delivered Community-based Nutrition Specific Intervention (CNSI) training to health workers and facilitated CNSI and Community-Based Integrated Management of Neonatal and Childhood Illness (CBIMNCI) orientation to Female Community Health Volunteers (FCHVs).

Following these interventions, significant positive changes occurred at the health facility. HFOMC meetings are now held regularly with 100% attendance and include thorough discussions of all agenda items. Health workers

१९८८ वालोका लाग्ने कुल MSS अद्यक्षो आधारामा कलर कोडिङ स्कोर कार्ड					
नाम्य संसाधन नाम: स्वास्थ्य चार्ट					
पालिकालालो नाम: जानकी नगरपालिका					
नाम्य सेवा नामावलन भागहरू					
क्र. संख्या १ सुनातन र अवस्थामान					
१.१	सुनातन	५०%	५०%	५०%	५०%
१.२	सुनातन अवस्थामान	५०%	५०%	१००%	१००%
१.३	सुनातन अवस्थामान र विवाह	२०%	२०%	८०%	८०%
१.४	अस्त्रिक अवस्थामान	१००%	१००%	१००%	१००%
१.५	प्रेतीकान्त त्रिवेदी र दुनिया अवस्थामान	२२%	२२%	८८%	८८%
१.६	प्राप्त अवस्थामान	५०%	५०%	८०%	८०%
क्र. संख्या २ नियन्त्रित सेवा अवस्थामान					
२.१	हाइट वेट रेट (लो.सी. ई.)	५२%	५६%	५६%	५६%
२.२	शीर्ष र दूसी अवस्थामान	८८%	८८%	८८%	८८%
२.३	प्राप्त अवस्थामान	५२%	५४%	५४%	५४%
२.४	ANC र PNC रेट	५२%	५४%	५४%	५४%
२.५	OTC लिमिट	८८%	८८%	८८%	८८%
२.६	अंगी जल नियन्त्रण	६५%	६५%	६५%	६५%
२.७	हाइट दिवेकेन्ट र अप अवस्थामान	५२%	५४%	५४%	५४%
२.८	प्रोग्रामामा भेदा	१००%	१००%	१००%	१००%
२.९	प्राप्त रेट **	६२%	६८%	६८%	६८%
क्र. संख्या ३ सामान्य वैशिष्ट्य सेवा अवस्थामान					
३.१	प्राप्त अवस्थामान	८८%	१००%	१००%	१००%

have received proper CNSI training, enabling them to manage Severe Acute Malnutrition (SAM) and Moderate Acute Malnutrition (MAM) cases identified during mass screening campaigns. The OTC is now well-equipped and properly managed. HFOMC members have been oriented about their roles and responsibilities, leading to more active participation in health facility management. The health facility has improved its infrastructure with new equipment, including delivery beds, height boards, BMI measurement machines, weighing machines, room heaters, filters, boilers, dispensers, and ILR. Nutrition and WASH-related information has been prominently displayed through wall paintings, making health education more accessible to patients.

The POSHAN project interventions have resulted in substantial improvements in health service delivery and outcomes. The MSS score of Janakinagar Health Post increased from 81% to 89%, elevating it from the "blue category" to the "green

category." Acute malnutrition cases are now receiving regular services from the OTC, with higher cure rates and lower defaulter rates compared to the previous year. Health workers are better equipped to provide quality care, with properly functioning equipment and improved protocols. Patients report feeling happier and more relaxed due to the improved facility environment and informative materials on display. The birthing center, OTC, and breastfeeding room are now well-managed and properly equipped, enhancing the quality and safety of services provided.

The impact of the POSHAN project is validated by testimonials from key stakeholders. Mr. Chakra Bahadur Bista, HFOMC Chairperson, confirms that the committee is now oriented about their roles and responsibilities, with equipment shortages addressed. He acknowledges the importance of accountability and advocacy for sustaining these improvements. Ms. Raj Kumari Chaudhary, HFOMC Member, reports improved meeting attendance (from 50% to 100%) and more meaningful discussions. She now regularly observes the facility, checks medicine availability, and communicates with the community about available services. Ms. Sushila Chaudhary, CANM, highlights how CNSI training has improved her ability to screen and manage SAM cases. She notes that the HFOMC has become more responsive to staff needs, and that patients appreciate the new IEC materials. Mr. Mangal Prasad Chaudhary, Sr. AHW with seven years of experience at the facility, confirms the improvement in MSS score from 81% to 89%. He credits the POSHAN project's support for HFOMC training, feedback mechanisms, citizen charters, and equipment, which have collectively contributed to elevating the facility from blue to green category status.

१००% कुल MSS अड्को आधारस्मा कलर कोहिंग स्कोर काहि				
स्वास्थ्य सेवाको नाम: जननकोन्नर स्वास्थ्य चौकी				
प्राविकाको नाम: जानकी गाउँपालिका				
स्वास्थ्य सेवा भाग्यवर्धन भावहरू				कलर कोहिंग स्कोर
क्र.सं	प्राप्ति १ सुनाशन र अवस्थापन	प्राप्ति: १००/१००	मिति: मुख्याक १	सेतो
१.१	सुनाशन	८८%	मुख्याक २	प्राप्ति
१.२	संस्थापन अवस्थापन	१००%	मुख्याक ३	
१.३	मानस थोत अवस्थापन र विकास	८८%	मुख्याक ४	
१.४	वार्षिक अवस्थापन	१००%		
१.५	मेडिकल रेकर्ड र सुनाशन अवस्थापन	८८%		
१.६	मुगान्तर अवस्थापन	८०%		
प्राप्ति २: वित्तिकाल सेवा अवस्थापन				
२.१	बहिरा सेवा (ओ.पी. डी.)	८८%		
२.२	बोप र बढी मुख्याक	८८%		
२.३	परिवार नियोजन सेवा	८८%		
२.४	ANC र PNC सेवा	८८%		
२.५	DOTS वित्तिक	८८%		
२.६	प्राप्ति	८८%		

4.3. Nutrition and Gender Equality: Munni's Transformative Journey

Munni Chaudhary resides in Chhatkapur, Ward No. 7, Kailari Rural Municipality. She is 38 years old and has completed her SLC education. Her family consists of her husband, two sons, and herself—a total of four members. She comes from an ordinary household. Through her participation in various community programs, and as a 1,000-day mother, she joined the **Chameli Health Mother Group**.

After opening her account, receiving funds, and participating in training on climate-friendly agricultural technologies, Munni learned to establish a **nutrition garden**. She also understood the importance of group savings for collective and nutritional purposes, and she began contributing small amounts each month. Both she and her husband now actively participate in all group meetings. Since August 2024, the Nutrition Project, financially supported by CARE Nepal, iDE Nepal, and MAP International and implemented in partnership with YAC Nepal, has been operational in five municipalities of Kailali, including Kailari

Rural Municipality. Chameli Health Mother Group in Ward No. 7 was among the target groups, and Munni became an active member. Through the project, she participated regularly in **six Nutrition Behavior Change sessions** and received some financial support via the **Farmer Card** to establish her nutrition garden.

Munni shared the changes in her daily life since joining the project:

Previously, she planted only one type of seasonal vegetable due to her small plot. Now, with training on climate-friendly agricultural techniques, she cultivates a variety of leafy vegetables, vegetables, and fruit plants, even in a small space. She applies the knowledge gained in training, avoids chemical fertilizers and pesticides, and prepares her own bio-pesticides to produce organic vegetables.

She now prepares meals for her children according to the nutrition guidelines learned in the sessions. She also learned to select seeds of her choice through the Farmer Card system, which has made the process much easier.

Her husband now actively helps with household chores, childcare, and outdoor work—something he did not do previously.

Munni emphasized the transformation in household dynamics:

“Earlier, my husband did not participate in household work and did not consult me when purchasing items. Now, there is a complete change. Together, we maintain the nutrition garden and ensure four nutritious meals daily for the family, especially preparing a variety of home-cooked meals for our children.”

She also highlighted the importance of continued support from the project: *“Our group has only recently started practicing these good habits. If the project support ends too soon, we might forget these practices. Continued guidance is essential.”*

Munni’s story demonstrates how nutrition and gender-sensitive interventions can transform women’s empowerment, household decision-making, family nutrition practices, and shared responsibilities between men and women.

4.4. Gunjan Rana: WASH Transformation

Gunjan Rana, residing in Seheri, Ward No. 9, Godawari Municipality, is an energetic and cheerful homemaker. She lives in a family of five, including her husband, son, mother-in-law, father-in-law, and herself. Her house is a small mud-built home with a toilet in front. However, the condition of the toilet was very poor, with dirt, foul odor, and swarming flies. There were no separate slippers, water, or sanitation materials provided in the toilet.

Since **Shrawan 2081 (July 2024)**, after the implementation of the Nutrition Project by YAC Nepal, Gunjan joined the Health Mother Group. She had the opportunity to participate in various trainings organized by the project and actively attended sessions on nutrition garden establishment, climate-friendly agricultural techniques, and nutrition behavior change.

During these sessions, the project introduced a **family hygiene self-assessment and monitoring tool** that members of the group were asked to fill out at home for each family member. While filling out and discussing the

tool, Gunjan's father-in-law paid close attention and realized the gaps and deficiencies in their household toilet and sanitation

practices. As a result, significant improvements have been made in the family's toilet. For example, previously there was no water, slippers, or cleaning materials, but now all these have been provided and proper hygiene is being maintained.

Gunjan's father-in-law said: *"Nowadays, I clean the toilet first thing in the morning before starting any other work."* He spent **NPR 1,000** to purchase sanitation materials and remarked that if such programs were conducted more regularly, many people like him would become aware and motivated, and everyone would receive encouragement to take similar steps. He also

noted that such initiatives provide inspiration to change oneself.

5. SUSTAINABILITY AND GOVERNMENT ENGAGEMENT

Local Government Support Secured

- **Bhajani Municipality:** NPR 300,000 allocated for vermicompost production
- **Ghodaghodi Municipality:** Supporting vermicompost and vegetable seed distribution
- **Janaki Rural Municipality:** NPR 200,000 for Seed Support nutrition garden promotion
- **Kailari Rural Municipality:** NPR 25,000 direct cash transfers to marginalized families
- **Godawari Municipality:** The Laxmi Mother Group received support from the Agriculture Knowledge Center, Kailali, for the establishment of an iron rod tunnel on an 85 percent subsidy. Through this initiative, three members were able to develop tunnels, including one at the learning center. In addition, two members of the Health Mother Group were supported to strengthen their agricultural practices. To further promote local entrepreneurship, NPR 100,000 was provided to Shikund Pickle Industry to enhance production capacity and ensure sustainability.

Institutional Strengthening

- District and Municipal Project Advisory Committees activated
- Municipal Nutrition and Food Security Steering Committees functional
- Agriculture Knowledge Centers engaged
- Technology adoption in agricultural service delivery promoted

6. CONCLUSIONS

The POSHAN Project has successfully demonstrated comprehensive improvements across all five result areas. With **61,532 total beneficiaries** reached across multiple interventions, the project has strengthened health systems, improved nutrition practices, enhanced WASH conditions, and empowered women in decision-making roles. The success stories illustrate the project's effectiveness in creating sustainable, community-driven changes that improve maternal and child health outcomes while promoting gender equality and economic empowerment in Kailali district.

C) Inclusive Development for Sustainable Livelihood Project -IDSL/LNOB

June 2024 to Nov 2024

1. Project Introduction

Youth Active for Change Nepal (YAC Nepal) has been implementing the Inclusive Development for Sustainable Livelihood (IDSL) Project in Ghodaghodi Municipality, Kailali, under the UNDP Nepal Leave No One Behind (LNOB) initiative. The project is being carried out with the guiding principle of "**Leave No One Behind**." The primary objective of this initiative is to promote **environmental rights, biodiversity conservation, and ecological protection**, while ensuring a balance between **human and ecological systems** to advance sustainable development practices. This project aligns with the **Sustainable Development Goals (SDGs)** particularly **Goal 5** (Gender Equality), **Goal 10** (Reduced Inequality), and **Goal 15** (Life on Land).

Marginalized communities often rely on **natural resources** for their livelihoods, making them highly vulnerable to the impacts of biodiversity loss, environmental degradation, and increasing social inequality. Although Ghodaghodi Municipality is rich in biodiversity and natural resources, it is also facing significant environmental challenges. A socio-economic analysis of the municipality shows that, despite efforts by government and non-governmental agencies, **women, Dalits, indigenous groups, persons with disabilities**, and other vulnerable populations continue to face **inequitable access to education, healthcare, livelihood opportunities, and social services**, as well as persistent challenges in **environmental protection**.

In particular, Wards **4, 5, 8, and 10**, which are linked to the **Chure (Siwalik) region**, are home to highly marginalized communities. To address these widespread inequalities, promote **social justice**, amplify the voices of marginalized groups in decision-making processes, and tackle structural exclusion, this project has been designed and implemented.

2. Objective

- Raise awareness among marginalized communities of targeted wards of Ghodaghodi Municipality about their rights and entitlements, promoting biotechnology & diversifying means of livelihood opportunities.
- Strengthen the capacities of marginalized youth, women, and community leaders to advocate for their rights, participate in decision-making processes, and access available opportunities and resources.
- Facilitate the establishment of community-led initiatives to promote and protect the environment, friendly traditional livelihood practices and technology, fostering resilience and sustainable development pathways.
- Forge strategic partnerships with local stakeholders, including government authorities, civil society organizations, and UNDP, to leverage resources and support for inclusive development initiatives.
- Disseminate lessons learned and best practices to inform future interventions and contribute to the broader discourse on inclusive development and leaving no one behind.

3. Targeted Group of the Project

Marginalized and disadvantaged communities

4. Beneficiary Population

A total of **402 individuals** from marginalized community have directly benefited from the project, including **348 women**.

5. Major Activities Carried Out

- An **orientation program** was conducted on **Bhadra 3, 2081** (August 19, 2024) to orient individuals from marginalized communities about **environmentally friendly practices, organic farming techniques, sustainable land use**, and their **rights and responsibilities** in environmental conservation and promotion. A total of **61 participants**, including **2 men**, took part in the program.
- An **interactive session** was organized to identify future pathways for promoting **environmentally friendly practices, organic farming technologies, multi-cropping systems, efficient water use practices and habits, and crop diversity**. A total of **118 individuals**, including **109 women**, participated directly in the session.
- A **workshop** was conducted and facilitated for **community leaders and stakeholders** to enhance their **advocacy skills, knowledge, and resources** related to **environmental promotion and social rights empowerment**. A total of **36 participants**, including **33 women**, attended the workshop.
- To support the **economic empowerment** of vulnerable communities and improve their **access to state policies and programs**, as well as to build their **capacity on various livelihood options and procedures**, an **orientation program** was organized for community representatives from **Wards 4, 5, 8, and 10** of Ghodaghodi Municipality. The program was conducted in coordination with various branches of the municipality, including the **Agriculture Section, Livestock Services Center, Women and Children Section, Planning Section, Health Section, Employment Section, and Education Section**, covering their **annual policies and programs**. This event, held on **Ashoj 16, 2081** (October 2, 2024), A total participation of **36 individuals**, including **3 men**, representing the community.
- On **21st and 22nd Mangsir 2081** (December 6–7, 2024), a **community-level workshop** was organized for **freed Kamaiyas, freed Haliyas, Dalits, Bhulmancha, Indigenous communities**, and other stakeholders. The purpose was to empower them with **skills, knowledge, and resources for sustainable livelihoods, environmental promotion**, and to advocate for **social and environmental protection rights**. A total of **91 participants**, including **14 men**, attended the workshop.
- A **public dialogue program** was held between representatives of affected marginalized communities and key stakeholders, including the **Mayor and Deputy Mayor of Ghodaghodi Municipality, heads and representatives of sectoral branches, Janajagaran Munch Ghodaghodi, Ghodaghodi Bird Conservation Area**, and other **thematic experts**. The dialogue focused on **policy, social, and environmental issues** affecting marginalized communities. Community representatives raised concerns about **environmental and policy-related impacts** on their livelihoods, which were addressed by the subject experts. At the end of the program, a **12-point memorandum** was submitted to the Mayor of Ghodaghodi Municipality. The program, held on **26th Mangsir 2081** (December 11, 2024), was attended by **45 participants**, including **16 males**.

- To ensure the **Right to Information** and promote **biodiversity**, a **resource center** has been established for the dissemination of information related to **livelihood services and environmental matters** for poor and affected communities. With support from **UNDP/YAC Nepal**, and in coordination with **Ghodaghodi Municipality**, this resource center has been equipped with various audio-visual materials including **posters, pamphlets, booklets, and agricultural calendars** focused on biodiversity and sustainable livelihoods.

6. Main Achievements

- Marginalized communities have become capable of raising their issues, making demands, and coordinating with relevant stakeholders.
- At the household and community levels, biodegradable and non-biodegradable waste is now being collected and segregated. Compost pits are being used for biodegradable waste, while non-biodegradable waste is being collected in sacks and baskets. The ward office has committed to collecting non-biodegradable waste on a weekly basis.
- Marginalized communities have started coordinating with various governmental and non-governmental organizations to submit applications and proposals for livelihood support. As a result, the freed Kamaiya settlement in Aamkhoiya, Ward No. 10 of Ghodaghodi Municipality, received a grant of NPR 15,000 from the municipality and started commercial mushroom farming.
- Approximately 80% of households in all four targeted communities have started home gardens (kitchen gardens) growing at least 12 varieties of vegetables.
- To promote biodiversity, environmental conservation, organic technology, and eco-friendly practices, a resource center has been established and is in regular operation at the Ghodaghodi Municipality Office. The center is equipped with various Information, Education, and Communication (IEC) materials, including: 2,200 copies of diverse crop calendars, 2,200 brochures and 660 stickers.

7. Some Highlights of the Project

YAC Nepal, in collaboration with stakeholders, conducted an **introductory workshop on the Inclusive Development Program for Sustainable Livelihoods at Ghodaghodi Municipality**

During a **community discussion on environment-friendly and good practices**, the **Chairperson of YAC Nepal** shared their insights

In coordination with Ghodaghodi Municipality, the freed Kamaiya community of Aamkhoiya initiated mushroom farming and kitchen gardening

A resource center equipped with **Information, Education, and Communication (IEC)** materials was established to promote and disseminate community-level environment-friendly best practices, and was formally handed over to **Ghadaghodi Municipality** through the collaboration of **UNDP** and **YAC Nepal**.

Annexes

1. Audit Report of FY 2081/082

Youth Acting for Change Nepal (YAC Nepal)

STATEMENT OF INCOME & EXPENDITURE

For the Year Ended 32 Ashadh 2082 (16 July 2025)

Particulars	Notes	FY 2081-82	Figures in NPR FY 2080-81
INCOME			
Incoming Resources	4.22	78,358,436.87	13,374,098.11
Financial Income	4.23	112,878.46	124,755.57
Other Income	4.24	1,684,410.60	2,584,375.82
Total Income		80,155,725.93	16,083,229.50
EXPENDITURE			
Staff Cost/Expenses	4.25	218,868.00	105,000.00
Program Expenses	4.26	78,345,743.64	13,758,979.95
General Administrative Expenditure	4.27	1,696,832.18	2,308,269.01
Depreciation & Amortisation	4.1.1	307,774.91	65,170.83
Other Expenditure	4.28	-	-
Total Expenditure		80,569,218.73	16,237,419.79
Net surplus/(deficit) before Taxation		(413,492.80)	(154,190.29)
Income Tax Expenses	4.29	-	-
SURPLUS/(DEFICIT) FOR THE YEAR		(413,492.80)	(154,190.29)
APPROPRIATION OF SURPLUS FOR THE YEAR			
Allocation to Reserves		(413,492.80)	(154,190.29)
Allocation to Surplus/[Deficit] as Allocation to Endowment Fund/Restricted Fund		-	-

The Notes on accounts form an integral part of the financial statements.

Binita Khati
Treasurer

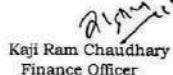
Hridaya Pujara
General Secretary

Bal Bahadur Rokaya
Chairperson

Dabel Bahadur Bam
Executive Director

Kaji Ram Chaudhary
Finance Officer

As per our separate report annexed

Tek Raj Paneru, CA
Proprietor
Tek Paneru & Associates
Chartered Accountants

Date : 2025-10-14
Place : Dhangadhi

Youth Acting for Change Nepal (YAC Nepal)

STATEMENT OF FINANCIAL POSITION

As at 32nd Ashadh 2082 (16 July 2025)

Figures in NPR

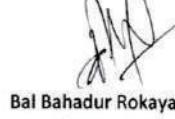
Particulars	Notes	As at 32nd Ashadh 2082	As at 31st Ashadh 2081
ASSETS			
Non - Current Assets			
Property, Plant and Equipment	4.1	960,787.17	461,970.08
Intangible Assets	4.2	-	-
Investment Property	4.3	-	-
Long term investments	4.4	-	-
Other noncurrent assets	4.5	-	-
Total Non - Current Assets		960,787.17	461,970.08
Current Assets			
Inventories	4.6	-	-
Account receivable	4.7	231,680.80	451,437.70
Cash and cash equivalents	4.8	5,700,470.55	4,571,237.77
Total Current Assets		5,932,151.35	5,022,675.47
Total Assets		6,892,938.52	5,484,645.55
LIABILITIES & RESERVES			
Accumulated Reserves			
Unrestricted Funds/accumulated surplus	4.9	1,430,259.25	2,550,228.56
Designated Funds	4.10	-	-
Restricted Funds	4.11	3,774,251.62	(1,038,660.51)
Endowment Fund	4.12	-	-
Other Capital Reserves	4.13	783,785.15	234,843.75
Total Accumulated Reserves		5,988,296.02	1,746,411.80
Non - Current Liabilities			
Loans and borrowings	4.14	-	-
Employee benefit liabilities	4.15	-	-
Deferred Revenue	4.16	-	-
Other non-current liabilities	4.17	-	-
Total Non - Current Liabilities		-	-
Current Liabilities			
Accounts payable	4.18	904,642.50	3,738,233.75
Loans and borrowings	4.19	-	-
Provisions	4.20	-	-
Bank Overdrafts	4.21	-	-
Total Current Liabilities		904,642.50	3,738,233.75
Total Liabilities		904,642.50	3,738,233.75
Total Liabilities and Reserves		6,892,938.52	5,484,645.55

The Notes on accounts form an integral part of the financial statements.

As per our separate report annexed

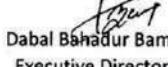

Binita Khati
Treasurer

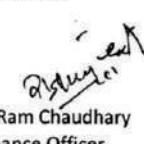

Hridaya Pujara
General Secretary

Bal Bahadur Rokaya
Chairperson

Tek Raj Paneru, CA
Proprietor
Tek Paneru & Associates
Chartered Accountants

Dabal Bahadur Bam
Executive Director

Kaji Ram Chaudhary
Finance Officer

Date : 2025-10-14
Place : Dhangadhi

2. Detail Description of Organization Assets

SN	ITEMS	Quantity
Furniture		
1	Wooden Chair (with Hand Stand	4
2	Office Table	20
3	Tea Table	2
4	White Board	3
5	Wooden Rack	2
6	Wooden Chair (Normal)	15
7	Sofa Set (With Tea table) 2 Sets	2
8	Folding Table - 1 NO	1
9	File Cabinet - Steel - 1 NO	3
10	Bookshelf - Steel -1 NO	1
11	Woden aram bench	2
12	Wheel Chair - 2 NOs	6
14	White board - Wooden -1 Nos	1
15	Steel bookself	3
16	Steel cupboard	4
17	Steel daraj	2
18	Wooden office palang	1
19	Wooden Chair	3
20	Book rack	3
21	Furniture - SB	1
22	Visitor chair Poshan	5
23	Plastic chair	25

Office Equipment

24	Printer (LBP2900)	2
25	Printer HP	1
26	Acer laptop	1
27	ACER laptop	1
28	Printer pantoum	1
29	Laptop - dell , latitude 3450 SB	1
30	Laptop DEL : processor :15 - 6200U- RtF	1
31	Laptop acer 12th generation	6
32	Laptop DELL: 15- 6200U-RtF	3
33	Laptop DELL: Center Office	1

34	Laptop DELL: 17 10th Generation	3
35	Dell: Laptop processor :i5	2
36	Canon/ printer A4 / A3	1
37	Power backup batter 150 amp	1
38	Inverter 16. 5 VA	1
39	Drinking Water Filter	1

Electrical Fixtures

40	Ceiling fans :USHA _4Nos	4
41	Gas cylinder	2
42	Ceiling fans : Diamond -	4
43	photo Camera	1
44	Multimedia Projector	2

Automobiles

45	Motorcycle YAMAHA-Gladiator 125(Se2pa 2276	1
46	Motorcycle Discover 125 (Su.pa.pra.01 -008 3629)	1
47	Motorcycle YAMAHA125(Se6pa1838)	1
48	Bicycle HGP IV	1
49	Motorcycle TVS Rider 125 (Su.Pa.Pra .01- 011p8213	1

3. Details of Staff

S. No.	Name	Project	Position
1	Dabal Bam		Executive Director
2	Debi Prasad Khanal	Strengthening the Right to Food Project	Project Coordinator
3	Pavitra Bhatta	Strengthening the Right to Food Project	Monitoring and documentation officer
4	Binod Bahadur Singh	Strengthening the Right to Food Project	Project officer
5	Sarju Prasad Chaudhary	Strengthening the Right to Food Project	Project officer
6	Urmila Chaudhary	Strengthening the Right to Food Project	Project officer
7	Kaji Ram Chaudhary	Strengthening the Right to Food Project	Sr. Finance and Admin officer
8	Suraj Bahadur Kunwar	Strengthening the Right to Food Project	Logistic and Admin Assistance officer
9	Durga Nepali	Strengthening the Right to Food Project	Program Assistant
10	Prem Bam	Strengthening the Right to Food Project	Office Assistant
11	Jagat Prasad Upadhyay	Poshan Project	Project Coordinator
12	Hema Bhandari	Poshan Project	Health Officer
13	Bhesha Raj Padhya	Poshan Project	MEAL Officer
14	Sarita Kumari Chaudhary	Poshan Project	GESI-Officer
15	Janak Khanal	Poshan Project	Agriculture and Marketing Officer
16	Geeta Kumari Regmi	Poshan Project	Admin and Finance Officer
17	Naresh Kumar malla	Poshan Project	LOA
18	Ramala Chaudhary	Poshan Project	Nutrition /Agriculture and Marketing facilitator
19	Kalak Bdr. Rokaya	Poshan Project	Nutrition /Agriculture and Marketing facilitator
20	Krishna Bdr. Bohara	Poshan Project	Nutrition /Agriculture and Marketing facilitator
21	Urbashi Chaudhary	Poshan Project	Nutrition /Agriculture and Marketing facilitator
22	Indra Kathariya	Poshan Project	Nutrition /Agriculture and Marketing facilitator
23	Bishal Bist	Poshan Project	Nutrition /Agriculture and Marketing facilitator

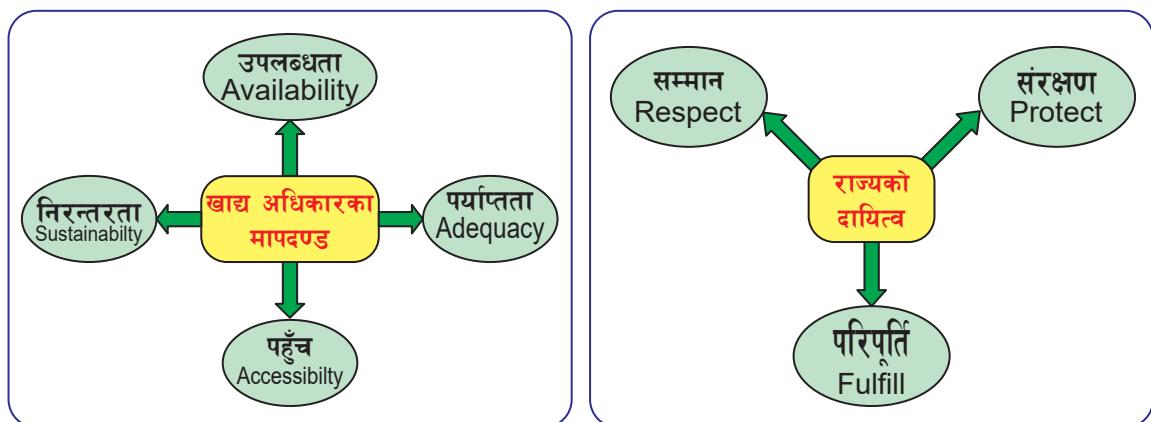
24	Aasha Kumari Chaudhary	Poshan Project	Nutrition /Agriculture and Marketing facilitator
25	Manoj Pujara	Poshan Project	Nutrition /Agriculture and Marketing facilitator
26	Dhana Binadi Joshi	Poshan Project	Nutrition /Agriculture and Marketing facilitator
27	Sarita BK	Poshan Project	Nutrition /Agriculture and Marketing facilitator
28	Radhika Nath	Poshan Project	WASH Facilitator
29	Geeta Kumari Chaudhary	Poshan Project	WASH Facilitator
30	Laxmi Kumari Chaudhary	Poshan Project	WASH Facilitator
31	Bimala Malla	Poshan Project	WASH Facilitator
32	Sandeep Chaudhary	Poshan Project	WASH Facilitator
33	Tulshi Chaudhary	Poshan Project	Office assistant

“बाँच आउने अधिकारको आधार, खाद्य अधिकार”

मानव अधिकारको विश्वव्यापी घोषणापत्र १९४८-धारा २५

प्रत्येक नागरिकलाई आफ्नो र आफ्नो परिवारको स्वास्थ्य र कल्याणको लागि खाद्यान्न, कपडा, आवास र औषधोपचारको सुविधा र आवश्यक सामाजिक सेवाहरू लगायत पर्याप्त जीवनस्तरको अधिकार तथा बेरोजगारी, बिरामी, अशक्तता, विधवा, बुढेसकाल वा आफ्नो काबू बाहिरका परिस्थितिहरूमा जीविकोपार्जनका उपायका अभावमा सुरक्षा पाउने अधिकार छ ।

आर्थिक, सामाजिक तथा सांस्कृतिक अधिकार सम्बन्धी समिति, १९९९ को साधारण टिप्पणी नं. १२ पर्याप्त खाद्यको अधिकार तब प्राप्ति भएको मानिन्छ, जब हरेक पुरुष, महिला तथा बालबालिकाले एकलै वा सामुदायमा जुनसुकै समयमा पर्याप्त वा सो हासिल हुने स्रोत वा यसको उपार्जनको माध्यमसम्म भौतिक तथा आर्थिक पहुँच हुन्छ ।

नेपालको संविधान, २०७२

धारा ३६ खाद्य सम्बन्धी हक

- प्रत्येक नागरिकलाई खाद्य सम्बन्धी हक हुनेछ ।
- प्रत्येक नागरिकलाई खाद्य वस्तुको अभावमा जीवन जोखिममा पर्ने अवस्थाबाट सुरक्षित हुने हक हुनेछ ।
- प्रत्येक नागरिकलाई कानून बमोजिम खाद्य सम्प्रभुताको हक हुनेछ ।

याक नेपालद्वारा सञ्चालित विभिन्न कार्यक्रमहरू

याक नेपालद्वारा सञ्चालित विभिन्न कार्यक्रमहरू

